

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський державний університет
харчування та торгівлі

УКРАЇНСЬКА **ДЛЯ ІНОЗЕМЦІВ**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК
За загальною редакцією С.М. Руденко

Харків 2015

УДК 8 08.3-07
ББК 81.2 УКР-9
А 79

Авторський колектив:
С. М. Руденко, Л. Я. Сапожнікова, А. О. Борисова, М. В. Арделян

Рецензенти:
д-р філол. наук, проф. О.О. Маленко;
д-р філол. наук, проф. К.Ю. Голобородько;
канд. філол. наук, доц. О. А. Покровська

Рекомендовано до друку вченою радою ХДУХТ, протокол засідання № 9 від 15 травня 2015 р.

Українська для іноземців [Текст] : навч. посібник / С. М. А 79 Руденко[та ін.] – Х. : ХДУХТ, 2010. – 258 с.

ISBN978-966-405-181-8

Навчальний посібник призначений для опанування української мови іноземними студентами, майбутня спеціальність яких спрямована на вивчення економіки, бухгалтерського обліку та аудиту, основ технології харчування, обладнання та технічного сервісу. Текстовий матеріал, викладений у посібнику, сприятиме розвитку та поглибленню практичних навичок і вмінь, необхідних для сприйняття мовних структур із використанням їх у зв'язку з комунікативними потребами в навчально-професійній сфері.

УДК 8 08.3-07

ББК 81.2 УКР-9

©РуденкоС. М., Сапожнікова Л. Я. БорисоваА. О., АрделянМ. В.

2015

© Харківський державний університет харчування та торгівлі, 2015

ISBN

ЗМІСТ

Вступ.....	7
Заняття 1. Іменник. Узгодження іменників із залежними словами, формули схвальної відповіді, прохання, питання, рід іменників	
Тема для бесіди: <i>У кав'ярні</i>	11
Заняття 2. Розряди іменників за значенням, наголос, складу	
Тема для бесіди: <i>Економічний факультет Харківського державного університету харчування та торгівлі</i>	20
Заняття 3. Число іменників, суб'єкт, предикат	
Тема для бесіди: <i>Навчально-науковий інститут харчових технологій та бізнесу Харківського державного університету харчування та торгівлі</i>	27
Заняття 4. Відмінювання іменників, відміни іменників	
Тема для бесіди: <i>Факультет обладнання та технічного сервісу Харківського державного університету харчування та торгівлі</i>	32
Заняття 5. Відмінювання іменників першої та другої відміни	
Тема для бесіди: <i>Страви з картоплі, овочів та грибів..</i>	38
Заняття 6. Правопис закінчень в родовому відмінку однини іменників чоловічого роду другої відміни, клична форма іменників другої відміни	
Тема для бесіди: <i>Виникнення й роль перших банків в історії людства</i>	50
Заняття 7. Відмінювання іменників третьої та четвертої відміни	
Тема для бесіди: <i>Функції та операції комерційних банків України</i>	59
.....	
Заняття 8. Невідмінювані іменники, відмінювання імен по батькові, відмінювання прізвищ іменникового типу, способи творення іменників	67

Тема для бесіди: <i>Монетарна політика</i>	
Заняття 9. Правопис та відмінювання питомих українських іменників та іменників іншомовного походження	75
Тема для бесіди: <i>Валютний ринок</i>	
Заняття 10. Синтаксична роль іменника в реченні. Тема для бесіди: <i>Визначення капіталу банку</i>	80
Заняття 11. Прикметник. Розряди прикметників за значенням, відмінювання прикметників	87
Тема для бесіди: <i>Види операцій комерційних банків</i>	
Заняття 12. Відмінювання присвійних прикметників, творення ступенів порівняння якісних прикметників	97
Тема для бесіди: <i>Фінансові категорії</i>	
Заняття 13. Синтаксична роль прикметника в реченні, паронімія в прикметниках	111
Тема для бесіди: <i>Категорія державних фінансів</i>	
Заняття 14. Числівник. Розряди числівників, відмінювання числівників	
Тема для бесіди: <i>Суб'єкт господарювання – малепідприємство</i>	115
Заняття 15. Дробові, збірні, неозначено-кількісні, порядкові числівники; відмінювання складених порядкових числівників; синтаксична роль числівника в реченні	136
Тема для бесіди: <i>Державний фінансовий контроль</i>	
Заняття 16. Займенник. Розряди за значенням; відмінювання особових, зворотних, присвійних займенників	155
Тема для бесіди: <i>Цінова політика та методи визначення цін</i>	
Заняття 17. Відмінювання вказівних, означальних, питальних, відносних займенників	170
Тема для бесіди: <i>Гроші як товар</i>	
Заняття 18. Неозначені та заперечні займенники,	181

синтаксична роль займенника	
Тема для бесіди: <i>Прибуток підприємства</i>	
Заняття 19. Дієслово. Види дієслова й творення видових форм	190
Тема для бесіди: <i>Українська народна кухня</i>	
Заняття 20. Перехідні та неперехідні дієслова, стан дієслова, неозначена форма дієслова	204
Тема для бесіди: <i>Характеристика основних інструментів фінансового ринку</i>	
Заняття 21. Число дієслів; теперішній та минулий час дієслів	215
Тема для бесіди: <i>Система банківського регулювання</i>	
Заняття 22. Майбутній час дієслів, форми майбутнього часу	231
Тема для бесіди: <i>Економічні цикли</i>	
Заняття 23. Вираження теперішньої, минулої та майбутньої дії за допомогою дієслів недоконаного та доконаного виду, способи дієслів	241
Тема для бесіди: <i>Котирування валют</i>	
Заняття 24. Дієприкметник (відмінювання, активний та пасивний стан, способи утворення, дієприкметниковий зворот)	255
Тема для бесіди: <i>Необхідність та сутність кредиту</i>	
Заняття 25. Дієприслівник (ознаки, доконаний та недоконаний вид, способи утворення, дієприслівниковий зворот, безособові дієслівні форми на <i>-но, -то</i>)	273
Тема для бесіди: <i>Гарантійні послуги комерційних банків</i> .	
Заняття 26. Прислівник. Прийменник. Вищий і найвищий ступені порівняння прислівників; типи прийменників	290
Тема для бесіди: <i>Кон'юнктурна теорія грошей українського економіста М.І. Туган-Барановського</i>	
Заняття 27. Частина: вираження ставлення до висловлення.	
Вигук: вираження почуттів, емоцій, волевиявлення.	305
Сполучник: типи, способи вживання	321
Тема для бесіди: <i>Еволюція грошей</i>	

Використана та рекомендована література

ВСТУП

Навчальний посібник «Українська для іноземців» призначено для вивчення української мови іноземними студентами, майбутня спеціальність яких спрямована на вивчення економіки та бухгалтерського обліку. Він також може бути корисним для тих, хто вивчає українську мову вперше, та для тих іноземних студентів, які вже оволоділи базовою практичною граматикою української мови й лексичним мінімумом у межах 1500-2000 одиниць. Посібник базується на принципах активної комунікації, практичної спрямованості, країнознавчої інформативності. Зміст лексичного й граматичного матеріалу посібника відповідає вимогам програми, рекомендованої Міністерством освіти і науки України.

Матеріал посібника дібрано з метою поглибити набуті іноземними студентами знання з лексики та граматики української мови під час першого етапу навчання у вищих навчальних закладах; забезпечити вміння спілкуватися з носіями мови, а також можливості отримувати фахові знання засобами мови, яку вивчають, брати участь у суспільному житті іноземної країни; готувати студентів до роботи з оригінальним текстом середньої складності та забезпечувати подальше сприйняття й розуміння оригінальної фахової літератури. Навчальний матеріал, викладений у посібнику, сприятиме розвитку практичних навичок та вмінь, необхідних для сприйняття мовних структур з використанням їх у зв'язку з комунікативними потребами в навчально-професійній сфері; суттєвому збагаченню запасу економічної лексики. На активне засвоєння української мови іноземними студентами спрямовано практичні завдання, які формують здатність самостійно опрацьовувати лексико-граматичний матеріал, уміння прокоментувати науковий текст професійного

спрямування, побудувати монологічне або діалогічне висловлювання. Лексичний матеріал посібника передбачає обговорення низки таких тем, як: «Еволюція грошей», «Прибуток підприємств», «Гарантійні послуги комерційних банків», «Кон'юнктурна теорія грошей українського економіста М. І. Туган-Барановського тощо.

Специфікою адресування посібника пояснюється внесення до нього інформативно-адаптаційних текстів, спрямованих на пояснення структури та особливостей функціонування окремих підрозділів Харківського державного університету харчування та торгівлі текстів, що дають можливість швидше влитися в українськомовне середовище («У кав'ярні», «Приготування кави як напою», «Економічний факультет Харківського державного університету харчування та торгівлі», «Факультет обладнання та технічного сервісу», «Українська народна кухня», «Страви з картоплі, овочів та грибів»).

Як інформативну базу, для текстового матеріалу використано сучасні підручники та періодичні видання з економіки, бухгалтерського обліку.

Навчальний матеріал поділено на 27 занять.

Кожне заняття має граматичну частину (тренувальні вправи, тести для закріплення граматичного матеріалу, кількість яких є достатньою для роботи як в аудиторії, так і вдома); лексичну частину (тематично підібрані тексти та відповідні діалоги, що сприятимуть розвитку зв'язного мовлення, виробленню навичок успішної комунікації на запропоновані теми, а також обов'язковий для запам'ятовування лексичний мінімум); блок мовного етикету, що допоможе студентам краще адаптуватися в українськомовному середовищі; теми для бесід.

Матеріали посібника можна використати під час викладання та розроблення курсів «Українська мова як іноземна» на I-IV курсах для іноземних

студентів, майбутня спеціальність яких спрямована на вивчення економіки, бухгалтерського обліку, різних форм навчання, а також порівняльних курсів підручників, словників, розмовників; для створення різноманітних комп'ютерних навчальних програм; під час викладання іноземцям спецкурсів із культури мовлення, лексикології, загального та порівняльного мовознавства; у лінгводидактиці вищої школи для розробки методики української мови як іноземної.

Автори посібника висловлюють щире подяку рецензентам: доктору філологічних наук, професору О. О. Маленко (завідувачці кафедри українознавства та лінгводидактики Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди), доктору філологічних наук, професору К.Ю. Голобородьку (професору кафедри української мови, деканові Українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди); кандидату економічних наук, доценту О.П. Близнюк (кафедра фінансів Харківського державного університету харчування та торгівлі).

ЗАНЯТТЯ 1

Іменник

Морфологічний матеріал: іменник, узгодження іменників із залежними словами, формули схвальної відповіді, прохання, питання, рід іменників.

Тема для бесіди: *У кав'ярні.*

Іменник – повнозначна частина мови, що має значення предметності, вираженої у формах роду, числа й відмінка. Іменники відповідають на питання *хто?* або *що?* У реченні іменник переважно позначає суб'єкт та об'єкт дії. Наприклад, у реченні: *Студент конспектує лекцію.* іменник *студент* називає суб'єкт дії, а іменник *лекція* – об'єкт.

Зверніть увагу на питання й відповіді на них.

- *Хто це? – Це декан.*
- *Хто це? – Це друзі.*
- *Хто це? – Це Махмуд.*
- *Що це? – Це будинок.*
- *Що це? – Це факультет.*
- *Що це? – Це прапор.*

Завдання 1

Визначте, у якому рядку слова відповідають на питання *хто?* або *що?*

1. Два, подвійний.
2. Овоч, овочерізка.
3. Свіжий, свіжо.
4. Лід, льодовий.
5. Комп'ютер, комп'ютеризувати.

Завдання 2

Прочитайте текст, запам'ятайте значення виділених слів.

У кав'ярні

- Доброго дня! Я хочу замовити чашечку кави.
- Будь ласка! Ось меню. Обирайте каву на власний смак.
- Мені смакує чорна натуральна кáva сорту арабіка.
- Саме з цього сорту ми готуємо каву по-турецьки, каву з прянощами, каву «Африка», каву «Аравія». Асортимент має приємно вразити Вас!
- Дякую! Я вирішив замовити каву по-турецьки.
- Добре! Ваше замовлення буде виконане. Ви п'єте каву з цукром?
- Так!
- Дозвольте запропонувати солодощі: тістечка, торти, цукерки, морозиво.
- Дякую! Я, мабуть, замовлю тістечко „Наполеон”.
- Ось Ваше замовлення. Смачного!
- Дійсно, вишуканий смак. Дякую! Скільки я маю сплатити?
- Зараз я принесу рахунок.
- Дякую!
- Заходьте до нашої кав'ярні! У нас Ви можете посмакувати кавовимигарячими та охолодженими коктейлями. На все добре!
- До побачення! Обов'язково зайдіть.

Завдання 3

Сформулюйте *прохання, питання, подяку* в ситуації, описаній у завданні 2. Зразок: Попросіть меню. – *Будь ласка, дайте мені меню!*

У кав'ярні

- 1) замовте чашку кави;
- 2) замовте цукру до кави;
- 3) замовте шматочок торта до кави;
- 4) замовте тістечко „Медовик” до кави;
- 5) запитайте про ціну однієї чашечки кави;
- 6) запитайте про асортимент кави;
- 7) запропонуйте приятелям приєднатися до Вашого столу;
- 8) запропонуйте дівчині тістечко за її смаком;
- 9) подякуйте за смачну каву;
- 10) подякуйте за смачний торт;
- 11) похваліть чашки для кави: скажіть, що вони красиві;
- 12) похваліть інтер'єр кав'ярні: скажіть, що тут затишно та привітно;
- 13) подякуйте за обслуговування;
- 14) попрощайтесь з офіціантом;
- 15) скажіть офіціанту, що Ви ще обов'язково зайдете до цієї кав'ярні.

Завдання 4

Продовжте речення, використайте *іменники* для довідок у запропонованому порядку, узгодьте їх із залежними словами.

1. Заходьте до нашої
2. Я хочу замовити кави.
3. Ви п'єте каву з
4. З арабіка ми готуємо каву по-турецьки.
5. Ваше буде незабаром виконане.
6. Офіціант приніс на замовлення два шматочки
7. Це тістечко чудове на
8. У кав'ярні відвідувачам було запропоновано різноманітні
9. Відвідувачі вдячно потисли руку
10. Для приготування смачного необхідно використовувати натуральні вершки.
11. До складу „Наполеон” входить заварний крем.
12. Такé

різноманітне є гордістю кав'ярні. 13. Над попрацювали талановиті дизайнери.

Слова для вставки: кав'ярня, чашка, цукор, сорт, замовлення, торт, смак, коктейль, офіціант, морозиво, тістечко, меню, інтер'єр.

Завдання 5

Ознайомтеся за таблицею 1.1 з різними типами означальних конструкцій з іменником *ка́ва*, складіть з ними речення за таким зразком:

Ми купили в магазині ка́ву в зёрнах.

Ми замовили в кав'ярні каву чорну по-варшавськи.

Таблиця 1.1

Різні типи означальних конструкцій з іменником *ка́ва*

Однокомпонентні	Двокомпонентні	Трикомпонентні та чотирикомпонентні
<i>ка́ва в зёрнах</i>	<i>ка́ва чо́рна по-варша́вськи</i>	<i>ка́ва чо́рна із зёрен ячме́ню таі моркви</i>
<i>ка́ва ме́лена</i>	<i>ка́ва розчи́нна з вершка́ми</i>	<i>ка́ва чо́рна охоло́джена з вишне́вим со́ком</i>
<i>ка́ва гранульо́вана</i>	<i>ка́ва італі́йська бі́ла</i>	<i>ка́ва чо́рна охоло́джена з апельси́новою це́дрою</i>
<i>ка́ва розчи́нна</i>	<i>ка́ва холо́дна вані́льна</i>	
<i>ка́ва декофеїнізо́вана</i>	<i>ка́ва збі́та холо́дна</i>	
<i>ка́ва аро́матизо́вана</i>	<i>ка́ва з сиро́пом з полу́ниці</i>	
<i>ка́ва африка́нська</i>	<i>ка́ва з ко́ренів лопуха́</i>	

Завдання 6

Прочитайте текст. Перекажіть його зміст.

Приготування кави

Мелена кáva втрачає аромат значно швидше, ніж кáva в зёрнах. Тільки за умови швидкого використання одразу можна змолоти упаковку кави.

Важливо, щоб зёрна кави під час помолу не нагрівались. Найкраще впоратися з таким завданням можуть кавомолки з регулятором ступеня помолу, призначені для напівавтоматичного приготування кави.

Існує кілька «золотих правил» для одержання смачної кави:

– для приготування кави необхідно використовувати тільки свіжу, холодну, некип'ячену воду;

– некип'ячена вода сприяє збереженню аромату та відсутності гіркоти;

– кавоварки мають бути абсолютно чистими, бо залишки кави та жміху від попереднього приготування негативно впливають на смак одержаного напою;

– посуд необхідно використовувати з такого матеріалу, який не сприяє акумуляції запахів та змішуванню їх з ароматом кави;

– каву не бажано довго зберігати в теплі, оскільки втрачається її аромат.

Рід іменників

У сучасній українській мові будь-який іменник (за винятком тих, що вживаються тільки в множині) обов'язково належить до певного роду:

а) чоловічого (*рафінад, розчин, сир, паштёт, гарбуз*);

б) жіночого (*селера, картопля, каша, морква, солоність, солодкість*);

в) середнього (*яйце, суфле, пюре, желе, какао, безе, насіння, варення*).

Увага! Оскільки в українській мові багато іменників, що означають предмети, які складаються з двох частин, то їхній рід умовно називають парним (*окуляри, брюки, ножиці, ворота, двері*).

Умовним вважається також спільний рід, до якого належать іменники як жіночого, так і чоловічого роду (*староста, трудяга, бідняга, Франко, Федькович, Шура, Саша, Валя, Женя*).

Рід аббревіатур визначається за формою опорного іменника словосполучення (*ХДУХТ* – чоловічого роду, оскільки опорним словом є іменник чоловічого роду, – Харківський державний університет харчування та торгівлі; *ХДАТОХ* – жіночого роду, оскільки опорним словом є іменник жіночого роду, – Харківська державна академія технології та організації харчування).

Завдання 7

З'ясуйте, у якому рядку іменники не розрізняються за родами?

1. Лінії, джинси.
2. Карпати, танці.
3. Береги, обличчя.
4. Канікули, ковзани.
5. Очі, чоботи.

Завдання 8

Визначте, у якому рядку обидва іменника жіночого роду.

1. Лисиця, ворона.
2. Товариш, канікули.
3. Таксі, соло.
4. Біль, шимпанзе.

Завдання 9

Визначте, у якому рядку обидва іменника чоловічого роду.

1. Гордість, Сибір.
2. Сніг, грамати́ка.
3. По́верх, коридо́р.
4. Сміли́вість, че́сть.

Завдання 10

Визначте, у якому рядку обидва іменники спільного роду.

1. Ожина, жни́ва.
2. Перчи́на, горо́шина.
3. Соба́ка, доли́на.
4. По́лин, воло́шка.
5. Неро́ба, калі́ка.

Завдання 11

Визначте рід іменників:

універси́тет, інсти́тут, Оде́са, Ха́рків, Рі́вне, ко́лібри, суфле́, ка́ва, ка́као, бу́ряк, борщ, перець, часни́к, бази́лик, шафран, майора́н, асафети́да, ма́са, ніж, пі́ч, венти́лятор, конве́ктор, НДІ, СТО, АТС, печери́ця, опе́ньок, гри́б, задава́ка, ледацю́га, калі́ка.

Завдання 12

Визначте рід іменників.

Заповніть таблицю за зразком:

Чоловічий рід	Жіночий рід	Середній рід
<i>помол</i>	<i>кава</i>	<i>молоко</i>

Кавова́рка, за́пах, вода́, кафе́, жми́х, аро́мат, ло́жечка, ча́шка, блю́дце, гіркота́, на́пій, порці́я, сма́к, по́суд, пропо́рція, помол, зерно́, мате́ріал, упако́вка, тепло́.

Завдання 13

Прочитайте виразно назви рецептів чаю та чайних напоїв, слідкуйте за вимовою звуків [ч], [ш], [щ]. Складіть діалог, у якому є повна схвальна відповідь на поставлене питання.

Зразок:– *Вам смакує королівський чайний пуниш?*

– *Так, мені смакує королівський чайний пуниш!*

- 1) Крюшон з фруктами та чаєм.
- 2) Чай з ігристим вином.
- 3) Чай з кардамоном.
- 4) Чай з морозивом та ківі.
- 5) Чай з льодом.
- 6) Чай з порічками.
- 7) Чай по-мадрідськи.
- 8) Чай по-монгольськи.
- 9) Чай по-російськи.
- 10) Чай по-хельсінськи.
- 11) Чай-фіз.
- 12) Чайні драглі з манго.
- 13) Чайне морозиво.
- 14) Чайний грог.
- 15) Чайний коктейль з бананами.
- 16) Чайний лікер.
- 17) Чайний пуниш по-японськи.
- 18) Чайний фліп з чорною смородиною.
- 19) Шотландський чай.

Увага! Вивчіть слова й словосполучення

брейк-кава	– break-coffee
брейк-чай	– break-tea
кав'ярня	– café, coffee house
кафе	– café
кетчуп	– ketchup
консому	– consommé
ресторан	– restaurant
титестер	– teatester
фуршет	– stand-up meal (party)

чипси – chips
шейкер – shaker

ЗАНЯТТЯ 2

Морфологічний матеріал: розряди іменників за значенням, наголос, складу.

Тема для бесіди: *Економічний факультет Харківського державного університету харчування та торгівлі.*

Розряди іменників за значенням

За значенням іменники поділяють на такі розряди:

1) іменники з конкретним значенням, що позначають матеріально виражені предмети (*о́кіст, відва́р, мигда́ль*), та іменники з абстрактним значенням, що виражають властивості, якості, дії, котрі сприймаються мисленням (*класифіка́ція, сінтез, ана́ліз*);

2) загальні назви, що іменують усі однорідні предмети (*борц, стра́ва, компо́т*), і власні – назви окремих одиничних предметів: прізвища, імена, по батькові, географічні та астрономічні назви, назви центральних установ, організацій, вищих посад, свят, книг, журналів, газет тощо (*Украї́на, Ха́рків, Шевче́нко, Васи́ль, Мари́я*);

3) назви істот, що відповідають на питання *хто?* (*ка́чка, інді́чка, свиня́*) і назви неістот, що відповідають на питання *що?* (*яловичина́, сметана́*);

4) збірні іменники, що іменують узагальнену сукупність поєднаних за певною ознакою предметів (*корі́ння, садовина́, горо́дина*) та одиничні іменники, що

означають найменшу частку певної сукупності (*пшоні́на, горо́шина*).

Увага! Категорія істот і неістот у граматиці не цілком збігається з логічним уявленням про органічний і неорганічний світ. Наприклад, назви рослин (*буря́к, горошо́к, часни́к*), назви сукупності осіб (*наро́д, натовп, полк*), назви мікроорганізмів (*мікроб, бактерія*), а також слова *ембріо́н, за́родок* вважаються неістотами. Назви померлих (*покі́йник, мрець, небі́жчик*), назви міфічних істот (*русалка, лісовик, домовик*) у мовній практиці сприймаються як живі істоти. Граматично назви істот і неістот розрізняються у знахідному відмінку: перші (іменники чоловічого роду) мають у знахідному відмінку однини форму родового відмінка (*відварі́в півня, спійма́в сома́*), другі (неістоти) – форму називного відмінка (*узя́в со́ус, прині́с сиро́н*).

Завдання 1

З'ясуйте, у якому рядку іменники – конкретні назви?

1. Студент, наука.
2. Кава, рішення.
3. Собака, лід.
4. Телевізор, людство.

Завдання 2

У якому рядку іменники є збірними назвами?

1. Канікули, птахи.
2. Гілки, діти.
3. Дітворя, людство.
4. Срібло, студенти.
5. Радість, любов.

Завдання 3

Визначте, у якому рядку іменники належать до назв неістот.

1. Друг, листя.
2. Зима, книга.
3. Бабуся, мати.

4. Охоронець, яблука.
5. Дитина, учениця.

Завдання 4

Визначте, до яких розрядів за значенням належать іменники:

апарату́ра, лі́стя, коло́сся, пі́р'я, студе́нтство, мо́лодь, бі́днота, мо́локо, ячмі́нь, а́грус, шипши́на, боро́шно, м'ясо, сало, хлі́б, сметана́, цуко́р, сі́ль, кни́га, Дніпро́, Ки́їв, ву́лиця, проспе́кт, прову́лок, майдан, Полта́ва, Коцю́бинський, Карпа́ти, кали́на, вода́.

В офіційно-діловому та розмовному стилях української мови досить часто зустрічаються конструкції з кількісними сполученнями. Порядок слів у них відповідає комунікативній меті висловлювання. Наприклад: *На зборах групи більшість присутніх погодилася з прийнятим рішенням.* (Зверніть увагу на суб'єктно-предикатні відношення в конструкції: *Більшість присутніх погодилася*, а не *погодилися*). **Сукупність** *екзаменаційних оцінок* впливає на стипендію. (Зверніть увагу на суб'єктно-предикатні відношення в конструкції: *Сукупність екзаменаційних оцінок впливає*, а *невпливають*).

Завдання 5

Прочитайте й обговоріть текст, зверніть увагу на слова та словосполучення, виділені курсивом.

Економічний факультет Харківського державного університету харчування та торгівлі

На *факультеті* працюють *висококваліфіковані педагогі*, які виховують, навчають студентів, проводять *науково-дослідницьку роботу*. Вони публікують *підручники, монографії, навчальні посібники, наукові статті, тези, довідники*.

У науково-дослідницькій роботі активну участь беруть студенти. За *відмінненавчання*, значні успіхи у вивченні дисциплін, а також наукову роботу та участь у

громадському житті студенти факультету одержують стипендії Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та інші.

Студентська молодь радо бере участь у таких святах, як „Дебют”, „Останній дзвоник”, „КВК”, „Перлина університету”, „День кафедри”.

Є всі належні умови для занять спортом, що сприяє бадьорості та оздоровленню.

На факультеті здійснюється підготовка бакалаврів, спеціалістів, магістрів за державним замовленням та на контрактних умовах за спеціальностями: «Економіка підприємств», «Міжнародна економіка», «Маркетинг» тощо.

В університеті є можливість навчатися в аспірантурі за спеціальністю «Економіка торгівлі та послуг».

Професорсько-викладацький колектив співпрацює з *промисловими та торговельними підприємствами, банківськими установами* Харкова й інших регіонів України, що є базовими для стажування викладачів, проходження студентами виробничої практики.

Система освіти на економічному факультеті підвищує шанси випускників на працевлаштування та успішну ділову кар'єру.

Завдання 6

Напишіть та прокоментуйте значення слів і словосполучень, визначте розряди іменників:

факультет, педагог, робота, підручник, монографія, довідник, навчання, посібник, наука, стаття, тези, відмінник, життя, стипендія, дебют, перлина, кафедра, клуб, фахівець, виставка, комп'ютер, клас, оранжерея, торгівля, підприємство, практика, студент, випускник.

Завдання 7

Прочитайте слова, виділені курсивом у завданні 18, поставте до них питання *хто? що?*

Завдання 8

Запишіть у дві колонки назви істот і неістот:

українець, брат, сестра, викладач, аудиторія, клас, педагог, тези, відмінник, наука, перлина, викладацька, випускник, доповідь, довідник.

Зразок:

Хто це?	Що це?
<i>Це студентка Олесья.</i>	<i>Це підручник.</i>

Завдання 9

Прочитайте слова, розбийте їх на склади. Зразок: *то-ва-риш*.

завдання, лекція, практика, семінар, підручник, факультет, декан, університет, сестра, викладач, словник, монографія, студентка, студент, гуртожиток, зошит, олівець, навчання, читання, слово, словосполучення, розклад, оголошення, запрошення, привітання, аудиторія, перлина, дебют, зустріч, стаття, доповідь, Україна, Харків, Київ, Пекін, Кіото, Ірак, Іран, Туркменія.

Завдання 10

Запишіть слова та словосполучення, поставте в них наголос, прочитайте.

Міністерство освіти і науки України, Харківський державний університет харчування та торгівлі, технологічний факультет, товарознавчий факультет, факультет обладнання та технічного сервісу, аудиторія, студент, колега, товариш, пан, пані, панове, ректорат, декан, деканат, викладач, доцент, професор.

Увага! Вивчіть слова й словосполучення

аудиторія – lecture hall
викладач – lecturer
декан – dean
деканат – dean's office
доповідь – report
доцент – associate professor
економічний факультет – economics faculty
монографія – monograph

обліково-фінансовий факультет	– accounting and finance faculty
проректор	– vice-rector
професор	– professor
ректор	– rector
ректорат	– university administration/ rector's office
словник	– dictionary
старший викладач	– assistant professor
тези	– theses
товарознавчий факультет	– merchandising faculty
факультет менеджменту	– management faculty
факультет обладнання та технічного сервісу	– faculty of equipment and technical service
харківський державний університет харчування та торгівлі	– kharkiv state university of food technology and trade

ЗАНЯТТЯ 3

Морфологічний матеріал: число іменників, суб'єкт, предикат.

Тема для бесіди: *Навчально-науковий інститут харчових технологій та бізнесу Харківського державного університету харчування та торгівлі.*

Число іменників

Більшості іменників української мови властива співвідносність двох чисел:

- а) однини (*сік, помідор, кухар*);
- б) множини (*соки, помідори, кухарі*);

Залежно від наявності форм числа іменники поділяються на три групи:

а) іменники, яким властива однина й множина (*виде́лка* – *виде́лки*, *піч* – *пе́чі*, *ніж* – *ножі*);

б) іменники, що вживаються тільки в однині (*о́цет*, *цукор*, *кутя́*, *віск*, *пшоно́*, *мед*, *молоко́*, *насіння*, *солони́на*, *солодкість*, *шпик*, *селера́*, *бру́тто*, *не́тто*, *Україна*, *Ха́рків*, *Петро́*, *Китай*, *Індія*, *Еквадо́р*);

в) іменники, що вживаються тільки в множині (*ви́сівки*, *верши́*, *солодо́ці*, *консе́рви*, *па́хоці*, *ко́шти*, *фіна́нси*).

Завдання 1

У якому рядку іменники мають форму тільки однини?

1. Зо́шит, сорочка.
2. Пусте́ля, ріка́.
3. Зі́рка, загадка.
4. Бето́н, цукор.
5. Сли́ва, ліпа.

Завдання 2

У якому рядку іменники мають форму тільки множини?

1. Ліно́щі, весе́лощі.
2. Рома́ни, се́стри.
3. Гіма́лаї, ву́лиці.
4. Ви́шні, леле́ки.
5. Міста́, долини.

Завдання 3

Визначте число іменників. Підкресліть іменники, які можуть мати форму однини й множини.

Хлі́б, ка́ша, молоко́, сметана́, кі́сень, вугле́ць, дрі́жджі, кані́кули, гро́ші, фіна́нси, ресу́рси, ко́шти, на́дра, копа́лини, ві́ла, гра́блі, терези́, ва́ги, клі́щі, со́ти, ша́хи, Су́ми, Ромні́, Прилу́ки, деба́ти, ви́бори, консе́рви, гли́на, зо́лото, ви́но, ма́сло, срі́бло, пожитки́, парфуми́, аромат, смак, Іва́н, Ма́рія.

Завдання 4

Прочитайте текст, зверніть увагу на слова та словосполучення, виділені курсивом. Уточніть їхнє значення за словником.

Навчально-науковий інститут харчових технологій та бізнесу Харківського державного університету харчування та торгівлі

Навчально-науковий інститут дає освіту за багатьма спеціальностями: „Технологія харчування”, „Технологія хліба, кондитерських, макаронних виробів і харчоконцентратів”, „Технологія зберігання, консервування та переробки плодів і овочів”, „Технологія зберігання, консервування та переробки м'яса”, „Технологія зберігання, консервування та переробки молока”. Підготовка здійснюється за освітньо-кваліфікаційними рівнями *бакалавра, спеціаліста, магістра*.

Діє *навчально-науковий консультаційний центр*, у якому здійснюється підготовка кадрів за 17 спеціальностями, надаються консультаційні послуги підприємствам ресторанного господарства та торгівлі.

Навчально-науковий інститут має одну з найпотужніших в університеті матеріально-технічну базу, науково-дослідницькі лабораторії, *наукові школи*.

Пріоритетними напрямками досліджень, що активно розвиваються *науковцями*, є раціональне використання сировини, залучення до *технологічного циклу* виробництва продукції нетрадиційних видів сировини, дослідження властивостей харчових добавок, розробка продукції лікувально-профілактичного призначення тощо.

Багато уваги приділяється розвитку міжнародних зв'язків з науковими закладами та виробничими корпораціями Європи, а саме: Польщі, Іспанії, Франції.

Успішно розвивається співпраця з вітчизняними та закордонними партнерами.

Студенти Навчально-наукового інституту одержують міцні знання, необхідні їм для майбутньої професії.

Завдання 5

Дайте відповіді на запитання за текстом завдання 4.

1) Які спеціальності можна отримати в Навчально-науковому інституті харчових технологій та бізнесу? 2) За якими рівнями здійснюється підготовка студентів? 3) Які послуги надає навчально-науковий консультаційний центр? 4) Які дослідження проводять науковці Навчально-наукового інституту? 5) Які знання одержують студенти в університеті?

Завдання 6

Перекажіть текст "Навчально-науковий інститут харчових технологій та бізнесу Харківського державного університету харчування та торгівлі".

Завдання 7

Прочитайте речення. Визначте форму числа виділених іменників.

1) Зустріч зі *студентом*. Зустріч зі *студентами*.

2) Цього року відкрито економічний *факультет*. На *факультетах* навчається багато студентів.

3) Державний *університет* розташований у центрі міста. Українські *університети* дають студентам глибокі знання.

4) Це науково-дослідницька *лабораторія*. Там науково-дослідницькі *лабораторії*.

5) Тут проводиться цікава *робота*. Кращі *роботи* студентів було відзначено преміями.

6) Він – *магістр*. Вони – *магістри*.

Завдання 8

Поставте іменники у формі множині. Прочитайте. Зверніть увагу на наголос.

Факультет, спеціальність, технологія, бакалавр, магістр, спеціаліст, центр, професія, послуга, ресторан, база, лабораторія, наука, школа, напрямок, вид, добавка, зв'язок, розробка, університет, декан, методист, науковець,

професор, заклад, студентка, студент, викладач, підручник, довідник, кабінет, викладацька, цикл, словник, книга, товариш, друг, група, деканат, секретар, розклад, диплом, керівник, куратор.

Завдання 9

Запишіть речення, поставивши іменники у формі множини. Визначте предикат.

- 1) Декан, методист 2) Студент, студентка
3) Товариш 4) Викладач, куратор 5) Професор, керівник
6) Науковець 7) Підручник, довідник, словник
8) Магістр, спеціаліст 9) Друг

Слова для вставки: працюють, слухають, відповідають, говорять, допомагають, досліджують, лежать, навчаються, повторюють.

Завдання 10

Напишіть прості речення. Використайте слова для довідки: група, студент, розклад, професор, секретар, книга, бакалавр, декан, куратор. Визначте суб'єкт.

- 1) працює. 2) відповідає. 3) висить. 4) запитує. 5) записує. 6) лежить. 7) відповідає. 8) слухає. 9) читає.

Увага! Вивчіть слова й словосполучення

бакалавр	– bachelor
диплом	– diploma
дипломна робота	– qualifying paper
довідник	– reference book
доктор наук	– doctor of science
кафедра	– department
керівник дипломної роботи	– qualifying paper manager
керівник курсової роботи	– term paper
куратор	– academic supervisor
лаборант	– laboratory assistant
методист	– methodologist, resource specialist
науковець	– scientist

науково-навчальний	– academic and scientific
інститут	institute
професія	– profession
розклад	– schedule
секретар	– secretary
технологія	– technology
школа	– school

ЗАНЯТТЯ 4

Морфологічний матеріал: відмінювання іменників, відміни іменників.

Тема для бесіди: *Факультет обладнання та технічного сервісу Харківського державного університету харчування та торгівлі.*

Відмінок іменників

Категорія відмінка виявляється у формах словозміни. У сучасній українській мові – шість відмінків, кожен із яких має своє питання (табл. 4.1):

Таблиця 4.1

Відмінки іменників

Відмінки	Скорочення	Питання	Приклади
називний	Н.	хто? що?	<i>факультет</i>
родовий	Р.	кого? чого?	<i>факультет-у</i>
давальний	Д.	кому? чому?	<i>факультет-у</i>
знахідний	З.	кого? що?	<i>факультет-Ø</i>
орудний	О.	ким? чим?	<i>факультет-ом</i>
місцевий	М.	(на, у) кому? (на, у) чому?	(на) <i>факультет-і</i>
кличний	К.		<i>факультет-е</i>

Увага! Граматичною особливістю української мови є наявність сьомого відмінка – кличної форми. Кличну форму мають лише іменники жіночого й чоловічого роду, що означають назви істот, а також неістот у випадках їх уособлення.

Відміни іменників

За характером відмінкових закінчень іменники поділяються на чотири відміни:

– до **I відміни** належать іменники чоловічого, жіночого й спільного роду, які в називному відмінку однини мають закінчення **-а**, або **-я**: *піна, поверхня, котлета, суддя, сирота, Микола*;

– до **II відміни** належать:

а) іменники чоловічого роду, що в називному відмінку однини мають основу на приголосний (*студент, економіст, технолог, менеджер*), на **-й** (*магній, калій, край*), закінчення **-о** (*батько, Петро*);

б) іменники середнього роду на **-о** (*м'ясо, морозиво, сало*), на **-е** (*плече, місце*), на **-я** (*опріснення, життя, зурдження*), крім тих, що набувають у непрямих відмінах суфіксів **-ат, -ят, -ен**;

– до **III відміни** належать іменники жіночого роду, що в називному відмінку однини мають чисту основу на приголосний (*ніч, швидкість, мідь*);

– до **IV відміни** належать іменники середнього роду на **-а, -я**, що набувають у родовому, давальному й місцевому відмінках однини та в усіх відмінках множини суфіксів **-ат, -ят, -ен** (*теля – теляти, гуся – гусяти, курча – курчати, ім'я – імені, плем'я – племені*), та іменник жіночого роду *мати*, що має в непрямих відмінках та в формі множини суфікс **-ер** (*мати – матері, матерями*).

Завдання 1

З'ясуйте, у якому рядку іменники не належать до жодної відміни.

1. Со́коли, са́ни.
2. О́чі, ві́кна.
3. Шта́ни, окуля́ри.
4. Труси́, зві́рі.
5. Лижі́, ко́ні.

Завдання 2

Прочитайте текст, зверніть увагу на виділені слова та словосполучення. Запишіть їх, визначте іменники.

*Факультет обладнання та технічного сервісу
Харківського державного університету харчування та
торгівлі*

За роки існування факультету обладнання та технічного сервісу підготовлено багато знавців своєї справи.

Факультет цілком задовольняє зростаючі потреби харчової промисловості, торгівлі та ресторанного бізнесу.

Наукові дослідження логічно пов'язані з навчальною програмою. Для допитливих студентів створено всі умови. Кращі з них є учасниками наукових гуртків, посідають призові місця в олімпіадах, конкурсах. Результати їхньої творчості стають своєрідною „родзинкою” бакалаврських та магістерських дипломних робіт.

Спеціалізовані лабораторії постійно модернізуються, поповнюються експериментальні стенди для дослідження нових напрямків галузі.

Провідні науковці факультету разом з талановитими студентами, аспірантами працюють над такими проблемами: удосконалення процесів, апаратів, обладнання харчових виробництв і розробка прогресивних технологій переробки сільськогосподарської сировини; наукове обґрунтування та розробка прогресивних процесів для виробництва смажених кулінарних виробів;

дослідження процесів сушіння харчової сировини; вивчення стану води в харчових продуктах тощо.

Завдання 3

Прочитайте речення. Напишіть питання до виділених іменників.

1) Ми навчаємося в університеті. 2) В аудиторії сидять студенти. 3) Вони розмовляли з аспірантами. 4) Це спеціалізовані лабораторії. 5) Ми спостерігали за дослідженнями. 6) Вони добре знають свою справу. 7) Молодь бере участь у роботі гуртків. 8) Викладачі проводили олімпіаду. 9) Ми досліджуємо сушіння харчової сировини. 10) На стендах відображено результати навчання. 11) Результати досліджень будуть опубліковані.

Завдання 4

Напишіть запропоновані іменники у називному відмінку множини. Поставте наголос.

Факультет, викладач, студент, студентка, професор, процес, апарат, дослід, кафедра, розклад, науковець, конкурс, олімпіада, аспірант, лабораторія, аудиторія, словник, довідник, підручник, програма, стенд, сировина, виріб, продукт.

Завдання 5

Прочитайте іменники. Зверніть увагу на зміну наголосу в називному відмінку множини.

Словник – словники, слово – слова, олівець – олівці, вода – води, товариш – товариші, фахівець – фахівці, знавець – знавці, місто – міста, село – села, озеро – озера, килим – килими, тарілка – тарілки, слухач – слухачі, дощ – дощі, сир – сири.

Завдання 6

Напишіть подані іменники в знахідному відмінку однини та множини. Зразок: аспірант – аспіранта, аспірантів.

Аудиторія, науковець, доповідач, олівець, кімната, рукопис, олімпіада, конкурс, продукт, секретар,

лабораторія, родзинка, гурто́к, учасник, ручка, сло́во, о́зеро.

Завдання 7

Дайте відповіді на запитання та запишіть їх. Зразок: *Кого зустрів викладач? (студенти). – Викладач зустрів студентів.*

1) Кого зустрів студент? (викладач). 2) Що Ви читаєте? (підручник). 3) Кого запитує декан? (магістр). 4) Кого вітає Ольга? (товариш). 5) Що відвідує слухач (заняття). 6) Що тримає науковець? (рукопис). 7) Кого вони розуміють? (друзі). 8) Що слухають друзі? (лекція). 9) Що виконують Олег та Ірина? (завдання). 10) Кого бачили лаборанти? (Оксана).

Завдання 8

Розподіліть іменники за відмінами. Визначте їхній рід.

Годинник, повітря, вода, телевізор, друг, будинок, відмінок, іменник, староста, завдання, слухач, економіст, менеджер, піна, котлета, батько, Петро, кіно, Харківщина, кафе, сіль, школа, курча, ягня, їжа, тінь, Дніпро, бұря, прізвище.

Увага! Вивчіть слова й словосполучення

галузь	– branch, field, sphere
експеримент	– experiment
інженерна механіка	– engineering mechanics
модернізація	– modernization, upgrading
навчальна програма	– curriculum
наукові дослідження	– scientific research
обладнання	– equipment
ресторанний бізнес	– restaurant business
сервіс	– service
сільськогосподарська сировина	– agricultural raw material
спеціальність	– speciality
технічний сервіс	– technical service
фах	– speciality, occupation

ЗАНЯТТЯ 5

Морфологічний матеріал: відмінювання іменників першої та другої відміни.

Тема для бесіди: *Страви з картоплі, овочів та грибів.*

Відмінювання іменників I відміни

Залежно від того, на який приголосний (м'який, твердий чи шиплячий) закінчується основа, іменники I відміни поділяються на три групи:

- твердо;
- м'яку;
- мішану.

До **твердої** групи належать іменники з основою на твердий приголосний (крім шиплячого) із закінченням **-а**: *ю́шк-а, мас-а, шкíр-а, цукéрк-а, стрáв-а, робу́ст-а.*

До **м'якої** групи належать іменники з основою на м'який приголосний із закінченням **-я**: *олі́-я, ку́л-я, інвести́ці-я, Ілл-я́, судд-я́, акці́-я.*

До **мішаної** групи належать іменники з основою на шиплячий приголосний із закінченням **-а, -я**: *та́ц-я, діж-а́, гірчі́ц-я, груш-а, пшени́ц-я.*

ВРАЗИКИ ВІДМІНЮВАННЯ

Таблиця 5.1

Зразок відмінювання іменників твердої групи I відміни

	Однина	Множина
Н.	<i>стра́в-а</i>	<i>стра́в-и</i>
Р.	<i>стра́в-и</i>	<i>стра́в-Ø</i>
Д.	<i>стра́в-і</i>	<i>стра́в-ам</i>
З.	<i>стра́в-у</i>	<i>стра́в-и</i>
О.	<i>стра́в-ою</i>	<i>стра́в-ами</i>
М.	(на, у) <i>стра́в-і</i>	(на, у) <i>стра́в-ах</i>

Таблиця 5.2

Зразок відмінювання іменників м'якої групи I відміни

	Однина		Множина	
Н.	<i>поверхн-я</i>	<i>олі-я</i>	<i>поверхн-і</i>	<i>олі-ї</i>
Р.	<i>поверхн-і</i>	<i>олі-ї</i>	<i>поверхонь-Ø</i>	<i>олій-Ø</i>
Д.	<i>поверхн-і</i>	<i>олі-ї</i>	<i>поверхн-ям</i>	<i>олі-ям</i>
З.	<i>поверхн-ю</i>	<i>олі-ю</i>	<i>поверхн-і</i>	<i>олі-ї</i>
О.	<i>поверхн-єю</i>	<i>олі-єю</i>	<i>поверхн-ями</i>	<i>олі-ями</i>
М.	(на) <i>поверхн-і</i>	(на, в) <i>олі-ї</i>	(на) <i>поверхн-ях</i>	(на, в) <i>олі-ях</i>

Таблиця 5.3

Зразок відмінювання іменників мішаної групи I відміни

	Однина		Множина	
Н.	<i>тац-я</i>	<i>груш-а</i>	<i>тац-і</i>	<i>груш-і</i>
Р.	<i>тац-і</i>	<i>груш-і</i>	<i>таць-Ø</i>	<i>груш-Ø</i>
Д.	<i>тац-і</i>	<i>груш-і</i>	<i>тац-ям</i>	<i>груш-ам</i>
З.	<i>тац-ю</i>	<i>груш-у</i>	<i>тац-і</i>	<i>груш-і</i>
О.	<i>тац-єю</i>	<i>груш-єю</i>	<i>тац-ями</i>	<i>груш-ами</i>
М.	(на) <i>тац-і</i>	(на, у) <i>груш-і</i>	(на) <i>тац-ях</i>	(на, у) <i>груш-ах</i>

Увага! Іменники твердої групи I відміни утворюють кличну форму за допомогою закінчення **-о**: *Алін-о, мам-о,*

Ларис-о, Марин-о, Світлан-о, Олен-о, Микол-о, коле́г-о, донечк-о.

Іменники м'якої групи I відміни у кличній формі мають закінчення **-е (-є)**: *провідни́ц-е, Мари́-є, Наст-е, Лілі-є, Анастасі-є, нен-є, Євдокі-є, Євгені-є*. Закінчення **-ю** утворює кличний відмінок іменників м'якої групи, що означають жіночі зменшено-пестливі імена: *Ас-ю, Ал-ю, Ел-ю, Ліл-ю, Ол-ю, Гал-ю, Тан-ю, Лес-ю, Оріс-ю, Жен-ю*.

Зверніть увагу на чергування приголосних *з, к, х* у давальному, місцевому відмінках однини: *сва́ха – свасі́, Ри́га – Ризи́, папу́га – папу́зі, соба́ка – соба́ці, нога́ – но́зі, триво́га – триво́зі, рука́ – руці́, ху́стка – ху́стці, бідола́ха – бідоласі́*.

Завдання 1

Визначте, у якому рядку іменники не належать до I відміни твердої групи.

1. Сви́ня, ку́ля.
2. Сторі́нка, бі́ржа.
3. Доброта́, ві́ра.
4. Ви́шивка, бі́йка.
5. Помі́лка, бригаа́да.

Завдання 2

Виберіть рядок іменників I відміни, у яких у давальному й місцевому відмінках однини приголосні *з, к, х* не чергуються.

1. Бу́рлу́к, зу́лка.
2. Мі́шечок, пісо́к.
3. Ла́нцю́г, Ри́га.
4. Нога́, рука́.

Відмінювання іменників II відміни

Іменники II відміни також поділяються на три групи:

- твердо;
- м'яку;
- мішану.

До **твердої** групи належать:

а) іменники чоловічого роду на твердий приголосний (за винятком тих, основа яких закінчується на шиплячий) та на **-о** (*пиріг, холодильник, морозильник, харчовик, об'єм, сироп, батьк-о*); деякі на **-р** (*міксер, узвар, блендер, відвар, куховар, кашовар, кулінар, базар, футляр, сир, жир, сувенір, директор, пухир, пролетар, школяр, скляр*);

б) іменники середнього роду на **-о** (*морозив-о, масл-о, м'яс-о, сал-о, молоко-о*).

До **м'якої** групи належать:

а) іменники чоловічого роду на м'який приголосний та на **-й** (*настій, перець, мигдаль*); деякі на **-р** (*кухар, вагар*);

б) іменники середнього роду на **-е** (крім тих, основа яких закінчується на шиплячий) – *яйц-е, кільц-е, серц-е*;

в) іменники середнього роду на **-я** (крім тих, що набувають під час відмінювання суфіксів **-ат, -ят, -ен**) – *консервуванн-я, смаженн-я, луценн-я, солінн-я*.

До **мішаної** групи належать:

а) іменники чоловічого роду на шиплячий (*освітлювач, змішувач, ніж, куліш, гуляш*), деякі на **-р**;

б) іменники середнього роду на **-е** з основою на шиплячий (*плеч-е, явищ-е*).

ВРАЗКИ ВІДМІНЮВАННЯ

Таблиця 5.4

Зразок відмінювання іменників твердої групи чоловічого роду II відміни

	Однина		Множина	
Н.	<i>виріб-Ø</i>	<i>струк-Ø</i>	<i>виріб-и</i>	<i>струк-и</i>
Р.	<i>виріб-у</i>	<i>струк-а</i>	<i>виріб-ів</i>	<i>струк-ів</i>
Д.	<i>виріб-у, -ові</i>	<i>струк-у</i>	<i>виріб-ам</i>	<i>струк-ам</i>
З.	<i>виріб-Ø</i>	<i>струк-Ø</i>	<i>виріб-и</i>	<i>струк-и</i>
О.	<i>виріб-ом</i>	<i>струк-ом</i>	<i>виріб-ами</i>	<i>струк-ами</i>

М.	(на, у) <i>вироб-і,</i> <i>-ові</i>	(на, у) <i>струк-у,</i> <i>-ові, -ці</i>	(на, у) <i>вироб-ах</i>	(на, у) <i>струк-ах</i>
----	--	--	----------------------------	----------------------------

Таблиця 5.5

**Зразок відмінювання іменників
м'якої групи чоловічого роду II відміни**

	Однина		Множина	
Н.	<i>настій-Ø</i>	<i>кухар-Ø</i>	<i>насто-ї</i>	<i>кухар-ї</i>
Р.	<i>насто-ю</i>	<i>кухар-я</i>	<i>насто-їв</i>	<i>кухар-їв</i>
Д.	<i>насто-ю</i> <i>(-еві)</i>	<i>кухар-ю (-еві)</i>	<i>насто-ям</i>	<i>кухар-ям</i>
З.	<i>настій-Ø</i>	<i>кухар-я</i>	<i>насто-ї</i>	<i>кухар-їв</i>
0.	<i>насто-єм</i>	<i>кухар-ем</i>	<i>насто-ями</i>	<i>кухар-ями</i>
М.	(у) <i>наст-ої</i>	(на) <i>кухар-і,</i> <i>-еві</i>	(у) <i>насто-ях</i>	(на) <i>кухар-ях</i>
К.		<i>кухар-е</i>		<i>кухар-і</i>

Завдання 3

Поставте подані нижче іменники в давальному та орудному відмінках однини. Поясніть, чому одні з них мають закінчення *-ові, -ом*, другі *-еві, -ем*, а треті – *-еві, -єм*?

Борщ, суп, блендер, ніж, буфет, стіл, стілець, гарнір, горщик, салат, келих, кухлик, фужер, хліб, сир, краб, омар, лимон, настій, коньяк.

Таблиця 5.6

**Зразок відмінювання іменників
мішаної групи чоловічого роду II відміни**

	Однина	Множина
Н.	<i>гуляш-Ø</i>	<i>гуляш-ї</i>
Р.	<i>гуляш-у</i>	<i>гуляш-їв</i>

Д.	<i>гуляш-у, -еві</i>	<i>гуляш-ам</i>
З.	<i>гуляш-Ø</i>	<i>гуляш-і</i>
О.	<i>гуляш-ем</i>	<i>гуляш-ам</i>
М.	<i>(на, у) гуляш-і</i>	<i>(на, у) гуляш-ах</i>

Таблиця 5.7

**Зразок відмінювання іменників
твердої групи середнього роду II відміни**

	Однина	Множина
Н.	<i>масл-о</i>	<i>масл-а</i>
Р.	<i>масл-а</i>	<i>масел-Ø</i>
Д.	<i>масл-у</i>	<i>масл-ам</i>
З.	<i>масл-о</i>	<i>масл-а</i>
О.	<i>масл-ом</i>	<i>масл-ами</i>
М.	<i>(у, на) масл-і</i>	<i>(на, у) масл-ах</i>

Таблиця 5.8

**Зразок відмінювання іменників
м'якої групи середнього роду II відміни**

	Однина		Множина	
Н.	<i>яйц-е</i>	<i>смаженн-я</i>	<i>яйц-я</i>	–
Р.	<i>яйц-я</i>	<i>смаженн-я</i>	<i>яєць-Ø</i>	–
Д.	<i>яйц-ю, -еві</i>	<i>смаженн-ю</i>	<i>яйц-ям</i>	–
З.	<i>яйц-е</i>	<i>смаженн-я</i>	<i>яйц-я</i>	–
О.	<i>яйц-ем</i>	<i>смаженн-ям</i>	<i>яйц-ями</i>	–
М.	<i>(у, на) яйц-і</i>	<i>(у, на) смаженн-і</i>	<i>(у, на) яйц-ях</i>	–

Таблиця 5.9

**Зразок відмінювання іменників
мішаної групи середнього роду II відміни**

	Однина	Множина
--	---------------	----------------

Н.	<i>плеч-е</i>	<i>плеч-і</i>
Р.	<i>плеч-а</i>	<i>плеч-ей</i>
Д.	<i>плеч-у</i>	<i>плеч-ам</i>
З.	<i>плеч-е</i>	<i>плеч-і</i>
О.	<i>плеч-ем</i>	<i>плеч-ами</i>
М.	(на, у) <i>плеч-і</i>	(на, у) <i>плеч-ах</i>

Завдання 4

Розкажіть про свій сніданок, обід або вечерю, використовуючи такі слова:

чай, кава, молоко, сік, вода, кефір, йогурт, хліб, печиво, паштет, багет, булка, тістечко, сир, салат, зелень, масло, каша, суп, рис, картопля, м'ясо, риба.

Зразок: Сьогодні на сніданок я приготував собі ..., пив ..., їв ...

Завдання 5

Прочитайте текст. Поясніть значення виділених курсивом слів та словосполучень, зверніть увагу на їх правопис.

Страви з картоплі, овочів та грибів

Для приготування таких страв застосовують різні способи теплового оброблення – *варіння, припускання, смаження, тушкування, запікання*. Харчова цінність *овочевих страв* обумовлена високим умістом у них *вітамінів, вуглеводів та мінеральних солей*, легко засвоєваних і необхідних організмові людини. *Ароматичні та барвні речовини*, які містять овочі, надають стравам смаку, збуджують *апетит*, різноманітнять харчування.

Підготовлені *обчищені овочі* зберігають накрітими вологим *серветкою* або *рушником*. *Нарізувати овочі* слід перед приготуванням – це запобігає втраті вітамінів.

Для кращого зберігання вітаміну С *овочі* під час варіння необхідно опускати в *киплячу воду* й варити в закритій *посудині* за *незначного кипіння*. *Відвар* використовують для приготування *супів* або *соусів*.

Тушковані овочі корисніші від варених, бо після тушкування розчинні речовини залишаються в овочах, поліпшуючи їхні смакові властивості.

У смажених овочах краще зберігаються ароматичні й смакові речовини. Овочі – сирі й варені – смажать із малою кількістю жиру або у фритюрі. Перед смаженням жир необхідно доводити до температури 150-160⁰С. Овочі обсмажують доти, доки з усіх боків утвориться рівномірна рум'яна кірочка. Якщо після утворення добре підсмаженої кірочки овочі недостатньо м'які, їх досмажують у духовій шафі.

Завдання 6

Провідрніуйте іменники; визначте, до якої відміни вони належать.

Страва, варіння, припускання, тушкування, запікання, вітамін, апетит, гірчиця, холодильник, кухар, перець.

Завдання 7

Напишіть речення за зразком: *Вони говорили про (вечеря).* – *Вони говорили про вечерю.*

1) Студенти вивчали матеріал про користь (вітаміни).
2) Викладач розповідав про дослідження (сировина).
3) Студенти писали творчу роботу про приготування (соуси). 4) Практиканти слухатимуть (фахівець). 5) Олег Іванович говоритиме про (смаження). 6) Неохідно подбати про (серветка, ложка, виделка). 7) Вони читали про барвні (речовина). 8) Товариші запитували про (страва). 9) Декан знає про перенесення практичних (заняття).

Завдання 8

Дайте відповіді на запитання за зразком:

– *Ви навчаєтесь в університеті?* – *Так, я навчаюсь в університеті.*

1) Ви готуєте страви з овочів? 2) Ви знаєте про процеси варіння, припускання, смаження, тушкування, запікання?
3) Вам розповідали про ароматичні та барвні речовини?
4) Вони знають про користь вітамінів? 5) Вони

використовують відвари для приготування соусів або супів? 6) Вона накриває обчищені овочі вологими серветкою або рушником? 7) Вона готує овочі в закритому посуді? 8) Вона досмажує овочі в духовій шафі? 9) Вони смажать овочі з невеликою кількістю жиру? 10) Він споживає овочі? Він знає про харчову цінність овочів?

Увага! Вивчіть слова й словосполучення

відвар	– decoction
вітаміни	– vitamins
вуглеводи	– carbohydrates
гарнір	– garnish
гриби	– mushrooms
гуляш	– goulash
духова шафа	– oven
кухар	– cook, chef
масло	– butter
овочі	– vegetables
олія	– oil
смаження	– frying
соус	– sauce, gravy
страва	– dish, course
суп	– soup
таця	– tray
узвар	– stewed fruit, compote
холодильник	– refrigerator
цукерка	– a sweet
яйце	– egg

ЗАНЯТТЯ 6

Морфологічний матеріал: правопис закінчень у родовому відмінку однини іменників чоловічого роду другої відміни, клична форма іменників другої відміни.

Тема для бесіди: Виникнення й роль перших банків в історії людства.

Закінчення -а (-я) та -у (-ю) в родовому відмінку іменників чоловічого роду II відміни

1) **Закінчення-а (-я)** мають іменники, що означають:

а) назви осіб або істот (*технолог-а, кулінар-а, кухар-я, механік-а*);

б) персоніфіковані назви предметів і явищ (*Вітр-а, Мороз-а, Дощ-а*);

в) назви населених пунктів (*Київ-а, Харків-а, Червоного Лиман-а*);

г) назви конкретних, виразно окреслених предметів (*дуб-а, оліви-я*);

д) назви мір, місяців, днів тижня, числових понять і науково-технічних термінів (*метр-а, березн-я, понеділк-а, карбованц-я, синус-а*);

е) назви будівель, приміщень, різних споруд (*хлів-а, вестибюль-я, коридор-а, сара-я, млин-а, бліндаж-а, але: вокзал-у, дах-у, палац-у, зал-у, університет-у*);

є) назви танців та ігор (*вальс-а, футбол-а*).

2) **Закінчення -у (-ю)** мають групи іменників, що означають:

а) назви речовин, маси, матеріалу (*мед-у, воск-у, сок-у, піск-у, граніт-у, але: вівс-а, хліб-а*);

б) назва збірних понять (*хор-у, ансамбл-ю, взвод-у, ліс-у, полк-у і полк-а, стіл-у йстол-а, але з суфіксами – закінчення -а: садк-а, чагарник-а, дубняк-а*);

в) назви установ, закладів, організацій (*інститут-у, клуб-у*);

г) назви явищ природи (*вітр-у, сніг-у, дощ-у, мороз-у*);

д) назв почуттів (*жал-ю, бол-ю, гнів-у*);

е) назви процесів, станів, властивостей, формацій, явищ суспільного життя, абстрактних понять, що не увійшли до

першої рубрики (*рух-у, льот-у, хіст-у, прогрес-у, капіталізм-у, мінімум-у*);

є) власні географічні назви, крім назв населених пунктів (*Амур-у, Буг-у, Кавказ-у, Алта-ю, Ельзас-у, але: Інгульц-я, Дніпр-а*).

Увага! Деякі іменники чоловічого роду в родовому відмінку однини можуть мати паралельні закінчення **-а (-я), -у (-ю)**. Це залежить від наголосу або від значення іменника. Наприклад, *мост-а́* і *мо́ст-у*, *стол-а́* і *сто́л-у*, *двор-а́* і *дво́р-у*, *папе́р-а* (документ) і *папе́р-у* (матеріал), *ка́мен-я* (одна штука) і *ка́мен-ю* (матеріал), *ли́ст-а́* (повідомлення) і *ли́ст-у* (на дереві), *листопа́д-а* (місяць) і *листопа́д-у* (пора опадання листя).

Завдання 1

Виберіть рядок, у якому іменники в родовому відмінку залежно від значення можуть мати закінчення **-а (-я)** або **-у (-ю)**.

1. По́яс, топа́з.
2. Аме́тїст, ча́вун.
3. Алюмі́ній, папі́р.
4. Діама́нт, гра́нат.
5. Замо́к, ка́мінь.

Завдання 2

Виберіть рядок, у якому іменники II відміни у родовому відмінку однини мають закінчення **-у (-ю)**.

1. Цу́кор, ме́д.
2. Ти́ждень, уче́нь.
3. Рі́к, би́к.
4. Оліве́ць, квадра́т.
5. Зо́шит, ключ.

Завдання 3

Прочитайте текст. Випишіть іменники II відміни чоловічого роду твердої групи, визначте їхнє закінчення в родовому відмінку **-а (-я)** чи **-у (-ю)**.

Органолептичні показники відіграють вирішальну роль у виборі продукції покупцем. Вони можуть відповідати вимогам споживачів, що склалися, або змінюватися з урахуванням появи нових рецептур. Обов'язковою умовою успішної реалізації кулінарної продукції є задоволення смаків споживачів. Тому виробник продукції зобов'язаний контролювати ці показники.

Такі органолептичні показники, як зовнішній вигляд, форма, колір, прозорість оцінюються за допомогою органів зору; консистенція, щільність, еластичність оцінюються за допомогою дотику (натискання); запах, аромат – за допомогою органів нюху.

Таблиця 6.1

Закінчення іменників II відміни у кличний формі

	Іменники	Приклади
-у	– твердої групи (у тому числі з суфіксами -ок, -ик, -енк(о), -к(о));	<i>батьк-у, Луганськ-у, синк-у, Петренк-у, коник-у, Шальк-у</i>
	– іншомовні імена з основою на -г, -к, -х ;	<i>Людвіг-у, Джек-у, Марк-у, Фрідріх-у</i>
	– деякі іменники мішаної групи з основою на шиплячий приголосний (крім ж)	<i>товариш-у, читач-у, слухач-у, викладач-у, глядач-у</i>
-ю	– м'якої групи	<i>лікар-ю, Юрі-ю, Кост-ю</i>
-е	– безсуфіксні іменники твердої групи	<i>орл-е, сокол-е, друж-е, Богдан-е</i>
	– іменники м'якої групи із суфіксом -ець (-ець)	<i>хлопч-е, молодч-е (але бійц-ю, знавц-ю)</i>
	– іменники твердої групи із суфіксами -ист, -ор, -тор, -атор, -ер, -ир	<i>радист-е, ректор-е, професор-е, режисер-е, командир-е</i>

-е	– деякі іменники мішаної групи (в тому числі власні назви) з основою на ж, ч, ш, дж і загальні назви на р, ж	<i>сторож-е, столяр-е, Довбуш-е, Вуж-е, Вуячич-е, Джордж-е, маляр-е</i>
-е	– прізвища прикметникового походження на -ів (-їв), -ов	<i>Щоголев-е / Щоголів-Ø, Голосієв-е / Голосіїв-Ø,</i>
-е	-ев (-єв), -ин, -ін (-їн) під час звертання можуть мати як кличну форму із закінченням -е , так і форму називного відмінка	<i>Тургенєв-е / Тургенєв-Ø, Пушкін-е / Пушкін-Ø, Ільїн-е / Ільїн-Ø, Бородин-е / Бородин-Ø</i>
-е	географічні назви з зазначеними суфіксами	<i>Київ-е, Харков-е</i>

Увага! 1) Якщо звертання складається з двох загальних назв, то перше слово вживається в кличній формі, а друге – або в кличній формі, або в називному відмінку: *пан-е ректор-е (ректор-Ø), доброді-ю секретар-ю (секретар-Ø).*

2) У звертаннях, що складаються з загальної назви й прізвища, у кличному відмінку стоїть тільки загальна назва: *пан-е Стоян, доброді-ю Іваничук.*

Завдання 4

Поставте подані іменники в кличній формі:

кухар, інженер, викладач, студент, ректор, доцент, професор, учитель, адвокат, Грицько, Гриць, колега, учень, брат, друг, пан, Богун, пан Петро, Андрій, добродій Гайдай, Миколаїв, Чугуїв, Чернігів, Харків, школяр, громадянин, чоловік, велетень, секретар, місяць, покупець, споживач, виробник.

Завдання 5

Прочитайте текст, зверніть увагу на виділені слова та словосполучення, визначте іменники.

Виникнення й роль перших банків в історії людства

З розвитком ринкової економіки виникає потреба у створенні фінансової інфраструктури, яка включає

фінансові ринки та фінансово-кредитні інститути, що обслуговують їхнє існування. Центральною ланкою при цьому є банки, які відіграють провідну роль у стабілізації фінансової системи, обслуговуванні грошового обігу, забезпеченні суб'єктів господарювання кредитними засобами. Міжнародний і вітчизняний досвід свідчить про те, що стан банківської системи є індикатором стану всієї економіки.

Історія не має достатньо повних відомостей про те, коли виникли банки, які операції вони виконували, що впливало на їхній розвиток.

За свідченнями *істориків*, перші *банківські операції* виконували й окремі особи, і деякі церковні установи, що концентрували значні *грошові та матеріальні ресурси*. У давніх святилищах накопичувалась велика кількість *грошей*. Храми були надійним місцем для зберігання *цінностей*. Саме через це вони стали своєрідними *банківськими установами*.

Перші *банкіри* незабаром зрозуміли, що накопичені грошові *багатства* лежать без руху в той час, як від них можна було б одержувати користь, віддаючи їх у *тимчасове користування* або відкриваючи самостійні *торговельні й ремісничі підприємства*. *Заставою* при цьому були кораблі й товари, а в окремих випадках – будинки, коштовні камені й навіть раби.

Завдання 6

Поясніть правопис відмінкових закінчень родового відмінка однини іменників другої відміни.

Банку, економіста, інституту, кредиту, обігу, суб'єкта, банкіра, ресурсу, споживача, досвіду, індикатора, розвитку, історика, сектора, заліку, Харкова, долара, університету, іменника, студента, іспиту, екзамену, Андрія, директора, факультету.

Завдання 7

Прочитайте й запам'ятайте спільнокореневі слова:

еконо́міка – економі́ст, банк – банкі́р, декан́ – деканáт,
ре́ктор – ректорáт, історія – історик, екзамен – екзамена́тор
– екзаменува́ння, читати – прочитати – чита́ння, креди́т –
кредито́р – кредитува́ння.

Завдання 8

Напишіть питання до виділених іменників.

1) Тут працює банкір. 2) Це банк. 3) Ми зустрілися з економістом. 4) Мої друзі одержали кредит. 5) Студенти слухали декана. 6) Необхідно готуватися до заліку. 7) До Харкова прибули туристи. 8) Викладач написав завдання для студентів. 9) Андрій склав іспит. 10) Це кабінет директора.

Завдання 9

Поставте іменники в кличному відмінку однини. Поясніть їх правопис.

Ре́ктор, профе́сор, виклада́ч, студéнт, лі́кар, друг,
товариш, ба́тько, син, Ха́рків, Петро́, Андрі́й, Лю́двіг,
учитель, Іванéнко.

Завдання 10

Напишіть речення за зразком, використайте слова *цей, той, наш, мій, хороший, новий, старий* у потрібній формі.

Зразок: Ми були́ у ... дру́га. – Ми були́ у на́шого дру́га.

- 0) 4бaтiр4б до 4бaтiр4б. 11) Наші
4бa
тiр
4бс
т4б
aтi
p4б
сть
...
4бa
тiр

47с
т.
12)
До
...
47а
тір
47с
ть
47
47а
тір
47с
т47
аті
р47
ст.

Увага! Вивчіть слова й словосполучення

банк	– bank
банківські операції	– banking transaction
47атір47сть47 установи	– banking institution
банкiр	– banker
гроші	– money
економіка	– economy
економіст	– economist
застава	– security interest
кредит	– credit
кредитор	– creditor
кредитування	– crediting
фінансові ринки	– financial markets
цінності	– valuables

ЗАНЯТТЯ 7

Морфологічний матеріал: відмінювання іменників третьої та четвертої відміни.

Тема для бесіди: *Функції та 48атір48ст комерційних банків України.*

Відмінювання іменників III відміни

Іменники III відміни в родовому, давальному й місцевому відмінках однини та називному й кличному множини мають закінчення **-і**. В орудному відмінку ці іменники мають закінчення **-ю**, перед яким відбуваються такі зміни (48атір. 7.1.)

Таблиця 7.1

Зміни у формах іменників III відміни при відмінюванні

Звук основи	Зміна	Приклади
приголосний, крім губних та р , після голосного	подовження, що на письмі передається подвоєнням літер	<i>сілл-ю, тінн-ю, стáll-ю, міцц-ю, галузз-ю, мідд-ю, 48аті-ю, пічч-ю</i>
приголосний губний б, п, в, м, ф або р	тверда вимова, що на письмі передається через апостроф	<i>48атір'-ю, кров'-ю, любов'-ю, Об'-ю</i>

Увага! Подвоєння не відбувається під час збігу приголосних у кінці основи: *вість – 48аті-ю, 48атір48с – повіст-ю, 48атір48сть48ь – відвєртіст-ю, радість – радїст-ю, фальш – 48атір-ю, 48атір48ст – старїст-ю, 48атір48с – напаст-ю.*

Особливості відмінювання іменника *мати* такі:
 1) поява в непрямих відмінках цього іменника суфікса **-ер (-ір)**, 2) закінчення **-ів** у родовому відмінку множини, що

відрізняється від типового закінчення **-ей** в інших іменниках цієї відміни.

ЗРАЗКИ ВІДМІНЮВАННЯ

Таблиця 7.2

Зразки відмінювання іменників III відміни

	Однина		Множина	
Н.	<i>піч-∅</i>	<i>сіль-∅</i>	<i>печ-і</i>	<i>сол-і</i>
Р.	<i>печ-і</i>	<i>сол-і</i>	<i>печ-ей</i>	<i>сол-ей</i>
Д.	<i>печ-і</i>	<i>сол-і</i>	<i>печ-ам</i>	<i>сол-ям</i>
З.	<i>піч</i>	<i>сіль-∅</i>	<i>печ-і</i>	<i>сол-і</i>
0.	<i>пічч-ю</i>	<i>сол-і</i>	<i>печ-ами</i>	<i>сол-ями</i>
М.	(у, на) <i>печ-і</i>	(на, у) <i>сол-і</i>	(у, на) <i>печ-ах</i>	(на, у) <i>сол-ях</i>

Таблиця 7.3

Зразки відмінювання іменників III відміни

	Однина		Множина	
Н	<i>швидкість</i>	<i>мат-и</i>	<i>швидкост-і</i>	<i>матер-і</i>
Р.	<i>швидкост-і</i>	<i>матер-і</i>	<i>швидкост-ей</i>	<i>матер-ів</i>
Д.	<i>швидкост-і</i>	<i>матер-і</i>	<i>швидкост-ям</i>	<i>матер-ям</i>
З.	<i>49атір49сть</i> <i>-∅</i>	<i>маті-р</i>	<i>швидкост-і</i>	<i>матер-ів</i>
0.	<i>швидкіст-ю</i>	<i>49атір'-</i> <i>ю</i>	<i>швидкіст-</i> <i>ями</i>	<i>матер-</i> <i>ями</i>
М	(на, у) <i>швидкост-і</i>	(на, у) <i>матер-і</i>	(на, у) <i>швидкост-ях</i>	(на, у) <i>матер-ях</i>
К.		<i>мат-и</i>		<i>матер-і</i>

Увага! У кличному відмінку іменники III відміни мають закінчення **-е**: *любів-е, радост-е, розкош-е*. Такі форми вживаються переважно в поезії та фольклорних текстах.

Завдання 1

Виберіть рядок, у якому іменники належать до III відміни.

1. Лисеня, вовчєня.
2. Лоша, стілець.
3. Цуценя, тополя.

4. Порося́, хліб.
5. Сіль, піч.

Особливістю відмінювання іменників IV відміни є те, що в однині форми знахідного відмінка збігаються з формами називного (ба́чу хлоп'я́, згадав ім'я́), а в множині форми знахідного відмінка збігаються з формою родового, якщо іменники позначають істот (году́ю курча́т, порося́т), та називного, якщо іменники позначають неістот (прига́дую імена́), хоча також можливе використання форми називного відмінка, коли йдеться про тварин (пасу́ теля́та, козеня́та).

Таблиця 7.4

Зразки відмінювання іменників IV відміни

	Однина		Множина	
Н.	ягн-я́	ім'-я́	ягнят-а	імен-а́
Р.	ягнят-и	імен-і, ім'-я́	ягнят-Ø	імен-Ø
Д.	ягнят-і	імен-і, ім'-ю	ягнят-ам	імен-ам
З.	ягн-я́	ім'-я́	ягнят-Ø	імен-а́
О.	ягн-ям	імен-ем, ім'-ям	ягнят-ами	імен-ами
М.	(на, у) ягнят-і	(на, у) імен-і, ім'-ї	(на, у) ягнят-ах	(на, у) імен-ах

Завдання 2

З'ясуйте, у якому рядку іменники належать до IV відміни.

1. Мишеня́, свиня́.
2. Пташеня́, горобеня́тко.
3. Ведмежа́, вбрання́.
4. Курча́, тигреня́.
5. Каченя́, знання́.

**Зразки відмінювання іменників,
що мають тільки множину**

	Множина		
Н.	<i>вершк-и</i>	<i>ножиц-і</i>	<i>кур-и</i>
Р.	<i>вершк-ів</i>	<i>ножиць-Ø</i>	<i>кур-ей</i>
Д.	<i>вершк-ам</i>	<i>ножиц-ям</i>	<i>кур-ям</i>
З.	<i>вершк-и</i>	<i>ножиц-і</i>	<i>кур-ей</i>
О.	<i>вершк-ами</i>	<i>ножиц-ями</i>	<i>кур-ями</i>
М.	(на, у) <i>вершк-ах</i>	(на, у) <i>ножиц-ях</i>	(на, у) <i>кур-ях</i>

Увага! До іменників, що вживаються тільки в множині, належать слова, які означають географічні назви (*Піреней, Гімалаї*); слова, що не мають співвідносних форм однини (*двер-і, ворот-а, штан-и, люд-и, сін-и, кур-и, гус-и*), а також іменники, утворені за допомогою суфіксів *-оц(і): солодоц-і, радоц-і, любоц-і, хитроц-і, трудноц-і, пестоц-і*. Відмінюються ці слова як звичайні іменники I, II або III відмін у множині.

Завдання 3

Прочитайте текст, зверніть увагу на виділені слова та словосполучення. Визначте іменники та їхню відміну.

Функції та операції комерційних банків України

Банком, з юридичної точки зору, прийнято вважати фінансово-кредитну установу, зареєстровану як банк і яка може здійснювати сукупність операцій, віднесених до кола банківських.

Банківська діяльність в Україні має здійснюватись згідно із Законом України „Про банки та банківську

діяльність”. Цим законом визначено перелік таких операцій, як:

– залучення коштів *юридичних та фізичних осіб* (до запитання й на певний термін);

– розміщення залучених коштів від свого імені та за свій рахунок *кредитними та інвестиційними операціями*;

– відкриття й ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб;

– здійснення розрахунків за дорученням фізичних та юридичних осіб;

– *інкасація коштів, векселів, платіжних і розрахункових документів ікасове обслуговування* фізичних та юридичних осіб;

– *купівля-продаж іноземної валюти в готівковій та безготівковій формах* тощо.

Отже, банки – це особливі *економічні інститути*, що акумулюють грошові кошти, надають кредити, здійснюють *розрахунки на грошовому ринку*. Саме такé визначення можна дати банку в економічному плані.

Завдання 4

Провідмініюйте іменники *ім'я, установа, якість, місто, галузь, голуб'я, Дніпро*.

Завдання 5

Прочитайте речення. Поставте питання до виділених іменників.

- 1) Я познайомився зі студенткою на ім'я Оксана.
- 2) Новонароджене хлоп'я ще не має імені.
- 3) Театр удостоєний імені відомого композитора.
- 4) У цьому імені звучить велич народу.
- 5) Ім'я українського поета Тараса Шевченка відоме всьому світові.
- 6) Таким ім'ям слід пишатися.
- 7) В університеті ми одержуємо міцні знання.
- 8) З нашими знаннями ми вчасно складемо залік.
- 9) Наука – це важлива галузь знань.
- 10) Друзі розпочали роботу зі знанням справи.

Завдання 6

Дайте повні відповіді на запитання, використовуючи подану інформацію.

1) *Що таке банк?*

Особливі економічні інститути, що акумулюють грошові кошти, надають кредити, здійснюють розрахунки на грошовому ринку.

2) *Дайте назву закону, що регулює банківську діяльність в Україні?*

Закон України „Про банки та банківську діяльність”.

3) *Що таке банк з юридичної точки зору?*

Фінансово-кредитна установа, зареєстрована як банк і яка може здійснювати сукупність операцій, віднесених до кола банківських.

4) *Що передбачає Закон України „Про банки та банківську діяльність”?*

Залучення коштів юридичних і фізичних осіб, розміщення залучених коштів від свого імені та за свій рахунок кредитними й інвестиційними операціями тощо.

Завдання 7

Розкажіть стисло про операції комерційних банків України, використовуючи текст „Функції та операції комерційних банків України”.

Увага! Вивчіть слова й словосполучення

валюта	– currency
вексель	– bill of exchange
готівка	– cash
грошовий ринок	– money market, currency market
діяльність	– activity
документ	– document
економічні інститути	– economic institutions
закон	– law

інвестиційні операції	– investment transactions
інкасація	– encashment
комерційний банк	– commercial bank
кредитні операції	– credit transactions
купівля-продаж	– purchase and sale
розрахунки	– payments
установа	– institution, establishment
юридична особа	– legal entity

ЗАНЯТТЯ 8

Морфологічний матеріал: невідмінювані іменники, відмінювання імен по батькові, відмінювання прізвищ іменникового типу, способи творення іменників.

Тема для бесіди: *Монетарна політика.*

Невідмінювані іменники

До невідмінюваних належать іменники іншомовного походження:

а) на **-а**, що стоїть після голосного: *анишуа́, фошруа́, мірпуа́, амплуа́, боа́, Гаргантюа́, Жоффруа́;*

б) на **-е** та **-є**: *суфле́, антре́, гаше́, монпансьє́, олів'є́, буше́, сериз'є́, фюме́, консоме́, кафе́, кашне́, турне́; Гейне́, Гете́, Данте́, Беранже́;*

в) на **-і** (**-ї**): *айюлі́, суші́ (сусі́), сашімі́, Віньї́, колібрі́, поні́, таксі́; Гальвані́, Россіні́, Шеллі́; Шантиї́;*

г) на **-о**: *брутто́, нетто́, ризото́; мо́ко, табаско́, бюро́, депо́, кіно́, манто́, метро́, радіо́, Лонгфелло́, Тассо́ (але пальто́ – відмінюється);*

д) на **-у** (**-ю**): *меню́, рагу́, фондю́, жаню́, тирамісу́, рагу́, какаду́, Шоу́; інтерв'ю́, меню́, Сю́;*

е) іншомовні прізвища на **-я** (*Золя́, Гойя́*);

е) жіночі імена на приголосний, а також жіночі прізвища на **-ін, -ов**: *Долорес, Аліс, (Ельза) Вірхов, (Джеральдіна) Чаплін*.

Таблиця 8.1

Зразки відмінювання прізвищ іменникового типу

	Чоловічий рід	Жіночий рід
Н.	<i>Максим-Ø Іваненк-о</i>	<i>Ірин-а Іваненк-о</i>
Р.	<i>Максим-а Іваненк-а</i>	<i>Ірин-и Іваненк-о</i>
Д.	<i>Максим-у (Максим-ові) Іваненк-у (Іваненк-ові)</i>	<i>Ірин-і Іваненк-о</i>
З.	<i>Максим-а Іваненк-а</i>	<i>Ірин-у Іваненк-о</i>
О.	<i>Максим-ом Іваненк-ом</i>	<i>Ірин-ою Іваненк-о</i>
М.	<i>(на, у) Максим-і (Максим-ові) Іваненк-у (Іваненк-ові)</i>	<i>(на, у) Ірин-і Іваненк-о</i>
К.	<i>Максим-е Іван-енку</i>	<i>Ірин-о Іваненк-о</i>

Таблиця 8.2

Зразки відмінювання прізвищ іменникового типу

	Чоловічий рід	Жіночий рід
Н.	<i>Іван-ØВернидуб-Ø</i>	<i>Марі-я Вернидуб-Ø</i>
Р.	<i>Іван-а Вернидуб-а</i>	<i>Марі-ї Вернидуб-Ø</i>
Д.	<i>Іван-у (Іван-ові) Вернидуб-у (Вернидуб-ові)</i>	<i>Марі-ї Вернидуб-Ø</i>
З.	<i>Іван-а Вернидуб-а</i>	<i>Марі-ю Вернидуб-Ø</i>
О.	<i>Іван-ом Вернидуб-ом</i>	<i>Марі-сю Вернидуб-Ø</i>
М.	<i>(на, у) Іван-і (Іван-ові) Вернидуб-і (Вернидуб-ові)</i>	<i>(на, у) Марі-ї Вернидуб-Ø</i>
К.ф.	<i>Іван-е Вернидуб-е</i>	<i>Марі-є Вернидуб-Ø</i>

Увага! Іншомовні прізвища, які закінчуються на **-е, -і, -о (-йо), -у** та наголошений **-а** (також орфографічно **-є, -ї, -ю, -я**) або мають другою частиною **-дзе, -швілі** в

українській мові не відмінюються (прізвища типу *Беранжé, Готьé, Вéрді, Шантиї́, Віардо́, Пількамайо́, Шоу, Бельвю́, Дюма́, Золя́, Картвелішвілі́, Мікадзе́*). Чоловічі прізвища на *-енко, -ко* та на приголосний є відмінюваними (*Кличк-о́ – Кличк-а́, Шевчénк-о – Шевчénк-а, Гомікя́н-О – Гомікя́н-а, Петрося́н-О – Петрося́н-а, Балій-О – Балі-я́*).

Жіночі прізвища цього типу не відмінюються.

Таблиця 8.3

Зразки відмінювання імен по батькові

	Чоловічий рід	Жіночий рід
Н.	<i>Іванович-о, Петрович-о</i>	<i>Іванівн-а, Петрівн-а</i>
Р.	<i>Іванович-а, Петрович-а</i>	<i>Іванівн-и, Петрівн-и</i>
Д.	<i>Іванович-у, Петрович-у</i>	<i>Іванівн-і, Петрівн-і</i>
З.	<i>Іванович-а, Петрович-а</i>	<i>Іванівн-у, Петрівн-у</i>
О.	<i>Іванович-ем, Петрович-ем</i>	<i>Іванівн-ою, Петрівн-ою</i>
М.	(на, у) <i>Іванович-і, Петрович-і</i>	(на, у) <i>Іванівн-і, Петрівн-і</i>
К.	<i>Іванович-у, Петрович-у</i>	<i>Іванівн-о, Петрівн-о</i>

Увага! Імена по батькові жіночого та чоловічого роду мають у кличному відмінку закінчення *-о*, імена по батькові чоловічого роду – закінчення *-у*: *Ларис-о Якієн-о, Алі́н-о Олексі́євн-о, Марин-о Володі́мирівн-о, Світла́н-о Микола́ївн-о, Ігор-е Іва́нович-у, Ві́ктор-е Євге́нович-у, Пётр-е Васи́льович-у, Андрі́ю Петро́вич-у*.

Завдання 1

Утворіть кличну форму поданих словосполучень:

Олена Іванівна, Лариса Петрівна, Ірина Іваненко, ректор Петренко, футболіст Шевченко, адміністратор Малько, Василь Миколайович, Іван Михайлович, Віктор Шалько, Захар Мазняк, математик Хлівняк.

Способи творення іменників

Назви способів творення іменників	Приклади
1. Префіксальний	<i>смак – присмак, щастя – нещастя</i>
2. Суфіксальний	<i>робота – робітник, розробляти – розробляння, розробка</i>
3. Префіксально-суфіксальний	<i>береза – підберезник, дорога – подорожник</i>
4. Безсуфіксний	<i>летіти – лет, бігти – біг</i>
5. Складання слів	<i>лісопарк, лугопарк</i>
6. Складання скорочених основ	<i>педагогічний університет – педуніверситет</i>
7. Перехід прикметників в іменники	<i>вартовий солдат – вартувий, солодке варення – солодке, військовий чоловік – військовий</i>

Завдання 2

Утворіть іменники від слів:

професійна спілка, танцювати, стрибати, мовити, проголошувати, помилятися, порівнювати, питати, гуманний, красивий, дружний, духовний, дисциплінований, говірковий, голосистий, гармонійний, дерев'яний, диктувати, ходити, музичний, обробляти, мирити, лікувати.

Завдання 3

Прочитайте, визначте основну інформацію тексту.

Монетарна політика

Для друкування банкнот та карбування монет в Україні створено власний банкотно-монетний двір. З введенням у дію Малинської фабрики банкотного паперу Україна має замкнутий цикл виготовлення національних грошей. Забезпечення економіки готівковими грошима здійснюється через мережу регіональних управлінь Національного банку на замовлення комерційних банків.

На Центральний банк покладається регулювання грошового обігу в країні, тому він з певною періодичністю готує для уряду аналіз стану та свої пропозиції з цього питання.

Основні засади грошово-кредитної політики ґрунтуються на основних критеріях та макроекономічних показниках загальнодержавної програми економічного розвитку й основних параметрах економічного та соціального розвитку України на відповідний період. Вони містять прогностичні показники обсягу валового внутрішнього продукту, рівня інфляції, розміру дефіциту державного бюджету й джерел його покриття, платіжного та торговельного балансів, затверджених Кабінетом Міністрів України.

Щороку Національний банк інформує Верховну Раду України про напрями грошово-кредитної й валютної політики, розробленої Національним банком на наступний рік і більш тривалий період.

Основними економічними засобами й методами грошово-кредитної політики є регулювання обсягу грошової маси через визначення та регулювання норм обов'язкових резервів для комерційних банків і фінансово-кредитних установ, відсоткова політика, операції з цінними паперами на відкритому ринку, управління золотовалютними резервами, регулювання імпорту та експорту капіталу, рефінансування комерційних банків.

Завдання 4

Випишіть із тексту завдання 3 виділені курсивом слова. Підкресліть іменники, визначте їхнє число. Чи є серед них невідмінювані іменники.

Завдання 5

Прочитайте словосполучення, укажіть, які з них вам відомі. За допомогою словника визначте значення незнайомих понять.

Модернізований потенціал економіки, соціальна сфера, економічні засоби, технічний потенціал, державна підтримка, золотовалютні резерви, імпорт, експорт, капітал, інвестор, боржник, облігації, інкасація коштів, вексель, платіжні документи, послуги, купівля-продаж, банк, економіст, фахівець, банківські ризики, угода.

Завдання 6

Визначте способи творення іменників:

внесення, керування, затвердження, послаблення, здійснення, регулювання, пропонування, розроблення, визначення, управління, рефінансування, формування, узгодженість, збалансованість, скорочення, дотримання, економіст, вдосконалення, карбування, друкування.

Завдання 7

Прочитайте запропоновані слова з тексту, визначте рід та розряди іменників:

політика, банк, країна, програма, кредитор, показник, економіка, розвиток, Україна, керівник, період, регулювання, фахівець, баланс, інфляція, боржник, бюджет, торгівля, покриття, затвердження, інформація, прогнозування, напрям, рік, мережа, монета, папір.

Завдання 8

Прочитайте текст, знайдіть у ньому відповіді на питання.

1) Які основні функції виконує Центральний банк?

- 2) На чому ґрунтується грошово-кредитна політика?
- 3) Чи інформує Національний банк Верховну Раду України про напрями грошово-кредитної та валютної політики?
- 4) Чи має Україна власний банкотно-монетний двір?
- 5) Чи має Україна замкнутий цикл виготовлення національних грошей?
- 6) Яким чином відбувається забезпечення економіки готівковими грошима?

Увага! Вивчіть слова й словосполучення

банкнота	– banknote
банкотно-монетний двір	– mint
валовий внутрішній продукт	– gdp (gross domestic product)
валютна політика	– foreign exchange policy
верховна рада україни	– verkhovna rada of ukraine
відсоткова політика	– interest rate policy
грошовий обіг	– money turnover
грошово-кредитна політика	– monetary policy
дефіцит	– deficit, scarcity
експорт	– export
золотовалютні резерви	– gold and foreign currency reserves
імпорт	– import
інфляція	– inflation
кабінет міністрів україни	– cabinet of ministers of ukraine
капітал	– capital
макроекономіка	– macroeconomics
мережа	– network
монета	– coin
монетарна політика	– monetary policy
фінансово-кредитні установи	– financial institution
центральний банк	– central bank

ЗАНЯТТЯ 9

Морфологічний матеріал: правопис та відмінювання питомих українських іменників та іменників іншомовного походження.

Тема для бесіди: *Валютний ринок.*

Відмінювання іменників іншомовного походження

Іменники іншомовного походження відмінюються як відповідні українські іменники:

I відміна: *капсула – капсули, капсул; фізика – фізики, фізиці; вакуоля – вакуолі, вакуолю; ескадрилья – ескадрильї, ескадрильєю, род. мн. ескадрилей; Будда – Будди, Буддою; Венеція – Венеції, Венецією;*

II відміна: *арсенал – арсеналу, арсеналом, варсеналі; блок – блока (і блоку), блоком, на блоці; автомобіль – автомобіля, автомобілем; Міллер – Міллера, Міллером; Рафаель – Рафаеля, Рафаелем; Дарвін – Дарвіна, Дарвіном; Бюлов – Бюлова, Бюловом;*

III відміна: *магістраль – магістралі, магістраллю.*

Завдання 1

Поставте в давальному відмінку подані іменники, підкресліть у них орфограми:

динаміт, джип, інцидент, іспит, кіоск, костюм, піджак, код, сарай, санаторій, морж, смалець, спаніель, стілець, сухар, фарш, хвощ, хміль, ялівець, м'яч, нагай, бугай, музей, нежить, нехлюй, плебей, нуль, куб, плеєр.

Завдання 2

Поставте іменники в орудному відмінку:

емаль, сталь, сіль, піч, повість, радість, мілість, властивість, гордість, в'ялість, юність, старість, кров, далечінь, загібель, суть, подорож, міць, любов, верф, мати, Об.

Завдання 3

Прочитайте текст, зверніть увагу на слова, які ви вже знаєте. За допомогою словника або контексту визначте значення незнайомих слів та словосполучень.

Валютний ринок

Сучасний валютний ринок – розгалужена система механізмів, функціонування яких покликане забезпечити купівлю й продаж національних грошових одиниць та іноземних валют з метою їх використання для обслуговування міжнародних платежів.

За громадянством та місцезнаходженням виділяють таких учасників валютного ринку, як *резиденти* (фізичні та юридичні особи, які мають постійне місце проживання в Україні, і представництва та *філії* резидентів за межами України) та *нерезиденти* (фізичні та юридичні особи з постійним місцезнаходженням поза межами України, які працюють відповідно до законодавства іноземних держав).

Ці учасники за інституціональною ознакою можуть бути поділені на інституціональних учасників (уповноважені *банки*, *біржі*, інші *фінансові інститути*) та їхніх *клієнтів*.

Суб'єктів валютного ринку визначила Постанова Правління Національного банку України „Про Українську міжбанківську валютну біржу”.

Валютний ринок України складається з таких великих сегментів: *біржового ринку*; *позабіржового* або

міжбанківського ринку; ринку продажу готівки, який обслуговує готівковий обіг.

Курс валютний – ціна грошової одиниці однієї країни, виражена в грошових одиницях інших країн чи міжнародних валютних одиницях.

Залежно від стійкості виділяють три види валют: тверді – *конвертовані*, тобто вільно обмінювані на будь-яку іншу валюту (*долар, англійський фунт стерлінгів, євро, японська єна*); м'які – *частковоконвертовані*, тобто обмінюються тільки на деякі іноземні валюти, перебувають в обігу в умовах валютних обмежень для резидентів; замкнуті – *неконвертовані*, тобто *функціонують* у межах певної країни.

На курс валют впливає багато *факторів*, серед яких *кон'юнктура* (зміна співвідношення попиту та пропозиції на ту чи іншу валюту через коливання ділової активності, *політичних подій, чуток, спекулятивних операцій* тощо).

Завдання 4

Дайте відповідь на запитання, використовуючи подану інформацію.

1) *Хто такий інвестор?*

... – суб'єкт інвестиційної діяльності, який прийняв рішення про вкладення власних, позикових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей.

2) *Що таке інфраструктура?*

... – комплекс виробничих і невиробничих галузей, які забезпечують умови відтворення: шляхи, зв'язок, транспорт, освіту, охорону здоров'я.

3) *Що таке капітал?*

... – економічна категорія, що виражає суспільно-виробничі відносини способу виробництва.

4) *Що таке кон'юнктура?*

... – сукупність умов, стан речей, збіг обставин, що можуть впливати на хід і результат якоїсь справи.

5) Хто такий менаджер?

... – управляючий, керівник, директор, завідуючий, адміністратор, найманий професійний управляючий, який не є власником компанії.

6) Що таке ринок?

... – сфера товарного обміну, у якій виникають і реалізуються відносини, пов'язані з процесом купівлі-продажу, і в якій має місце конкретна господарська діяльність з приводу просування товарів і послуг від їх виробників до споживачів.

Завдання 5

Дайте відповіді на запитання, використовуючи запропонований текст.

- 1) Що таке валютний ринок?
- 2) Хто є учасниками валютного ринку?
- 3) Який документ визначає суб'єктів валютного ринку?
- 4) З яких сегментів складається валютний ринок?
- 5) Що таке курс валютний?
- 6) Які ви знаєте види валют?
- 7) Які фактори впливають на курс валют?

Завдання 6

Використайте терміноелементи давньогрецького походження *гіпер...* (значне підвищення, перебільшення, надмірність); *мікро...* (великий, значний); *мікро...* (малий, найдрібніший) для утворення нових термінів від іменників:

іфляція, стагнація, економіка.

Зразок: *дез...* (заперечення, скасування) – *інформація* – *дезінформація.*

Завдання 7

Визначте спосіб творення таких іменників:

нерезиденти, неконвертованість, держбанк, віцепрезидент, купівля-продаж, кредитоспроможність, експорт-імпорт, транс'європейський, працездатність,

макроструктура, мікрооб'єкт, дисбаланс, надприбуток, економічність.

Увага! Вивчіть слова й словосполучення

англійський фунт стерлінгів	– english pound sterling
євро	– euro
клієнт	– client
кон'юктура	– conjuncture, environment
конвертованість	– convertibility
курс валютний	– rate of exchange
міжбанківський ринок	– interbank market
неконвертований	– inconvertible
нерезиденти	– non-residents
позабіржовий ринок	– over-the-counter market (otc market)
резиденти	– residents
сегмент	– segment
суб'єкт	– subject, person
філія	– branch office, subsidiary
фінансові інститути	– financial institutions
часткова конвертованість	– partial convertibility
японська ієна	– japanese yen

ЗАНЯТТЯ 10

Морфологічний матеріал: синтаксична роль іменника в реченні.

Тема для бесіди: *Визначення капіталу банку.*

Іменник у реченні

У реченні іменник у називному відмінку виступає в ролі підмета, у непрямих відмінках – у ролі іменної частини присудка, неузгодженого означення, обставини.

Наприклад: **Студенти** вчаться в університеті (іменник *студенти* – підмет). Підрозділ університету, де можна взяти підручники, – **бібліотека** (іменник *бібліотека* – іменна частина присудка). Студенти вчаться в університеті (в університеті – обставина). Студенти нашої групи живуть у гуртожитку університету (іменник *групи* – неузгоджене означення).

Предикат може бути виражений у формі конструкції: прийменник **у/в+** місцевий відмінок іменника: *Головне завдання бухгалтерської справи – у здійсненні обліку й аудиту. Перевага системного підходу – в ефективності й економічності.*

Існує кілька форм вираження об'єктних відношень у реченні. Це можуть бути конструкції з прямим об'єктом при перехідних дієсловах та об'єкт при іменниках, утворених від перехідних дієслів. Наприклад: *розробити програму – розроблення програми; здійснити плани – здійснення планів.* При цьому можуть відмічатися випадки розбіжності дієслівного та іменникового керування типу: *перемогтикого? що? – перемога над ким? над чим?* Наприклад: *Ми перемогли ворога. – Ми одержали перемогу над ворогом.*

У реченнях можуть зустрічатися такі конструкції з неузгодженим означенням:

1) конструкції з іменником у родовому відмінку без прийменника в ролі неузгодженого означення, що виражає:

- ознаку предмета (*конституція країни*);
- належність предмета (*бібліотека університету*);
- діючу особу (*повідомлення доповідача*);

2) конструкції з іменником у непрямому відмінку з прийменником у ролі неузгодженого означення (*зішит у клітинку, партнери з НАТО*);

3) конструкції з іменником і кількісним числівником (*квартира двадцять п'ять*);

4) конструкції з іменником та фразеологізованим словосполученням у ролі неузгодженого означення (*дівчина з веселими очима*).

Завдання 1

Прочитайте текст, зверніть увагу на слова, які ви вже знаєте. За допомогою словника визначте значення незнайомих слів та словосполучень.

Визначення капіталу банку

Українська методика визначення капіталу банку й розрахунку його достатності впливає з рекомендації *Базельського комітету*. Банк міжнародних розрахунків у м. Базелі 1987-1988 рр. затвердив основні стандарти оцінки банківського капіталу. Згідно з цими рекомендаціями капітал банку поділяють на два рівні:

1. *Основний* (первинний, капітал 1 рівня) – *акції* або *паї*, *емісійні доходи*, *частина фондів* і *частина прибутку* звітного періоду.

Під основним капіталом треба розуміти постійну (незмінну за вартістю) частину капіталу, що може бути використана на покриття будь-яких *збитків*.

2. *Додатковий* (вторинний, капітал 2 рівня) – величина, що змінюється залежно від зміни вартості *активів* або *ринкових ризиків*, зокрема *резерви* під *кредитні ризики* (1 група) і частина резервів за *цінними паперами*.

Емісійний дохід – дохід, утворений від продажу акцій за вищою ціною, ніж *номінальна*.

Фінансова стійкість будь-якого комерційного банку може характеризуватися за такими напрямками:

- *розмір* капіталу;
- *структура* (частка його окремих складників);
- *темпи* зростання як капіталу в цілому, так і окремих його складників;
- *нетто* – частка власних засобів.

Достатність капіталу – відносний показник, що характеризує діяльність банку з погляду його стійкості за умови виникнення різних ризиків за активними операціями банку. *Достатність капіталу* визначається за спеціальною формулою.

Завдання 2

Дайте відповіді на запитання, використовуючи запропонований у завданні 1 текст.

1) Який банк затвердив основні стандарти оцінки банківського капіталу? 2) На які рівні поділяється капітал? 3) Що таке основний капітал? 4) Що називають додатковим капіталом? 5) Що таке емісійний дохід? 6) У чому полягає фінансова стійкість будь-якого комерційного банку? 7) Що таке достатність капіталу?

Завдання 3

Прочитайте речення. Зверніть увагу на іменники, що виступають у ролі підмета та присудка. Поставте питання до присудка.

1) Брутто – це валовий дохід без вірахування витрат або маса товару з упаковкою. 2) Застава – форма виконання зобов'язань. 3) Грошовий обіг – це безперервний рух грошей у процесі купівлі-продажу товарів і послуг. 4) Інвестиції – довгострокове вкладання капіталу в різні галузі економіки, переважно за межами країни. 5) Консensus – збіг думок. 6) Контракт – це договір, письмова угода сторін. 7) Витрати виробництва – затрати капіталу на виробництво товарів. 8) Товар – це продукт діяльності, призначений для продажу.

Завдання 4

Прочитайте речення, замініть предикати синонімічними конструкціями зі словами *є*, *полягає в*.

1) Економічна теорія – це методологічний фундамент цілого комплексу наук. 2) Особливість середньовічної

економічної думки – це розуміння господарської практики через призму морально-етичної оцінки. 3) Головна робота Карла Маркса – це «Капітал». 4) Економічний інтерес – це намагання людей задовольнити свої об'єктивні потреби. 5) Суб'єкти економічних відносин – це сторони, які вступають у відносини виробництва, розподілу, обміну й споживання. 6) Фірмовий знак – це символ, малюнок, відмітний колір або позначення. 7) Приватна власність – це основа функціонування приватного сектору економіки. 8) Суспільний поділ праці – це спеціалізація виробників на виготовленні окремих видів продукції або на певній виробничій діяльності.

Завдання 5

Прочитайте речення, на місці крапок поставте пропущені слова *цеабо* *полягає в*.

1) Капітал поділяється на два рівні – ... основний та додатковий. 2) Емісійний дохід – ... дохід, утворений від продажу акцій за ціною, вищою, ніж номінальна. 3) Основний капітал – ... постійна (незмінна за вартістю) частина капіталу, що може бути використана на покриття будь-яких збитків. 4) Продуцент ... країна, яка виробляє певний товар. 5) Конвенція ... угода, міжнародний договір із певних питань. 6) Життєздатність товару ... передбаченні часу, протягом якого товар продається на ринку. 7) Міра вартості ... прирівнюванні товару до суми грошей, що дає кількісний вираз вартості товару.

Завдання 6

Дайте відповідь на запитання, використовуючи запропоновану інформацію.

1) *Що таке чек?*

... – це письмове розпорядження покупців або замовників своїм банкам виплатити зазначену в чеку суму пред'явнику.

2) *Хто такий Джон Мейнард Кейнс?*

... – це відомий економіст, засновник теорії державного регулювання.

3) *Що таке валюта?*

... – це грошова одиниця.

4) *Що таке акредитів?*

... – це зобов'язання банку провести на прохання імпортера платіж експорту в межах певних суми і строку.

5) *Хто такий маклер?*

... – це професійний посередник під час укладання угод на фондових, товарних і валютних біржах.

6) *Що таке фірмовий знак?*

... – це символ, малюнок, відмітний колір або позначення.

7) *Що таке економічна система?*

... – це сукупність відносин між людьми у процесі їхньої економічної діяльності та регулювання діяльності відповідно до мети суспільства.

Увага! Вивчіть слова й словосполучення

активи	– assets
акція	– share, stock
визначення	– definition
вторинний капітал	– secondary capital
додатковий капітал	– additional capital
достатність капіталу	– capital adequacy
емісійний дохід	– paid-in capital in excess of par
емісія	– emission
збитки	– losses
капітал	– capital
кредитні ризики	– credit risk
міжнародні розрахунки	– international payments
нетто	– nett

номінальна вартість	– par value
основний капітал	– fixed capital
пай	– share
первинний капітал	– primary capital
показник	– index
резерви	– reserves
ринкові ризики	– market risks
розмір капіталу	– capital stock
стандарт	– standard, norm
структура капіталу	– capital structure
темп	– rate, speed, tempo
фінансова стійкість	– financial strength
формула	– formula

ЗАНЯТТЯ 11

Прикметник

Морфологічний матеріал: прикметник, розряди прикметників за значенням, відмінювання прикметників.

Тема для бесіди: *Види операцій комерційних банків.*

Прикметником називається самостійна частина мови, що об'єднує слова на позначення якісних та відносних ознак предмета й відповідає на питання *який? чий?* Називаючи ознаку предмета, прикметник завжди відноситься до якогось іменника, без якого він не функціонує в тексті. Прикметник узгоджується з іменником у роді, числі та відмінку. Наприклад, у реченні *Студент добре підготувався до **практичного** заняття* прикметник *практичного* узгоджується з іменником

заняття́, маючи форму родового відмінку чоловічого роду однини.

Розряди прикметників за значенням

1) якісні прикметники виражають таку ознаку, яка може виявлятися в предметі більшою або меншою мірою: *кислий – кисліший – найкисліший, солодкий – солодший – найсолодший*;

2) відносні прикметники виражають ознаку за відношенням одного предмета до іншого предмета, явища, поняття: *осінній, український, університетський, харківський, викладацький, студентський, м'ясний*;

3) присвійно-відносні прикметники вказують на належність предмета комусь або чомусь. Утворюються спеціальними суфіксами від іменників-істот: **-ов(-ев, -ів), -ин(-ін, -їн), -ач(-яч)**: *кухарів, батьків, братів, Миколін, риба́чий, курячий, качиний, Наталчин, Маріїн, Іванів*.

Розпізнати розряд прикметника можна за допомогою тесту **"більш-менш"**: прикметники, які **можуть** сполучатися з цим прислівником – якісні; **не можуть** – відносні.

Таблиця 11.1

Визначення якісних прикметників

Прикметники	Прислівник <i>більш-менш</i>	Розряд прикметника
харківські науковці	* <i>більш-менш</i> харківські науковці	відносний прикметник
бухгалтерський облік	* <i>більш-менш</i> бухгалтерський облік	відносний прикметник
смачний борщ	<i>більш-менш</i> смачний борщ	якісний прикметник
Володимирів портфель	* <i>більш-менш</i> Володимирів портфель	присвійно- відносний прикметник

Примітка: у поданій таблиці символ * означає **неможливість, неправильність** такої сполучки.

Завдання 1

Визначте, у якому рядку до складу словосполучень входять якісні прикметники.

1. Сталéвий прут, найкраща відповідь.
2. Весéла дівчинка, зимóвий ранок.
3. Гарний вчинок, велика будівля.
4. Літній день, вечірні сугінки.
5. Дéнне світло, волóський горіх.

Завдання 2

Визначте, у якому рядку до складу словосполучень входять відносні прикметники.

1. Цегляний будинок, чисте повітря.
2. Спекóтний клімат, гаряча вода.
3. Глухий кут, чорні очі, запашна кава.
4. Срібний перстень, спортивні успіхи.
5. Жорстокий вчинок, яснé небо.

Завдання 3

Визначте, у якому рядку до складу словосполучень входять присвійно-відносні прикметники.

1. Високий тиск, батьківське майно.
2. Прямá лінія, лякливий характер.
3. Олов'яний солдатик, осіннє листя.
4. Шевченкове слово, історична повість.
5. Мамина хустка, собачий гавкіт.

Відмінкові закінчення й типи відмінювання прикметників уніфіковані:

- 1) тип повних прикметників:
 - а) тверда група;
 - б) м'яка група;
- 2) тип присвійних прикметників;

3) складні прикметники з другим компонентом *-лиций* (мішаний тип).

До **твердої групи** належать прикметники з твердим кінцевим приголосним основи: *вологий, солоний, м'ясний, суповий, цукровий, батьків* тощо.

Таблиця 11.2

Відмінювання повних прикметників (твердої групи)

	Чоловічий рід	Жіночий рід	Середній рід	Множина
Н.	<i>м'ясн-ий</i>	<i>м'ясн-а</i>	<i>м'ясн-е</i>	<i>м'ясн-і</i>
Р.	<i>м'ясн-ого</i>	<i>м'ясн-ої</i>	<i>м'ясн-ого</i>	<i>м'ясн-их</i>
Д.	<i>м'ясн-ому</i>	<i>м'ясн-ій</i>	<i>м'ясн-ому</i>	<i>м'ясн-им</i>
З.	<i>м'ясн-ий</i> (<i>м'ясн-ого</i>)	<i>м'ясн-у</i>	<i>м'ясн-е</i> (<i>м'ясн-ого</i>)	<i>м'ясн-і</i> (<i>м'ясн-их</i>)
0.	<i>м'ясн-им</i>	<i>м'ясн-ою</i>	<i>м'ясн-им</i>	<i>м'ясн-ими</i>
М.	(на, у) <i>м'ясн-ому</i> (<i>м'ясн-ім</i>)	(на, у) <i>м'ясн-ій</i>	(на, у) <i>м'ясн-ому</i> (<i>м'ясн-ім</i>)	(на, у) <i>м'ясн-их</i>

До **м'якої групи** належать прикметники з м'яким кінцевим приголосним основи: *синій, осінній, безкрайї, довгошийї*.

Таблиця 11.3

Відмінювання повних прикметників (м'якої групи)

	Чоловічий рід	Жіночий рід	Середній рід	Множина
Н.	<i>син-ий</i>	<i>син-я</i>	<i>син-е</i>	<i>син-і</i>
Р.	<i>синь-ого</i>	<i>син-ю</i>	<i>синь-ого</i>	<i>син-іх</i>
Д.	<i>синь-ому</i>	<i>син-ій</i>	<i>синь-ому</i>	<i>син-ім</i>
З.	<i>син-ий</i>	<i>син-ю</i>	<i>син-е</i>	<i>син-і</i>

	(синь-ого)			(син-іх)
О.	син-ім	синь-ою	син-ім	син-іми
М.	(на, у) синь-ому (син-ім)	(на, у) син-ій	(на, у) синь-ому (синім)	(на, у) син-іх

Таблиця 11.4

Відмінювання повних прикметників (м'якої групи)

	Чоловічий рід	Жіночий рід	Середній рід	Множина
Н.	довгоши-їй	довгоши-я	довгоши-є	довгоши-ї
Р.	довгоший-ого	довгоший-ої	довгоший-ого	довгоши-їх
Д.	довгоший-ому	довгоши-їй	довгоший-ому	довгоши-ім
З.	довгоший-ого	довгоши-ю	довгоший-ого	довгоши-їх (довгоши-ї)
О.	довгоши-ім	довгоший-ою	довгоши-ім	довгоший-ою
М.	(на, у) довгоший-ому (довгошиім)	(на, у) довгоши-їй	(на, у) довгоший-ому (довгоши-ім)	(на, у) довгоши-їх

Завдання 4

З'ясуйте, у якому рядку обидва прикметники належать до м'якої групи?

1. Художні, середні.
2. Повні, готові.
3. Верхні, зелені.
4. Авангардні, умовні.
5. Радісні, житні.

Завдання 5

Прочитайте текст, зверніть увагу на слова, які ви вже знаєте. За допомогою словника або контексту визначте значення незнайомих слів та словосполучень.

Види операцій комерційних банків

Валютні операції – це обмін однієї національної валюти на іншу через купівлю-продаж на валютних ринках. За цільовим призначенням валютні операції поділяються на *клієнтські* та *власні*.

Операції, що проводяться за дорученням *клієнтів*:

- відкриття та ведення *валютних рахунків*;
- виконання операцій з міжнародних розрахунків, що пов'язані з експортом або імпортом товарів та послуг;
- виконання *неторговельних операцій* за *комісію* тощо.

Операції, що проводяться за свій рахунок і від свого імені:

– *купівля-продаж* іноземної валюти на *внутрішньому ринку*;

- *кредитні операції*;
- *гарантійні операції*;
- відкриття та ведення *кореспондентських рахунків* в *іноземних банках* тощо.

За характером здійснюваних операцій і порядком їхнього обліку визначають *активні операції*, які передбачають таке:

– кредитування учасників *зовнішньо-економічної діяльності*;

– надання кредитів *банкам-резидентам* та *банкам-нерезидентам*;

– *конверсійні угоди* на валютному ринку;

– *арбітражні угоди*;

– операції з *готівкою в іноземній валюті*.

Пасивні операції передбачають таке:

– ведення *поточних рахунків* в іноземній валюті;

– залучення *валютних депозитів*;

– кредити, одержані в банках;

– випуск зобов'язань в іноземній валюті (*вексель, еврооблігація* тощо).

Конверсійні операції – це угоди *агентів* валютного ринку з *обміну* обговорених грошових сум в одній валюті на іншу за погодженим курсом на призначену дату.

Зазначені операції поділяють на *поточні операції* – валютні операції, що передбачають поставку валюти й оплату протягом доби або двох робочих днів, – та *форвардні операції* – операції з купівлі валюти на певний строк на позабіржовому ринку за погодженим курсом.

Завдання 6

Знайдіть у тексті завдання 5 прикметники, визначте їхні розряди.

Завдання 7

Дайте відповіді на запитання, використовуючи текст.

1) Що таке валютні операції? 2) На які види поділяють валютні операції? 3) Які валютні операції проводяться за дорученням клієнтів? 4) Що передбачають активні валютні операції? 5) Що передбачають пасивні валютні операції? 6) Що називають конверсійними операціями? 7) На які види поділяють конверсійні операції?

Завдання 8

Знайдіть у тексті означення до іменників *операція, рахунок, угода, курс*, запишіть ці словосполучення.

Завдання 9

Узгодьте подані прикметники з іменниками в роді, числі та відмінку. Зразок: *товарний, біржа – товарна біржа*.

Прикметники: *товарний, визначний, відомі, зрозумілий, сучасні, цікава, комерційна, добровільний, провідна, прогресивна*.

Іменники: *біржа, діяльність, концепція, визначення, підхід, процес, банк, співробітництво, економіст, директор*.

Завдання 10

Прочитайте речення, поставте запитання до виділених слів та словосполучень.

- 1) Собівартість продукції – це грошове вираження безпосередніх затрат підприємства, пов'язаних із виробництвом та реалізацією продукції.
- 2) Податкові платежі – це обов'язкові збори, що стягуються з платників за умови конкретного еквівалентного обміну між державою та платником (плата за воду, за землю).
- 3) Самостійною ланкою фінансової системи є державні цільові фонди.
- 4) Фінансові категорії відображають різноманітні функції фінансів та фінансової системи.
- 5) Домашнє господарство – це господарство, що ведуть одна або кілька осіб, які проживають разом і мають спільний бюджет.
- 6) Фінансові відносини, що виникають між економічними суб'єктами у зв'язку з передачею один одному в тимчасове користування вільних коштів (вартості) на засадах зворотності, платності та добровільності, називаються кредитом.

Завдання 11

Від поданих іменників утворіть прикметники, складіть з ними словосполучення. Зразок: *податок* – *податковий, податкова інспекція*.

Валюта, ринок, гарантія, арбітраж, пасивність, іноземець, активність, кредит, конверсія, комісія, економіка, брокер, акціонер, бартер, кошти, готівка, план, галузь, суспільство, банк, прибуток, збиток, амортизація, баланс, депозит, товар.

Увага! Вивчіть слова й словосполучення

- агент валютного ринку – currency market agent
- активні операції – active (banking) operations
- арбітражні угоди – arbitration agreements
- валютний рахунок – foreign currency account
- валютні операції – exchange operations

внутрішній ринок	– domestic market
гарантійна операція	– guarantee operations
депозит	– deposit
єврооблігація	– eurobond
зовнішньо-економічна діяльність	– foreign economic activity
іноземна валюта	– foreign currency
комісія	– commission
конверсійні угоди	– conversion agreements
кореспондентський рахунок	– correspondent account
конверсійні операції	– conversion operation
курс валют	– rate of currency
міжнародний обмін	– international exchange
пасивні операції	– passive (banking) operations
погодження	– agreement, concordance
поточні операції	– current transactions
форвардні операції	– forward transactions

ЗАНЯТТЯ 12

Морфологічний матеріал: відмінювання присвійних прикметників, творення ступенів порівняння якісних прикметників.

Тема для бесіди: *Фінансові категорії.*

Таблиця 12.1

Відмінювання присвійних прикметників із суфіксом *-ів*

	Чоловічий рід	Жіночий рід	Середній рід	Множина
Н.	<i>дядьків-Ø</i>	<i>дядьков-а</i>	<i>дядьков-е</i>	<i>дядьков-і</i>
Р.	<i>дядьков-ого</i>	<i>дядьков-ої</i>	<i>дядьков-ого</i>	<i>дядьков-их</i>
Д.	<i>дядьков-ому</i>	<i>дядьков-ій</i>	<i>дядьков-ому</i>	<i>дядьков-им</i>
З.	<i>дядьків-Ø</i> <i>(дядьков-</i>	<i>дядьков-у</i>	<i>дядьків-Ø</i> <i>(дядьков-</i>	<i>дядьков-их</i> <i>(дядьков-і)</i>

	<i>ого)</i>		<i>ого)</i>	
0.	<i>дядьков-им</i>	<i>дядьков-ою</i>	<i>дядьков-им</i>	<i>дядьков-им</i>
М.	(на) <i>дядьков-ому</i> (<i>дядьков-ім</i>)	(на) <i>дядьков-ій</i>	(на, у) <i>дядьков-ому</i> (<i>дядьков-ім</i>)	(на) <i>дядьков-их</i>

Таблиця 12.2

**Відмінювання присвійних прикметників
із суфіксом *-ин (-ін)***

	Чоловічий рід	Жіночий рід	Середній рід	Множина
Н.	<i>Мико́лин-о</i>	<i>Мико́лин-а</i>	<i>Мико́лин-е</i>	<i>Мико́лин-і</i>
Р.	<i>Мико́лин-ого</i>	<i>Мико́лин-ої</i>	<i>Мико́лин-ого</i>	<i>Мико́лин-их</i>
Д.	<i>Мико́лин-ому</i>	<i>Мико́лин-ій</i>	<i>Мико́лин-ому</i>	<i>Мико́лин-им</i>
З.	<i>Мико́лин-о</i> (<i>Мико́лин-ого</i>)	<i>Мико́лин-у</i>	<i>Мико́лин-е</i> (<i>Мико́лин-ого</i>)	<i>Мико́лин-і</i>
0.	<i>Мико́лин-им</i>	<i>Мико́лин-ою</i>	<i>Мико́лин-им</i>	<i>Мико́лин-ими</i>
М.	(на) <i>Мико́лин-ому</i> (<i>Мико́лин-ім</i>)	(на) <i>Мико́лин-ій</i>	(на) <i>Мико́лин-ому</i> (<i>Мико́лин-ім</i>)	(на) <i>Мико́лин-их</i>

Прикметники із суфіксами *-ськ-*, *-івськ-*, *-н-*, *-ач-*, що переважно означають відносну присвійність, відмінюються в однині й множині як звичайні відносні прикметники.

Увага! Запам'ятайте написання та значення поданих прикметників: *дру́жний* (односта́йний) колектив – *дру́жній* (приятельський) погляд, *приро́дний* (уро́джений)

дар – *природній*(щирий) жест, *самітний* – *самотній*(одинокий).

До **мішаної групи** належать лише кілька прикметників: *білолицій, круглолицій* та подібні.

Таблиця 12.3

**Відмінювання прикметників мішаного типу
(з компонентом -лиций)**

	Чоловічий рід	Жіночий рід	Середній рід	Множина
Н.	<i>білолицій</i>	<i>білолиця</i>	<i>білолице</i>	<i>білолиці</i>
Р.	<i>білолицього</i>	<i>білолицьої</i>	<i>білолицього</i>	<i>білолицьих</i>
Д.	<i>білолицьому</i>	<i>білолицій</i>	<i>білолицьому</i>	<i>білолицьим</i>
З.	<i>білолицього</i>	<i>білолицью</i>	<i>білолицього</i>	<i>білолицьих</i>
О.	<i>білолицьим</i>	<i>білолицьою</i>	<i>білолицьим</i>	<i>білолицьими</i>
М.	(на) <i>білолицьому</i> (<i>білолицьім</i>)	(на, у) <i>білолицій</i>	(на) <i>білолицьому</i> (<i>білолицьім</i>)	(на) <i>білолицьих</i>

Завдання 1

Прочитайте текст. Випишіть прикметники, визначте тип їхнього відмінювання.

Розробляючи меню, важливо уявляти всі групи кулінарної продукції, яка відображає потенційні

можливості підприємства з урахуванням необхідного асортименту.

Принципом адаптації меню до типу харчування доцільно керуватися на підприємствах ресторанного господарства, які обслуговують певні контингенти споживачів, наприклад, відвідувачів, що мають певні релігійні переконання (кошерне харчування, індуське, мусульманське тощо), мають проблеми зі здоров'ям (дієтичне харчування), дітей (дитяче харчування). Основним правилом включення страв до меню є повна відповідність рецептур і технологій типу харчування.

Принцип адаптації меню до харчових раціонів має особливе значення для підприємств, які обслуговують групи населення протягом певного періоду часу, надаючи сніданки, обіди, вечери.

Творення ступенів порівняння якісних прикметників

Існують три ступені порівняння прикметників (три форми одного й того ж якісного прикметника): нульовий, вищий і найвищий.

Нульовий ступінь виражає ознаку без указівки на міру її вияву. У словниках прикметники подаються у формі нульового ступеня. Наприклад: *синій, глибокий, досконалий*.

Вищий ступінь порівняння виражає ознаку предмета, що виявляється в ньому більшою мірою, ніж в іншому предметі. Наприклад: *Бавовна легша, ніж метал. Метр довший від дециметра. Сестра старша за брата*.

Найвищий ступінь порівняння виражає ознаку предмета, що виявлена в ньому найбільшою мірою порівняно з іншими предметами. Наприклад: *Джерельна вода найсмачніша. Один із найвищих будинків у світі – 820 м – побудований в Об'єднаних Арабських Еміратах*.

Прикметники вищого та найвищого ступенів утворюються в українській мові двома шляхами:

а) синтетичним (вищого ступеня – за допомогою суфіксів **-и-**, **-иш-** та найвищого ступеня – за допомогою префікса **най-**, що приєднується до вищого ступеня: *більший* – *найбільший*, *смачніший* – *найсмачніший*);

б) аналітичним (вищого ступеня – за допомогою слів *більш*, *менш*; найвищого ступеня – за допомогою слів *найбільш*, *найменш* і звичайної форми якісного прикметника: *більш смачний*, *найбільш розумний*).

Для посилення ознаки при формах найвищого ступеня прикметників до **най-** приєднуються префікси **як-** і **що-**: *якнайбільший*, *якнайменший*.

Увага! Інколи прикметники вищого ступеня порівняння мають суплетивну форму: *хорощий* – *кращий*, *поганій* – *гірший*, *великий* – *більший*, *малий* – *менший*.

Будьте уважні під час утворення найвищого ступеня порівняння прикметників, які у вищому ступені змінюють основу: *поганій* → *гірший* → *най+гірший*.

Під час утворення вищого ступеня синтетичним шляхом за допомогою суфікса **-иш-** у деяких прикметниках відбуваються фонетичні й, відповідно, орфографічні зміни: *високий* – *вищий*, *низький* – *нижчий*, *дужий* – *дужчий*, *тонкий* – *тонший*, *глибокий* – *глибший*, *довгий* – *довший*, *близький* – *ближчий*, *тяжкий* – *тяжчий*, *дорогий* – *дорожчий*.

Таблиця 12.4

Синтетична форма ступенів порівняння

Початкова форма	Вищий ступінь	Найвищий ступінь
<i>смачн-ий</i>	<i>смачніш-ий</i>	<i>найсмачніш-ий</i>
<i>запашн-ий</i>	<i>запашніш-ий</i>	<i>найзапашніш-ий</i>

<i>духмян-ий</i>	<i>духмяніш-ий</i>	<i>найдухмяніш-ий</i>
<i>густ-ий</i>	<i>густіш-ий</i>	<i>найдустіш-ий</i>
<i>вужк-ий</i>	<i>вужч-ий</i>	<i>найвужч-ий</i>
<i>товст-ий</i>	<i>товщ-ий</i>	<i>найтвш-ий</i>

Увага! В українській мові не можна утворювати найвищий ступінь порівняння за допомогою слова *самий* (наприклад, *самийсмачніший*). Має бути форма: *найсмачніший*. **Не можна** також говорити (і писати): *більш солоніший*; *мени кисліший*. Має бути форма: *найбільш солоний*, *найменш кислий*.

Таблиця 12.5

Аналітична форма ступенів порівняння

Початкова форма	Вищий ступінь	Найвищий ступінь
<i>смачний</i>	<i>більшсмачний</i>	<i>найбільшсмачний</i>
<i>запашний</i>	<i>більш запашний</i>	<i>найбільш запашний</i>
<i>духмянний</i>	<i>більшдухмянний</i>	<i>найбільшдухмянний</i>
<i>густий</i>	<i>більшгустий</i>	<i>найбільшгустий</i>
<i>вужкий</i>	<i>більшвужкий</i>	<i>найбільшвужкий</i>
<i>товстий</i>	<i>більштовстий</i>	<i>найбільштовстий</i>

Увага! В українській мові міра якості ознаки може бути виражена також **без ступенів порівняння**.

Велика міра якості виражається:

1) префіксами: *-пре*, *-все*, *-над*, *-за*, *-ультра*, *-архі*: *пречудовий*, *всевладний*, *надчутливий*, *заширокий*, *ультрашвидкий*, *архіпотрібний*;

2) суфіксами: *-ущ (-ющ)*, *-уч (-юч)*, *-езн*, *-енн*, *-анн*: *злющій*, *худючий*, *довжелезний*, *нескінченний*, *невблаганний*;

3) прислівниками: *дуже*, *вкрай*, *особливо*, *занадто*: *дуже дешівий*, *вкрай потрібний*, *особливо корисний*, *занадто різкий*.

Мала (недостатня) міра якості виражається:

- 1) суфіксами: **-уват, -ав**: *солонуватий, синявий*;
- 2) прислівниками: **трохи, ледь, не дуже**: *трохи тісний, ледь теплий, не дуже чистий*.

Конструкції з вищим і найвищим ступенем порівняння прикметників

Вищий ступінь порівняння прикметників звичайно вимагає після себе:

- 1) прийменників з відповідними відмінками:
 - а) **від**: *Корова більша від вівці*;
 - б) **над**: *Почерк Миколи акуратніший над мій*;
 - в) **за**: *Мій другий віри кращий заперший*;
 - г) **проти**: *Сестра старша проти брата*.
- 2) сполучників з відповідними відмінками:
 - а) **ніж**: *Сестра розумніша, ніж брат*;
 - б) **як**: *Сестра розумніша, як брат*.

Прикметники **найвищого ступеня** порівняння переважно відіграють роль:

- 1) узгодженого означення: **Найдавніший** вітчизняний художній текст – «Слово о полку Ігоревім»;
- 2) неузгодженого означення: **Найстаршою** серед моїх родичів є бабуся;
- 3) іменної частини складеного присудка: **Цей будинок найвищий**. *Лекційні аудиторії – найбільші за розміром*.

Увага! Після прикметників типу **багатий, скупий, хворий** тощо перед іменником вживається прийменник **на**: *багатий на корисні копальни, скупий на слова, швидкий на язик, хворий на грип*.

Завдання 2

Визначте, у якому рядку обидва прикметники вжито у формі ступенів порівняння.

1. Більш мо́дний, акура́тний.
2. Ме́нший, найви́щий.
3. Нове́нький, бі́льш дета́льний.
4. Кра́щий, сині́й.
5. Бага́тший, до́вгий.

Завдання 3

Виберіть рядок, у якому в усіх прикметниках синтетична форма вищого ступеня порівняння утворюється за допомогою суфікса *-и-*.

1. Злий, хитрий.
2. Короткий, мо́дний.
3. Чорний, гіркий.
4. Легкий, дешевий.
5. Сухий, вологий.

Завдання 4

Визначте, у якому рядку обидва прикметники вжито в аналітичній формі найвищого ступеня порівняння.

1. Бага́тший, кислі́ший за все.
2. Якнайгли́бший, найме́нш вда́лий.
3. Кра́щий від усі́х, м'яке́нький.
4. Нове́нький, щонайсоло́дший.
5. Більш мо́дний, найме́нш впевне́ний.

Завдання 5

Випишіть із тексту прикметники та визначте їх розряди.

Ст. 8 п. 5 Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність” передбачає, що підприємство самостійно визначає свою облікову політику – обирає форму бухгалтерського обліку, розробляє систему й форми внутрішньогосподарського обліку, звітності та контролю господарських операцій, затверджує правила документообігу, технологію обробки облікової інформації

тощо. На вибір облікової політики впливає така низка чинників: форма власності, організаційно-правовий статус, галузева приналежність та вид діяльності, система оподаткування, стратегія фінансово-господарського розвитку, наявність матеріальної бази, система інформаційного забезпечення підприємства, рівень кваліфікації бухгалтерських кадрів.

Завдання 6

Прочитайте текст, зверніть увагу на виділені слова й словосполучення. Визначте головну інформацію тексту.

Фінансові категорії

Фінансові категорії є вузловими пунктами в системі пізнання *фінансових відносин* у їх нерозривному зв'язку з економічним розвитком *господарюючих суб'єктів* і держави. Фінансові категорії відображають дійсні явища економічного життя та закономірності фінансових процесів, тому їх необхідно використовувати в інтересах підвищення економічної *ефективності* господарювання. Фінансові категорії тісно пов'язані з функціями фінансів.

Отже, *фінансові категорії* слід розглядати як інструменти створення, розподілу й використання фондів фінансових ресурсів для задоволення потреб розвитку *суб'єктів господарювання* та держави.

Фінансові ресурси утворюються в процесі матеріального виробництва за рахунок створення нової вартості, внаслідок чого виникає *валовий внутрішній продукт*.

Важливою фінансовою категорією є *фінанси підприємницьких структур*, які відображають різноманітні фонди фінансових ресурсів, що створюються та використовуються для виробництва й реалізації продукції, робіт і послуг у різних галузях економіки. Організація та *функціонування* фінансів підприємницьких структур

ґрунтуються на відповідних принципах. До них слід віднести: *комерційний розрахунок*, господарську й фінансову незалежність, *фінансову відповідальність*, *матеріальну зацікавленість* тощо.

Основним фінансовим ресурсом підприємства, основою його діяльності є сформований ним власний капітал.

Власний капітал підприємства – це фінансові ресурси, залучені у розпорядження від власників чи акціонерів без обмежень у часі (на постійній основі), призначені для забезпечення зростання підприємства, збереження його економічної стабільності, а також поглинання можливих збитків у результаті *підприємницьких ризиків*. Величина власного капіталу підприємства може бути визначена тільки розрахунком на основі даних балансу як різниця між загальною сумою активів і сумою зовнішніх зобов'язань підприємства (позиковим капіталом). Власний капітал підприємства складається із *статутного капіталу*, *додаткового та резервного капіталу*, *нерозподіленого прибутку*. Для більшості підприємств основним елементом власного капіталу є *статутний капітал*.

Крім власного капіталу підприємство має позиковий капітал. *Позиковий капітал* – частина активів підприємства, що профінансована кредиторами всіх видів.

Завдання 7

Випишіть із тексту завдання 6 словосполучення *прикметник+іменник*. Визначте рід, число, відмінок кожного слова. Зразок: *Торговельна угода* – однина, називний відмінок, жіночий рід.

Завдання 8

Дайте відповідь на запитання, використовуючи текст завдання 6.

- 1) У процесі чого утворюються фінансові ресурси?
- 2) Що відображають фінанси підприємницьких структур?
- 3) На яких принципах ґрунтуються організація й

- функціонування фінансів підприємницьких структур?
- 4) Що таке власний капітал підприємства?
 - 5) Що є основою діяльності підприємства?
 - 6) Із чого складається власний капітал підприємства?
 - 7) Що таке позиковий капітал?

Завдання 9

Прочитайте речення. Прикметники, подані в дужках, поставте у відповідному роді та відмінку.

1) Підприємство використовує свій (власна й позикова) капітал на формування основних засобів та оборотного капіталу. 2) Формування основних засобів й оборотного капіталу є (об'єктивним) передумовою для початку (підприємницька) діяльності. 3) Основні засоби – це (матеріальний) активи. 4) Прибуток характеризує (фінансова) результат (підприємницька) діяльності підприємства. 5) У (ринкова) економіці існує система показників рентабельності. 6) Термін «фінанси» походить від (латинської) слова «finis», тобто «кінець», «фініш». 7) Розвиток держави та (товарно-грошова) відносин зумовив (історична) формування (характерна) ознак фінансів.

Завдання 10

Утворіть прикметники від поданих іменників.

Банк, товар, торгівля, фінанси, ринок, економіка, комерція, договір, статут, позика, користь, університет, наука, накопичення.

Зразок: банк – банківий.

Завдання 11

Прочитайте, порівняйте форми прикметників. Визначте відмінності в значенні. Складіть із ними речення.

Енергійний – енергійніший – найенергійніший – найбільш енергійний; правильний – правильніший – найправильніший – більш (менш) правильний – найбільш правильний; швидкий – швидший – найшвидший – більш (менш) швидкий; кращий – якнайкращий – щонайкращий,

чуйний – найбільш чуйний; добрий – добріший – найдобріший – добріший від усіх; дорогий – дорожчий – дорожчий над усе.

Завдання 12

Заповніть таблицю за зразком:

Прикметники, від яких утворюються ступені порівняння	Прикметники, від яких НЕ утворюються ступені порівняння
<i>зелений – зеленіший</i>	<i>дерев'яний – –</i>

Економічний, вигідний, розрахунковий, торговельний, договірний, ринковий, постійний, правильний, чуйний, інтенсивний, бартерний, готівковий, прибутковий, зелений.

Завдання 13

Прочитайте речення. Прикметники, подані в дужках, запишіть у правильній формі. Визначте присвійні прикметники.

1) Бажаю (*щасливий*) дороги. 2) Ахмед і Олег – (*добрий*) друзі. 3) Без (*вірний*) друга велика туга. 4) На столі лежав (*Андрій*) телефон. 5) Наш декан одержав (*найвищий*) нагороду. 6) Ми підійшли до (*найвідоміший*) пам'ятника. 7) Всі зацікавлено слухали (*Микола*) доповідь. 8) Студенти приїхали на (*дядків*) машина.

Увага! Вивчіть слова й словосполучення

власний капітал	– owned capital
власність	– property
господарюючі суб'єкти	– economic entities
комерційний розрахунок	– commercial payment
матеріальна зацікавленість	– material incentives
нерозподілений прибуток	– accumulated/undivided profit
підприємництво	– entrepreneurship
підприємницький ризик	– entrepreneurial risk
позиковий капітал	– borrowed capital
праця	– labor, work, job

резервний капітал	– reserve fund
статутний капітал	– authorized/nominal capital
структура	– structure
фінансові категорії	– financial categories
фінансова відповідальність	– financial/fiscal responsibility

ЗАНЯТТЯ 13

Морфологічний матеріал: синтаксична роль прикметника в реченні, паронімія в прикметниках.

Тема для бесіди: *Категорія державних фінансів.*

Синтаксична роль прикметника

У реченні прикметник може виступати в ролі узгодженого означення, що виражає ознаку предмета за якістю, кольором, розміром, матеріалом, часом тощо: *централізована торгівля, жовто-блакитний прапór, золотий годинник, сьогоднішня газéта, політичні міркування.* У називному відмінку прикметник є частиною складеного підмета: *Жовто-блакитний прапór майорить над будинком.*

Прикметник, що має значення кваліфікації, характеристики, може вживатися в ролі іменної частини присудка в синтаксичних конструкціях з дієсловами-зв'язками *бути, називається, вважається, розглядається, служити, виступати* тощо. Наприклад: *У нашій групі цей студент вважається найрозумнішим. На новорічному святі її назвали самою красивою. Це питання є риторичним. Він сийтий.*

Завдання 1

Створіть 5 речень, у яких відносні прикметники

вживатимуться в ролі іменної частини присудка з дієсловами-зв'язками:

бути, назива́тися, вважа́тися, розгляда́тися, служити, виступа́ти.

Зразок: *Студент повинен бу́ти ввічливим.*

Прикметники можуть входити до складу конструкцій з відокремленими та невідокремленими зворотами. Наприклад, конструкція з відокремленим зворотом з прикметником: *Його́ обліччям, молодім і красивим від природи, милувалися всі навколо.* Конструкція з невідокремленим зворотом з прикметником: *Його́ молодім і красивим від природи обліччям милувалися всі навколо.*

Субстантивовані прикметники можуть виступати в реченні як у ролі підмета, так і в ролі іменної частини складеного присудка. Наприклад: *Молоді́ укла́ли зако́нний шлюб. Ї́ чоловік лі́сий. Вона́ ще хвора́. Чого́ му́дрий стида́ється, тим ду́рний вихваля́ється* (прислів'я).

Завдання 2

Створіть речення, у яких подані прикметники виступали б у ролі підмета або в ролі іменної частини складеного присудка.

Глухий, сліпий, кривий, кучерявий, стрункий, чубатий, чорноокий, чорнобривий, слабкий, марний, рудий, дужий, здоровий, міцний, сильний, довгий, низький, короткий, ситий, товстий, грубий, старий, молодий, малолітній, лісий.

Способами вираження суб'єкта й предиката у реченні є не лише субстантивовані прикметники, а й словосполучення та поширені підрядні речення. Важливу роль тут відіграє **дієслово-зв'язка**, яке випадає. Наприклад: *Головне́ – це своєчасне провє́днення аудиторської перевірки. Головне́ – це своєчасно провє́сти аудиторську перевірку. Провє́сти аудиторську перевірку своєчасно – це головне́. Однією з найважливіших*

властивостей матерії є її змінність. У цій статті аналізуються складники економічної програми уряду. Головне, що гальмує процес приватизації, – відсутність професійного підходу й продуманої довгострокової програми.

Завдання 3

Напишіть три речення з пропущеним дієсловом-зв'язкою *бути* та прикметниками: *найактуальніший, найважливіший, найцікавіший.*

Диференціація паронімічних прикметників

Пароніми – споріднені, різнокореневі або випадково співзвучні слова, зокрема прикметники. Здебільшого вони близькі за своїм звучанням, але різні за значенням і написанням. Для того, щоб правильно зрозуміти їхнє значення, слід звернути увагу на відмінність у морфемному складі прикметників, на те, які вони мають синоніми, як функціонують у тексті, сполучаючись з іменниками. Наприклад, паронімічні прикметники *дипломний* // *дипломований* мають спільний корінь *диплом*, суфікс *-н-*, розрізняються суфіксом *-ова-*. Прикметник *дипломний* має значення: той, який виконується для одержання документа про вищу або середню спеціальну освіту. Наприклад: *Дипломний проєкт був схвалений екзаменаційною комісією.* Вживається у сполученнях: *дипломний проєкт, дипломна робота, дипломне завдання.* Прикметник *дипломований* означає того, хто має документ про вищу або середню спеціальну освіту: *Колишній студент став дипломованим спеціалістом.* Уживається в сполученнях: *дипломований спеціаліст, зоотехнік, лікар, інженер, учитель.*

Завдання 4

Поясніть відмінність між значеннями паронімічних прикметників та складіть із ними речення:

ароматизований // ароматичний // ароматний;
автоматизований // автоматичний // автоматний; класичний // класний // класовий; селянський // сільський; оленярський // оленячий; людний // людяний // людський; низинний // низовий // низький; психіатричний // психологічний // психічний; привітальний // привітний; смертельний // смертний; соціалістичний //соціологічний // соціальний; сусідній // сусідський // сусідів; театралізований // театральний; титулований // титульний; таємний // таємничий; трагедійний // трагічний; хронікальний // хронічний // хронологічний; швидкий // швидкісний; шкірний // шкіряний; шумний // шумовий.

Завдання 5

Прочитайте текст, зверніть увагу на виділені слова й словосполучення, відпрацюйте їхню вимову.

Категорії державних фінансів

Центральною ланкою фінансової системи, через яку здійснюється вплив фінансів на економічний і соціальний розвиток країни, є фінансова категорія *державних фінансів*.

Державні фінанси – це сукупність економічних відносин щодо розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту та *національного доходу*, що виникають у процесі формування й використання *централізованих фондів грошових коштів*, призначених для фінансового забезпечення виконання державою покладених на неї функцій.

Наявність державних фінансів *об'єктивно* зумовлена необхідністю розподілу й перерозподілу валового внутрішнього продукту між *верствами населення, підприємницькимиструктурами* та окремими територіями. Частина його в грошовій формі поступає в *державний бюджет* – централізований фонд фінансових ресурсів держави, який використовується для виконання покладених на неї функцій. Він знаходиться в

розпорядженні *центральных органів* *владий* використовується для фінансування *заходів* загальнодержавного значення.

Державний бюджет є частиною *бюджетної системи України*, яка включає в себе, окрім державного бюджету, також і місцеві бюджети.

Місцевими бюджетами визнаються бюджет Автономної Республіки Крим, *обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах і бюджети місцевого самоврядування*. Бюджетами місцевого самоврядування визнаються бюджети територіальних *громад сіл, сілиць, міст* та їхніх об'єднань.

Зведений бюджет – це сума показників усіх видів бюджетів, що входять до складу бюджетної системи держави. Зведений бюджет України включає показники *державного бюджету України*, зведеного бюджету Автономної Республіки Крим і зведених бюджетів областей та міст Києва й Севастополя.

Сукупність заходів держави щодо організації та використання фінансів для забезпечення економічного й соціального розвитку формує *бюджетну політику держави*.

Доходи бюджету – сума коштів, що *мобілізується* державою для забезпечення своєї діяльності. У процесі утворення доходів бюджету відбувається оперативне вилучення на користь держави частини валового внутрішнього продукту, на підставі чого виникає фінансова взаємодія держави з *підприємствами населенням*.

Завдання 6

Прочитайте узгоджені означення, поставте запитання до виділених прикметників. З поданими словосполученнями складіть прості речення.

Державні фінанси, національний дохід, бюджетна система, місцевий бюджет, зведений бюджет, бюджетна політика, економічні відносини, підприємницькі структури,

грошові кошти, загальнодержавне значення, соціальний розвиток.

Завдання 7

Замініть неузгоджені означення на узгоджені. Поставте питання до виділених слів. Зверніть увагу на те, що в українській мові така заміна можлива. Зразок: *Фінанси* (чого?) *держави* – *фінанси* (які?) *державні*.

Розвиток *підприємництва*, *фінанси держави*, *система бюджету*, *бюджет міста*, *розвиток економіки*, *ринок продуктів*, *категорії фінансів*, *резерв капіталу*, *розвиток держави*, *політика цін*, *доходи бюджету*.

Завдання 8

Дайте відповіді на питання, використовуючи подану інформацію в тексті завдання 5.

- 1) Які ви знаєте категорії державних фінансів?
- 2) Що формує бюджетну політику держави?
- 3) Що являють собою доходи бюджету?
- 4) Для чого призначені централізовані фонди грошових коштів?
- 5) Які види бюджету ви знаєте?

Завдання 9

Розкажіть про державні фінанси Вашої країни.

Завдання 10

Поставте питання до виділених прикметників у реченнях, поясніть їхню синтаксичну роль.

1) *Холдинги*– *специфічна* організаційна форма об'єднання капіталів. 2) В *народному* господарстві України функціонують *потужні* державні корпорації. 3) *Акції закритого* акціонерного товариства розподіляються між засновниками й не можуть розповсюджуватись шляхом

підписки, купуватися та продаватися на біржі. 4) Концерни – форма *статутних* об'єднань підприємств, що характеризуються єдністю власності й контролю. 5) *Грошові фонди* – це частина *грошових* коштів, які мають *цільове* спрямування. 6) *Міжнародні фінанси* являють собою сукупність відносин зі створення та використання *грошових* коштів. 7) Учасниками *валютних* ринків є банки, *валютні біржі*, *брокерські фірми*, *зовнішньоторговельні та виробничі компанії*, міжнародні валютно-кредитні й *фінансові організації*.

Завдання 11

Прочитайте речення. Слова, подані в дужках, запишіть у потрібному відмінку.

1) Усі держави світу зацікавлені в (*інтенсивний*) розвитку економіки. 2) Туризм має (*важливий*) значення для ринку робочої сили. 3) У кожній країні внутрішній туризм сприяє стабілізації (*національний*) економіки. 4) Відомо, що регіони України суттєво відрізняються за своїми (*фінансовий*) можливостями. 5) На сучасному етапі потреби розвитку маркетингу зумовлені соціально-демографічними, (*економічний*), (*технологічний*), (*екологічний*) процесами, що відбуваються в світі. 6) Лібералізація (*світовий*) торгівлі сприяє підвищенню конкуренції на внутрішніх ринках. 7) Маркетинг забезпечує не тільки (*ефективний*) задоволення потреб ринку, а й успіх підприємства в (*конкурентний*) боротьбі. 8) У наш час виникла проблема браку інформації та необхідність у проведенні (*маркетинг*) досліджень.

Увага! Вивчіть слова й словосполучення

бюджетна політика	– budget policy
бюджетна система	– budget system
державні фінанси	– public finance
заходи	– measures, actions
зведений бюджет	– consolidated budget

місто	– city, town
місцевий бюджет	– local budget
населення	– population
національний дохід	– national income
об'єктивність	– objectivity
область	– province, oblast
район	– district, region
самоврядування	– autonomy, self-administration
функціонування	– functioning
централізація	– centralization

ЗАНЯТТЯ 14

Числівник

Морфологічний матеріал: розряди числівників, відмінювання числівників.

Тема для бесіди: *Суб'єкт господарювання – мале підприємство.*

Числівник – це повнозначна частина мови, до складу якої входять слова, що означають число, кількість предметів і їхній порядок під час лічби. Числівники відповідають на питання *скільки? котрий?* Наприклад, у реченні: *Першим на олімпіаді прибіг спортсмен з номером "двадцять чотири" на майці,* – числівник *перший* відповідає на питання *котрий?*, а числівник *двадцять чотири* – на питання *скільки?*

Завдання 1

Визначте, у якому рядку всі слова – числівники.

1. Шість, писа́ти.
2. Три, тری́йка.
3. П'ять, вдво́є.
4. Двоє, двадця́тий.
5. Нуль, сороко́вий.

Усі числівники поділяють на розряди за значенням і будовою.

Таблиця 14.1

Розряди числівників за значенням

1. Означено-кількісні:	
1	2
а) власне кількісні:	<i>один, дванадцять, тридцять, п'ятдесят, вісімсот, тисяча, мільйон</i>
б) збірні:	<i>двоє, восьмеро, двадцятєро</i>
в) дробові:	<i>півтора, півтори, півтораєта; п'ять восьмих, три сьомих</i>
2. Неозначено-кількісні:	
<i>багато, скільки, кілька, стільки, декілька, кільканадцять, пів, мало, немало, чимало</i>	
3. Порядкові:	
<i>сьомий, третій, вісімдесятий, п'ятнадцятий</i>	

Завдання 2

Визначте, у якому рядку числівники є власне кількісними.

1. Сьомий, перший.
2. Десять, сорок один.
3. Двадцятий, п'ятнадцятий.
4. Тридцять перший, сороковий.
5. П'ятисотий, двохсотий.

Завдання 3

Укажіть, у якому рядку числівники – дробові.

1. Дві третіх, одна друга.

2. Три четвёртих, половина.
3. Дві третіх, півтора.
4. Одна друга, кільканадцять.
5. Одна четверта, п'ятеро.

Таблиця 14.2

Розряди числівників за будовою

Група	Кількість коренів	Приклади
Прості числівники	мають один корінь і виражаються одним словом	<i>Один</i> (1), <i>два</i> (2), <i>три</i> (3), <i>нуль</i> (0), <i>шість</i> (6), <i>сорок</i> (40), <i>мільйон</i> (1000000), <i>сотий</i> (100-ий), <i>дев'ятий</i> (9-ий), <i>сьомий</i> (7-ий), <i>двоє</i> , <i>шестеро</i> , <i>десятеро</i>
Складні числівники	мають два й більше коренів і виражаються одним словом	<i>сімсот</i> (7×100), <i>одинадцять</i> (1+10), <i>сімдесятий</i> (7×10), <i>стодвадцятитисячний</i> (120×1000), <i>півтора</i> , <i>обидва</i> , <i>обидві</i>
Складені числівники	мають два й більше коренів і виражаються окремими словами	<i>тридцять п'ять</i> (35), <i>мільйон триста тисяч</i> (1300000), <i>дві тисячі</i> <i>десятий</i> (2010-ий), <i>три восьмих</i> (³ /8),

Увага! *Нуль, тисяча, мільйон, мільярд* – це числівники, а *половина, раз, частина, сотня* – іменники.

Завдання 4

Визначте, у якому рядку обидва числівники є простими.

1. Одна третя, дві п'ятих.
2. Дві цілих і три восьмих, шестеро.
3. Сім, третій.

4. Дві сьомих, шістнадцять.
5. Одна четвёрта, п'ятеро.

Кількісні числівники

Кількісні числівники змінюються за відмінками та не мають ознак числа й роду (за винятком *один/одна/одне(о)/одні; два/дві; півтора/півтори*). У реченні кількісні числівники виконують синтаксичні функції переважно разом з іменниками. Наприклад: *Шістнадцять стільців стояло у два ряди (шістнадцять стільців – складений підмет; у два ряди – складена обставина).*

Якщо ж числівники означають абстрактно-математичну кількість, вони не пов'язуються з іменниками й виконують синтаксичні функції самостійно. Напр.: *Тричі по три буде дев'ять (3x3=9). Корінь квадратний з шістнадцяти буде чотири ($\sqrt[2]{16} = 4$).*

Відмінювання кількісних числівників відзначається різноманітністю. Вони мають більше типів відмінювання, ніж іменник і прикметник.

Таблиця 14.3

Відмінювання числівника 1 (*один, одна, одне, одні*)

	Однина			Множина
	Чоловічий рід	Жіночий рід	Середній рід	
Н.	<i>один-Ø</i>	<i>одн-а</i>	<i>одн-е (одн-о)</i>	<i>одн-і</i>
Р.	<i>одн-ого</i>	<i>одн-ієї (одн-ої)</i>	<i>одн-ого</i>	<i>одн-их</i>
Д.	<i>одн-ому</i>	<i>одн-ій</i>	<i>одн-ому</i>	<i>одн-им</i>
З.	<i>один-Ø (одн-ого)</i>	<i>одн-у</i>	<i>одн-о (одн-е)</i>	<i>одн-і, одн-их</i>

О.	<i>одн-им</i>	<i>одн-ією</i> (<i>одн-ою</i>)	<i>одн-им</i>	<i>одними</i>
М.	(на, у) <i>одн-ому,</i> (на, у) <i>одн-ім</i>	(на, у) <i>одн-ій</i>	(на, у) <i>одн-ому,</i> (на, у) <i>одн-ім</i>	(на, у) <i>одн-их</i>

Увага! Варіанти закінчень у місцевому відмінку однини чоловічого та середнього родів числівників: **-ому/-ім**, – а в родовому та орудному відмінках однини жіночого роду числівників: **-її/-ої; -єю/-ою**.

Таблиця 14.4

Відмінювання числівників 2 (два, дві), 3 (три), 4 (чотири)

Н.	<i>дв-а</i>	<i>дв-і</i>	<i>тр-и</i>	<i>чотир-и</i>
Р.	<i>дв-ох</i>	<i>дв-ох</i>	<i>тр-ь-ох</i>	<i>чотир-ь-ох</i>
Д.	<i>дв-ом</i>	<i>дв-ом</i>	<i>тр-ь-ом</i>	<i>чотир-ь-ом</i>
З.	як Н. або Р			
О.	<i>дво-ма</i>	<i>дв-ома</i>	<i>тр-ьо-ма</i>	<i>чотир-ма</i>
М.	(на, у) <i>дв-ох</i>	(на, у) <i>дв-ох</i>	(на, у) <i>тр-ь-ох</i>	(на, у) <i>чотир-ь-ох</i>

Увага! Числівники *два, три, чотири, кілька, багато* й усі збірні відмінюються, як числівник *два*.

З числівниками *2, 3, 4* (а також зі складними числівниками, що закінчуються на *2, 3, 4*) іменники вживаються в називному відмінку множини: *дв-а син-и, тр-и товариш-и, чотир-и дочк-и, дв-а відр-а*. Числівники, починаючи з *5*, у називному та знахідному відмінках утворюють словосполучення з іменниками у формі родового відмінка: *п'ять-Ø син-ів, шість-Ø вікон-Ø, сім-Ø відсотк-ів*.

Таблиця 14.5

Зразок відмінювання числівників 5–10

Н.	<i>п'ять-Ø</i>	<i>сім-Ø</i>	<i>вісім-Ø</i>
Р.	<i>п'ят-и, п'ять-ох</i>	<i>сем-и, сім-ох</i>	<i>восьм-и, вісьм-ох</i>
Д.	<i>п'ят-и, п'ять-ом</i>	<i>сем-и, сім-ом</i>	<i>восьм-и, вісьм-ом</i>

З.	<i>п'ять-Ø, п'ять-ох</i>	<i>сім-Ø, сім-ох</i>	<i>вісім-Ø, вісьм-ох</i>
О.	<i>п'ять-ма, п'ять-ома</i>	<i>сьом-а, сім-ома</i>	<i>вісьм-а, вісьм-ома</i>
М.	<i>(на, у) п'ят-и, п'ять-о́х</i>	<i>(на, у) сем-и, сім-ох</i>	<i>(на, у) восьм-и, вісьм-о́х</i>

Увага! У знахідному відмінку числівники від **5** до **10** мають форму або називного відмінка, або форму родового відмінка залежно від іменника, з яким вони сполучаються: якщо цей іменник означає **істоту**, то числівник матиме форму родового відмінка (*побачив п'ятьо́х товари́шів*), якщо ж **неістоту**, то називного (*побачив п'ять столі́в*).

Завдання 5

Запишіть арифметичні дії словами:

$$18 + 8 = 26$$

$$43 - 8 = 35$$

$$15 - 9 = 6$$

$$56 + 33 = 89$$

$$9 \times 9 = 81$$

$$21 : 7 = 3$$

$$\sqrt[2]{25} = 5$$

$$64 : 8 = 8$$

$$\sqrt[3]{27} = 3$$

Зразок:

а) $3+19=21$ – до трьох **дода́ти** дев'ятна́дцять дорі́вноє два́дцять оди́н (двадцяти одному);

б) $6 - 4=2$ – від шести **вiдня́ти** чоти́ри дорі́вноє два (двом);

в) $16:4=4$ – ші́стна́дцять **поді́лити** на чоти́ри дорі́вноє чоти́ри (чотирьом);

г) $5 \times 5=25$ – п'ять **помно́жити** на п'ять дорі́вноє два́дцять п'ять (двадцяти п'ятьо́м);

д) $\sqrt[2]{81} = 9$ – ко́рiнь квадра́тний з ві́сімдеся́ти одно́го дорі́вноє дев'ять(дев'яти);

е) $\sqrt[3]{125} = 5$ – ко́рiнь кубі́чний зі ста два́дцяти́ п'яти́ дорі́вноє п'ять (п'яти).

Таблиця 14.6

Зразок відмінювання числівників 11–20 і 30

Н.	одинадцять-Ø	двадцять-Ø
Р.	одинадцят-и, одинадцять-ох	двадцят-и, двадцять-ох
Д.	одинадцят-и, одинадцять-ом	двадцят-и, двадцять-ом
З.	одинадцять-Ø, одинадцять-ох	двадцять-Ø, двадцять-ох
О.	одинадцять-ма, одинадцять-ома́	двадцять-ма, двадцять-ома́
М.	(на, у) одинадцят-и, одинадцять-ох	(на, у) двадцят-и, двадцять-ох

Таблиця 14.7

Зразок відмінювання кількісних числівників 50, 60, 70

Н.	п'ятдесят-Ø	сімдесят-Ø
Р.	п'ятдесят-и, п'ятдесят-ох	сімдесят-и, сімдесят-ох
Д.	п'ятдесят-и, п'ятдесят-ом	сімдесят-и, сімдесят-ом
З.	п'ятдесят-Ø, п'ятдесят-ох	сімдесят-Ø, сімдесят-ох
О.	п'ятдесят-ма, п'ятдесят-ома́	сімдесят-ма, сімдесят-ома́
М.	(на, у) п'ятдесят-и, п'ятдесят-ох	(на, у) сімдесят-и, сімдесят-ох

Увага! Якщо числівники *п'ятдесят (50), шістдесят (60), сімдесят (70), вісімдесят (80)* входять до складу складних іменників або прикметників, то під час відмінювання таких слів перша частина не змінюється: *святукува́ти сімдесятирі́ччя, привіта́ти з шістдесятилі́ттям.*

Таблиця 14.8

Відмінювання кількісних числівників 40, 90, 100

Відмінок	Числівники		
Н., З.	<i>сорок-Ø</i>	<i>дев'яност-о</i>	<i>ст-о</i>
Р., Д., О., М.	<i>сорок-а</i>	<i>дев'яност-а</i>	<i>ст-а</i>

Відмінювання кількісних числівників 200 – 900

Під час відмінювання кількісних числівників 200-900 відбуваються зміни як у першій, так і в другій частині цих складних числівників. Їхня перша частина відмінюється за зразком зміни власне кількісних числівників *два, три, чотири, сім, дев'ять* тощо.

Таблиця 14.9

Відмінювання кількісних числівників 200 – 400

	Числівники		
Н.	<i>дв-і-ст-і</i>	<i>тр-и-ст-а</i>	<i>чотир-и-ст-а</i>
Р.	<i>дв-ох-сот-Ø</i>	<i>тр-ь-ох-сот-Ø</i>	<i>чотир-ь-ох-сот-Ø</i>
Д.	<i>дв-ом-ст-ам</i>	<i>тр-ь-ом-ст-ам</i>	<i>чотир-ь-ом-ст-ам</i>
З.	<i>дв-і-ст-і, дв-ох-сот-Ø</i>	<i>тр-и-ст-а, тр-ь- ох-сот-Ø</i>	<i>чотир-и-ст-а, чотир-ь-ох-сот-Ø</i>
О.	<i>дв-ома-ст- ами</i>	<i>тр-ь-ома-ст-ами</i>	<i>чотир-ма-ст- ами</i>

М.	(на, у) <i>дв-ох-ст-а́х</i>	(на, у) <i>трьох-ст-а́х</i>	(на, у) <i>чотирьох-ст-а́х</i>
----	--------------------------------	--------------------------------	-----------------------------------

Таблиця 14.10

Відмінювання кількісних числівників 500 – 900

Числівники		
Н.	<i>п'ят-сот-Ø</i>	<i>дев'ят-сот-Ø</i>
Р.	<i>п'ят-и-сот-Ø</i>	<i>дев'ят-и-сот-Ø</i>
Д.	<i>п'ят-и-ст-а́м,</i> <i>п'ять-ом-ст-а́м</i>	<i>дев'ят-и-ст-а́м</i>
З.	<i>п'ят-сот-Ø</i>	<i>дев'ят-сот-Ø</i>
О.	<i>п'ять-ма-ст-а́ми,</i> <i>п'ять-ома-ст-а́ми</i>	<i>дев'ять-ма-ст-а́ми,</i> <i>дев'ять-ома-ст-а́ми</i>
М.	(на, у) <i>п'ят-и-ст-а́х</i>	(на, у) <i>дев'ят-и-ст-а́х</i>

Зразок відмінювання складеного кількісного числівника

Таблиця 14.11

Числівники	
Н.	<i>сімсот-Ø сімдесят-Ø сім-Ø</i>
Р.	<i>семисот-Ø сімдесят-и (-ьох) сем-и (сім-ох)</i>
Д.	<i>семистам-Ø сімдесят-и (-ьом) сем-и (сім-ом)</i>
З.	як у Н. або Р.
О.	<i>сімомаст-а́ми (семиста́ми) сімдесят-ма́ (-ома)</i> <i>сім-ома́ (сьом-а)</i>
М.	(на, у) <i>семист-а́х сімдесят-и (-ьох) сем-и (сім-ох)</i>

Увага! Числівники *нуль, тисяча, мільйон, мільярд* відмінюються як іменники І відміни.

Завдання 6

Знайдіть правильну відповідь на запитання: як відмінюються числівники *сорок, дев'яносто, сто*?

1. У всіх непрямих відмінках, крім знахідного, мають закінчення *-а*.
2. У всіх непрямих відмінках мають закінчення *-а*.
3. У всіх непрямих відмінках мають закінчення *-и*.
4. У всіх непрямих відмінках мають закінчення *-е*.
5. У всіх непрямих відмінках мають різні закінчення.

Завдання 7

Знайдіть правильну відповідь на запитання: як відмінюється кількісний складений числівник?

1. Як іменник.
2. Як прикметник.
3. Перше слово відмінюється як кількісний числівник, інші – як порядкові числівники.
4. Відмінюється тільки останнє слово.
5. Відмінюється кожне слово.

Завдання 8

Прочитайте текст. Знайдіть у ньому числівники, прочитайте їх рідною та українською мовами.

Суб'єкт господарювання – мале підприємство

Мале підприємство – суб'єкт господарювання з певним кількісним критерієм чисельності працюючих та обсягів господарського обігу.

Відповідно до *українського законодавства* на малих підприємствах промислового виробництва та будівництва *кількість* працюючих не повинна перевищувати 200 чоловік; в інших *галузях* виробничої сфери – до 50 працівників; у науці та науковому обслуговуванні – до 100 чоловік; у галузі невиробничої сфери – до 25 чоловік; у роздрібній торгівлі – 15 чоловік. Окрім того, *у структурі* малих підприємств виділяють *мікропідприємства* (кількість – до 10 осіб, обсяг від продажу продукції – до

250 тисяч гривень на рік). Серед дуже прибуткових малих підприємств можна виділити *венчурні (ризикові) фірми*, які працюють над утіленням у виробництво певної *ідеї чи проекту*.

Світовий досвід функціонування малих підприємств показав їхню високу *ефективність*. Так, у промислово розвинених країнах на малий бізнес припадає до 90-95% усіх підприємств і від 25 до 60% виробництва валового внутрішнього продукту. Висока ефективність малих підприємств досягається завдяки *мобільності* управління, швидкості прийняття рішень, *концентрації* зусиль на одному напрямку, залученню *висококваліфікованих спеціалістів*. Малий бізнес створює додаткові *робочі місця*, послаблює *безробіття*. В Україні малі підприємства розвиваються згідно з Господарським кодексом України від 26 січня 2003 року, а їхня *діяльність* базується на принципах *самоокупності, самофінансування, самоуправління, самостійності*.

Завдання 9

Запишіть словами числівники з тексту завдання 8. Визначте розряди числівників.

Завдання 10

Випишіть з тексту завдання 8 виділені слова та словосполучення. Визначте, до яких частин мови вони належать.

Завдання 11

Знайдіть за текстом завдання 8 відповіді на запитання.

- 1) Що являє собою мале підприємство?
- 2) Скільки людей за українським законодавством має працювати у роздрібній торгівлі?
- 3) Скільки людей за українським законодавством має працювати в науці та науковому обслуговуванні?
- 4) Над якими питаннями працюють венчурні (ризикові) фірми?
- 5) Чим привабливий малий бізнес?

6) На яких принципах базується діяльність малих підприємств?

Завдання 12

Прочитайте числа, які відповідають на питання *скільки?*

11 кілограмів, 12 років, 34 дні, 35 кілометрів, 54 літри, 65 тонн, 36 вулиць, 76 метрів, 86 будинків, 88 кафе, 980 студентів, 876 секунд, 564 доби, 100 хвилин, 105 літ, 145 сторінок.

Завдання 13

Прочитайте діалоги. Зверніть увагу на вживання числівників, поставте до них питання.

- 1) – Який це будинок?
– Це *двадцять восьмий* будинок.
- 2) – Який це гуртожиток?
– Це *четвертий* гуртожиток.
- 3) – Яка це вправа?
– Це *двісті сьома* вправа.
- 4) – Скільки коштує цей підручник?
– Цей підручник коштує *тридцять вісім* гривень.
- 5) – Скільки ми проїхали кілометрів?
– Ми проїхали *сто тридцять* кілометрів.
- 6) – Скільки ви сплатили за проїзд?
– Ми сплатили за проїзд *сімдесят* умовних одиниць.
- 7) – Яка це кімната?
– Це *двісті сімнадцята* кімната.
- 8) – Яка відстань від нашого гуртожитку до площі?
– Відстань до площі майже *п'ять* кілометрів.

Завдання 14

Прочитайте речення. Запишіть словами кількісні числівники.

1) Якщо виникає економія витрат підприємства, то ця сума утворює преміальний фонд, 75% якого

використовується для преміювання робітників. 2) Найбільшу частину в структурі заробітної плати (65-70%) складає її перший елемент – основна заробітна плата. 3) Дослідження ринку показали, якщо знизити ціну одного виробу з 30 до 29 гривень, то обсяг продажу продукції може бути збільшений на 10%. 4) Віторг підприємства за рік склав 3500 мільйонів гривень. 5) На виготовлення виробу підприємство витрачає основних матеріалів на суму 7800 гривень. 6) Ціни на товари загальною вартістю 286 тисяч гривень зросли на 27%. 7) Визначити ціну виробу можна таким чином: $15000 + 6000 = 21000$ гривень. 8) Питомі витрати виробництва товару становлять 70 умовних одиниць. 9) Внаслідок підвищення податку роздрібна ціна пляшки напою зросла з 4 до 5 гривень. 10) Співвідношення змінних і постійних витрат на виробництво продукції дорівнює 60 та 40%.

Увага! Вивчіть слова й словосполучення

безробіття	– unemployment
ефективність	– effectiveness
законодавство	– legislation
мале підприємство	– small business
мікропідприємство	– micro enterprise
мобільність	– mobility
проект	– project, plan, draft
робочі місця	– working positions
розвиток	– development
самоокупність	– self-sufficiency
самостійність	– independence
самоуправління	– self-administration
самофінансування	– self-financing
чисельність	– quantity

ЗАНЯТТЯ 15

Морфологічний матеріал: дробові, збірні, неозначено-кількісні, порядкові числівники; відмінювання складених порядкових числівників; синтаксична роль числівника в реченні.

Тема для бесіди: *Державний фінансовий контроль.*

Дробові числівники

У дробових числівниках чисельник відмінюється так, як відповідний кількісний числівник, а знаменник – як порядковий.

Дробові числівники *півтора́* й *півтори́* за відмінками не відмінюються.

Після чисельника *два, три, чотири* знаменник ставиться у формі називного відмінка множини: *дві трет-і, три п'ят-і, чотири сьом-і* (частини). Після чисельника *п'ять* і більше знаменник ставиться у формі родового відмінка множини: *п'ять десят-их, дев'ять сот-их, сім восьм-их*.

Таблиця 15.1

Відмінювання дробових числівників $\frac{2}{3}$ і $\frac{5}{7}$

Н.	<i>дв-і трет-іх</i>	<i>п'ять-Ø сьом-их</i>
Р.	<i>дв-ох трет-іх</i>	<i>п'ят-и сьом-их</i>
Д.	<i>дв-ом трет-ім</i>	<i>п'ят-и сьом-им</i>
З.	<i>дв-і трет-іх</i>	<i>п'ять-Ø сьом-их</i>
О.	<i>дв-ома трет-іми</i>	<i>п'ять-ма сьом-ими</i>
М.	<i>(на, у) дв-ох трет-іх</i>	<i>(на, у) п'ят-и сьом-их</i>

Увага! Дробові числівники керують іменниками у формі родового відмінка однини: *одна шоста відсотка, три четвіртіх кілограма*.

У дробових числівниках з числами **5–20, 30, 50–80** рекомендується вживати короткі (однолітерні) закінчення (*сем-и десятих, а не сім-ох десятих, двадцят-и сотим, а не двадцять-ом сотим*).

Завдання 1

З'ясуйте, у якому рядку неправильно поєднано числівники з іменниками, користуючись таблицею 15.1 і 15.2.

1. Сімнадцять грамів, п'ятсот тонн.
2. Півтора доби, двоє разів.
3. Два товариші, двадцятєро гравців.
4. Перші заморозки, сім картоплин.

Збірні числівники

Збірні числівники здебільшого утворюються додаванням до основ власне кількісних числівників **2 – 20** і **30** суфікса **-ер-о** (*чєтвєро – двадцятєро* та *тридцятєро*) та суфікса **-оє** (*двоє, обоє, троє*).

Таблиця 15.2

Відмінювання збірних числівників

Н.	<i>дв-оє</i>	<i>тр-оє</i>	<i>чєтв-єр-о</i>	<i>дванадцят-єр-о</i>
Р.	<i>дв-оx</i>	<i>трь-оx</i>	<i>чотирь-оx</i>	<i>дванадцять-оx</i>
Д.	<i>дв-ом</i>	<i>трь-ом</i>	<i>чотирь-ом</i>	<i>дванадцять-ом</i>
З.	<i>дв-оx, дв-оє</i>	<i>трь-оx, тр-оє</i>	<i>чотирь-оx, чєтв-єр-о</i>	<i>дванадцять-оx, дванадцят-єр-о</i>
О.	<i>дв-ом</i>	<i>трь-ом</i>	<i>чотир-ма</i>	<i>дванадцять-ма, дванадцять-ома</i>
М.	(на, у) <i>дв-оx</i>	(на, у) <i>трь-оx</i>	(на, у) <i>чотирь-оx</i>	(на, у) <i>дванадцят- и, дванадцять-оx</i>

Увага! Числівники *обоє, обидва (обидві), оба* відмінюються як числівник *двоє* в цій таблиці.

Збірні числівники, виконуючи в реченні синтаксичну роль означення, можуть однаковою мірою сполучатися з іменниками як жіночого, так і чоловічого роду: *Я зустріла двох дівчат* (ж.р.). *Я зустріла двох хлопців* (ч.р.).

Завдання 2

Визначте, у якому рядку кількісні числівники – збірні.

1. П'ять, десять.
2. Двоє, троє.
3. Дванадцять, чотирнадцять.
4. Двадцять, сорок.

Неозначено-кількісні числівники

Неозначено-кількісні числівники вказують на неозначену кількість суб'єктів або об'єктів і відмінюються як звичайні власне кількісні числівники. Наприклад, числівники *багато*, *кілька*, *кільканадцять*, *кількадес'ят*, *стонадцять* – відмінюються як власне кількісний числівник *чотири*:

Таблиця 15.3

Відмінювання неозначено-кількісних числівників

Н.	<i>багат-о</i>	<i>кільк-а</i>	<i>кільканадцять-Ø</i>
Р.	<i>багать-ох</i>	<i>кільк-ох</i>	<i>кільканадцять-ох</i> , <i>кільканадцяті</i>
Д.	<i>багать-ом</i>	<i>кільк-ом</i>	<i>кільканадцять-ом</i> , <i>кільканадцяті</i>
З.	<i>багат-о</i> , <i>багать-ох</i>	<i>кільк-а</i> , <i>кільк-ох</i>	<i>кільканадцять-Ø</i> , <i>кільканадцять-ох</i>
О.	<i>багать-ма</i>	<i>кільк-ома</i>	<i>кільканадцять-ма</i> , <i>кільканадцять-ома</i>
М.	(на, у) <i>багать-ох</i>	(на, у) <i>кільк-ох</i>	(на, у) <i>кільканадцять-ох</i>

Увага! Числівники *нів*, *мало*, *небагато*, *немало*, *чимало* не відмінюються.

Завдання 3

Визначте, у якому рядку числівники належать до незмінних.

1. Сто, ма́ло.
2. Чи́мало, че́тверо.
3. Ше́стеро, сто.
4. Нуль, один.
5. Немало, ба́гато.

Порядкові числівники

Порядкові числівники називають порядок предметів під час лічби та відповідають на питання *котрий?*

Порядкові числівники утворюються на основі власне кількісних числівників суфіксальним способом та способом словоскладання: *п'ять* (5) – *п'ят-ий*; *сорок* (40) – *сорок-о́в-ий*; *двісті* (200) – *двохсо́т-ий*; *тисяча* (1000) – *тис'яч-н-ий*; *двадцять три* (23) – *двадцять трéт-ий*; *тисяча чотириста вісім* (1408) – *тисяча чотириста во́сьм-ий*.

За **граматичними ознаками й формою** порядкові числівники подібні до прикметників:

а) вони змінюються за родами, числами й відмінками залежно від іменників (*сьо́м-ий день, сьо́м-а година, сьо́ме число, сьо́м-і пари*);

б) подібно до прикметників у місцевому відмінку однини чоловічого та середнього родів уживаються варіантні закінчення **-ому/-ім**: *двохсо́т-ому (-ім), шестисо́т-ому (-ім), дев'ятисо́т-ому (-ім)*;

в) виконують ті самі синтаксичні функції, що й прикметник – функцію означення та функцію іменної частини присудка: *Ми поспіша́ємо на во́сьму годи́ну* (означення). *Він був пе́ршим студéнтом у гру́пі* (іменна частина присудка).

Прості та складні порядкові числівники відмінюються як прикметники твердої групи. Числівник *трéтій*

відмінюється як прикметник м'якої групи (наприклад, *синій*).

На початку складних прикметників та іменників пишеться *одно-, дво-, три-, чотири-* **перед приголосними**: *двоповерховий* (а не *двохповерховий!*), *трикутний* (а не *трьохкутний!*), *чотириколісний* (а не *чотирьохколісний!*).

Форми *двох-, трьох-, чотирьох-* вживаються **перед голосними**: *двохагрегатний, трьохелементний, чотирьохосьовий*. **Винятки**: *двох'ярусний, трьох'ярусний, чотирьох'ярусний*.

Числівники *п'ять* і більше (крім *дев'яносто йсто*) на початку складних слів стоять у родовому відмінку: *п'ятилітній, п'ятдесятилітній, тридцятидоларовий, сорокатрьохденний, двадцятисемирічний*. Але: *сторіве́нний, дев'яностолітній* – мають першу частину в називному відмінку.

У порядкових числівниках, утворених від назв десятків, перша частина **не змінюється**: *три-дцят-ий, три-дцят-ого, три-дцят-ому, сім-дцят-ий, сім-дцят-ого, сім-дцят-ому*.

Перша частина порядкових числівників на *-сотий* під час відмінювання **не змінюється** й завжди має форму родового відмінка: *двохсотий, шестисотий, дев'ятисотий*.

Порядкові числівники на *-тисячний, -мільйонний, -мільярдний* пишуться **одним** словом. Їхня перша частина завжди стоїть у родовому відмінку (крім числівників *сто й дев'яносто*). Наприклад: *п'ятимільйонний, десятитисячний, тридцятимільярдний*.

Але: *стотисячний, дев'яностомільйонний*.

У складених порядкових числівниках відмінюється тільки **останнє** слово: *п'ятсот п'ятдесят п'ятому*.

Таблиця 15.4

**Зразок відмінювання
складеного порядкового числівника**

	Числівники				Мно жина	
	Однина			Ж.р.		С.р.
	Чоловічий рід					
Н	<i>сімсот-Ø сімдесят-Ø сьом-ий</i>			<i>-а</i>	<i>-е</i>	<i>-і</i>
Р.	<i>сімсот-Ø сімдесят-Ø сьом-ого</i>			<i>-ої</i>	<i>-ого</i>	<i>-их</i>
Д	<i>сімсот-Ø сімдесят-Ø сьом-ому</i>			<i>-у</i>	<i>-ому</i>	<i>-им</i>
З.	як Н. або Р.			<i>-у</i>	як Н. або Р.	
О	<i>сімсот-Ø сімдесят-Ø сьом-им</i>			<i>-ою</i>	<i>-им</i>	<i>-ими</i>
М	<i>(на, у) сімсот-Ø сімдесят-Ø сьом-ому (-ім)</i>			<i>-ій</i>	<i>-ому (-м)</i>	<i>-их</i>

Увага! Якщо перша частина складного слова записана цифрами, друга дописується через дефіс: *250-мільйонний* (читається: *двохсотп'ятдесятимільйонний*), *190-річчя* (читається: *стодев'яносторіччя*), *43-відсотковий* (читається: *сорокатривідсотковий*).

Букви дописуються тільки до цифр на позначення порядкових числівників: *9-й (дев'ятий), 13-го (тринадцятого), на 16-му (на шістнадцятому), у 50-х (у*

п'ятдесятих). До римських цифр букви не дописуються: *XX століття*, у *VI кварталі*, у *I столітті нашої ери*.

Завдання 4

Визначте, у якому рядку числівники належать до розряду **порядкових**.

1. П'ятеро, д'сятеро.
2. Одна десята, п'ятсот.
3. Другий, дев'яностий.
4. Десять, двадцять.
5. Сто, чотирьохсотий.

Завдання 5

Визначте, який **порядковий** числівник відмінюється як **прикметник** м'якої групи.

1. Другий.
2. Восьмий.
3. Четвертий.
4. П'ятий.
5. Третій.

Синтаксична роль числівника в реченні

Числівники можуть бути різними членами речення:

- 1) підметом: *Третій* вийшов на середину зали.
- 2) додатком: *До п'яти* додати сім буде дванадцять.
- 3) означенням: Студенти *першого* курсу приходять до університету на *восьму* годину.
- 4) іменною частиною складеного присудка: *До сімдесяти копійок додати тридцять* буде одна гривня.
- 5) якщо кількісний числівник поєднується з іменником, то разом із ним входить до складу:
 - а) підмета: *Три пари черевиків* стояло на вітрині магазину «Взуття».
 - б) присудка: *Здебільшого харчові товари* бувають чотирьох гатунків: *вищого, першого, другого й третього*.

в) додатка: *Відповіді на екзаменаційні питання ми шукали в семи підручниках.*

г) означення: *Сьогодні святкували славетний вісімдесятий ювілей народного художника.*

д) обставини: *Фірма збанкрутіла через недостатчу кількох мільйонів.*

Важливу роль порядкові числівники у складі іменних словосполучень відіграють для найменування календарних дат (число, місяць, рік) та відрізків часу доби (години, хвилини).

Це конструкції:

1) з прийменником **на**: *Ділову зустріч було призначено на одинадцятую годину тридцять хвилин одинадцятого січня дві тисячі десятого року;*

2) з прийменником **за**: *Я прийду до бібліотеки за п'ятнадцять хвилин;*

3) з прийменником **о**: *Я буду у вестибюлі о п'ятій;*

4) з прийменниками **о+по**: *Пара почнеться о п'ятій хвилині по другій (годині);*

5) з прийменниками **о+на**: *Бібліотека розпочне роботу о чверть на десяту;*

6) з прийменниками **за+до**: *Магазін закрівся на перерву за чверть до другої.*

Завдання 6

Дайте відповідь на запитання та продовжте речення:

	Котра година?	Чекатиму на тебе...
7 ⁰⁰	<i>Сьома година.</i>	<i>...о сьомій годині.</i>
9 ¹⁵	<i>Дев'ята година п'ятнадцять хвилин. Чверть на десяту. П'ятнадцять хвилин по дев'ятій.</i>	<i>...о дев'ятій годині п'ятнадцять хвилин. ... о чверть на десяту. ...о п'ятнадцятій хвилині по дев'ятій.</i>

5³⁰	<i>Пів на шосту. П'ята година тридцять хвилин.</i>	<i>...о пів на шосту. ...о п'ятій годині. тридцять хвилин.</i>
8⁴⁵	<i>За чверть дев'ята. За п'ятнадцять хвилин дев'ята. Восьма година сорок п'ять хвилин.</i>	<i>...за чверть до дев'ятої. ...за п'ятнадцять хвилин до дев'ятої. ... о восьмій годині сорок п'ять хвилин.</i>

Завдання 7

Складіть речення з числівниками на позначення часу: 18³⁰, 21¹⁵, 22⁴⁵, 13²⁰, 16²⁵, 14⁰⁰.

Завдання 8

Прочитайте текст. Запишіть числівники з тексту словами.

Віталій Кличко народився 19 липня 1971 року. Він – видатний український спортсмен і суспільний діяч, 6-разовий чемпіон світу з кикбоксингу (4 рази серед професіоналів і 2 рази серед любителів). Чемпіон світу з боксу в надважкій ваговій категорії за версіями WBO (1999-2000 роки), WBC (2004-2005 роки, з 2008 року дотепер), The Ring (2004-2005 роки). Срібний призер чемпіонату світу з боксу серед любителів за версією AIBA (1995 рік). 3-разовий чемпіон України з боксу серед любителів. Чемпіон I Всесвітніх ігор військовослужбовців у важкій ваговій категорії (1995 рік). Віталій Кличко – кандидат наук з фізичного виховання та спорту. Володіє 4 мовами – російською, українською, німецькою та англійською – вільно.

Завдання 9

Прочитайте діалоги. Зверніть увагу на питання та відповіді на позначення часу в українській мові.

- 1) – *О котрій годині ми зустрінемося?*
– Ми зустрінемося о вісімнадцятій годині.
- 2) – *На котру годину призначені збори іноземних студентів?*

- Збори іноземних студентів призначено наодинадцятую годину.
- 3) – Котра зараз година?
– Зараз шістнадцята година сорок хвилин.
- 4) – О котрій годині ти зайшов за товаришем?
– Я зайшов за товаришем за чверть до дев'ятої.
- 5) – О котрій годині починається твій робочий день?
– Мій робочий день починається о восьмій годині.
- 6) – О котрій годині прибув поїзд?
– Поїзд прибув о п'ятій хвилині на дванадцятую.
- 7) – О котрій годині ти чекатимеш на мене?
– Я чекатиму на тебе о третій годині.
- 8) – О котрій годині ми чекатимемо на викладача?
– Ми чекатимемо на викладача за двадцять хвилин до десятої ранку.

Завдання 10

Прочитайте числа, ставлячи до них питання який? 1, 3, 13, 14, 22, 67, 80, 65, 100, 123, 234, 45, 780, 347, 90, 96.

Завдання 11

Прочитайте речення. Замість крапок запишіть порядкові числівники.

- 1) Студенти нашого факультету мешкають в ... (4) гуртожитку.
- 2) Друзі їхали ... (29) трамваєм.
- 3) Рада факультету відбудеться в ... (401) аудиторії.
- 4) Викладацька знаходиться в ... (307) кабінеті.
- 5) Відзначали ... (300) ювілей визначної події.
- 6) Це була ... (2) зустріч з автором підручника.
- 7) Це ... (15) поверх.
- 8) На порядку денному було ... (4) питання.

Завдання 12

Продовжте речення. Запишіть числівники в потрібній формі.

1) Серед відомих представників класичної школи політичної економії був англієць Вільям Петті, який народився у (тисяча шістьсот двадцять три) році. 2) Школа фізіократів проіснувала всього (двадцять другий) роки. 3) Томас Мор написав книгу «Утопія» в (тисяча п'ятсот шістнадцять) році. 4) Відомій Ейфелевій вежі виповнилося більше (сто) років. 5) Кількість працюючих становить (дві тисячі вісімсот три) особи. 6) Планом передбачено скоротити чисельність працівників на (п'ятдесят) осіб. 7) Зазначена модель дозволяє прогнозувати банкрутство в межах до (п'ять) років.

Завдання 13

Прочитайте й запам'ятайте українські фразеологізми, до складу яких входять числівники.

На одній нозі (дуже швидко). *Не ти перший, не ти останній* (стосується всіх). *На сьомому небі* (бути задоволеним). *П'яте колесо до воза* (зайве). *Сім п'ятниць на тиждень* (легко змінювати рішення). *Працювати до сьомого поту* (працювати до виснаження).

Завдання 14

Прочитайте текст, зверніть увагу на виділені слова й словосполучення. Пронумеруйте речення. Від цих кількісних числівників утворіть порядкові та запишіть їх.

Державний фінансовий контроль

Функції державного фінансового контролю розподіляються між вищими органами влади разом із функціями управління фінансовою системою. Державний контроль охоплює загальнодержавний та відомчий контроль.

Загальнодержавний фінансовий контроль здійснюють Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів, Державне казначейство України, Державна податкова адміністрація України, спеціальні органи державного фінансового контролю, до яких належать Рахункова палата та Контрольно-ревізійна

служба України.

Особливе місце у системі органів державного фінансового контролю займає Рахункова палата України, яка є постійно діючим органом контролю, що утворюється Верховною Радою України, здійснює свою діяльність *самостійно, незалежно* від інших органів влади, *звітує* перед Верховною Радою України. До основних функцій та *повноважень* Рахункової палати належать контроль за *виконанням законів* України, виконанням Державного бюджету та державних цільових *позабюджетних фондів*; здійснення за дорученням Верховної Ради України контролю за виконанням бюджету за *поквартальним розподілом доходів і видатків*, видатків з обслуговування внутрішнього та зовнішнього боргу України, витрачанням коштів *цільових фондів*. Рахункова палата здійснює також контроль за ефективністю управління коштів Державного бюджету Державним казначейством України, контролює законність і своєчасність руху коштів бюджету, загальнодержавних цільових фондів у Національному банку України, уповноважених банках та кредитних установах. Важливими повноваженнями є контроль органів місцевого самоврядування, підприємств, банків, організацій щодо використання ними бюджетних коштів; проведення *комплексних ревізій та тематичних перевірок*; внесення *пропозицій* щодо удосконалення *бюджетного законодавства*.

Завдання 15

Продовжте речення, використовуючи матеріали тексту.

- 1) Функції державного фінансового контролю розподіляються між...
- 2) Державний контроль охоплює...
- 3) Загальнодержавний фінансовий контроль здійснює...
- 4) Рахункова палата України є діючим органом

контролю, що утворюється... і здійснює свою діяльність...

5) До основних функцій та повноважень Рахункової палати належать...

6) Важливими повноваженнями Рахункової палати є контроль підприємств, банків...

Завдання 16

Утворіть словосполучення з неозначено-кількісними числівниками *кільканадцять, кількасот, мало, чимало, декілька, багато*. Утворіть з ними прості речення.

Довідка: книг, років, друзів, документів, заліків, факультетів, пропозицій.

Зразок: Мій друг прочитав *немало* книг.

Завдання 17

Утворіть прості речення від запропонованих *дробових числівників*, які мають форми різних відмінків.

Н. (2/3) дві третіх, (3,0) три цілих, (5/7) п'ять сьомих

Р. двох третіх, трьох цілих, п'яти сьомих

Д. двом третім, трьом цілим, п'яти сьомим

М. (на) двох третіх, (на) трьох цілих, (на) п'яти сьомих

Довідка: виконана робота..., прочитана книга..., написано реферат..., ...прибутку розподілено, ...роботи проконтрольовано, ... коштів цільових фондів витрачено, ...бюджетних коштів витрачаються ...

Увага! Вивчіть слова й словосполучення

бюджетне законодавство – budget law

відомчий контроль – internal monitoring

видатки – expenses

виконувати – to perform

Державна податкова адміністрація України – State tax inspectorate of Ukraine

Державне казначейство України – The treasury of Ukraine

державний фінансовий контроль	– public fiscal control
доходи	– incomes
загальнодержавний контроль	– nationwide control
звіт	– report
звітувати	– to report
комплексна ревізія	– general examination
контрольно-ревізійна служба України	– supervision and auditing service of Ukraine
Міністерство фінансів України	– Ministry of finance of Ukraine
незалежність	– sovereignty, independence
органи влади	– government authorities
повноваження	– authority, power
позабюджетні фонди	– non-budgetary fund
пропозиції	– offer, proposal
Рахункова палата України	– Clearing house of Ukraine
розподіл	– distribution
тематична перевірка	– thematic review
фінансова система	– system of finance
цільові фонди	– special purpose funds

ЗАНЯТТЯ 16

Займенник

Морфологічний матеріал: займенник, розряди за значенням; відмінювання особових, зворотних, присвійних займенників.

Тема для бесіди: *Цінова політика та методи визначення цін.*

Займенник – змінна самостійна частина мови, яка вказує на предмети, ознаки й кількість, але не називає їх і не означає їхнього змісту. Займенники співвідносяться з іменниками, прикметниками, числівниками й відповідають на питання *хто? що? який? чий? скільки? котрий?* Наприклад: **Вона́** – талановитий економіст, який **усіма́** знаннями і досвідом ділиться зі **своїми** студентами. В цьому реченні займенники *вона́, всіма́, своїми* лише вказують на якихось осіб або їхні ознаки, але не називають їх.

Завдання 1

Визначте, у якому рядку слова є займенниками.

1. Всякий, гіркий.
2. Дивний, їдкий.
3. Їхній, отой.
4. Який, чорний.
5. Твій, сірий.

Таблиця 16.1

Розряди займенників за значенням

Назва розряду та функція	Займенники
1	2
Особові займенники вказують на осіб, інших істот, предмети, явища, поняття	<i>я, ти, він, вона́, воно́, ми, ви, вони́</i>
Зворотний – займенник, який вказує на того, хто виконує дію	<i>себе́</i>
Присвійні займенники вказують	<i>мій, твій, свій, ваш,</i>

на належність предмета першій, другій, третій чи будь-якій особі:	<i>наш, його, її, їхній</i>
Вказівні займенники вказують на предмет, ознаку, кількість	<i>цей, сей, той, такий, стільки</i>
Означальні займенники вказують на узагальнену ознаку	<i>весь, всякий, кожний, інший, сам, самий, жодний</i>
Питальні займенники містять у собі запитання про особу, предмет, ознаку, кількість	<i>хто? що? який? чий? котрий? скільки?</i>
Відносні займенники грають роль сполучних слів для приєднання підрядних речень до головних	<i>хто, що, який, чий, котрий, скільки</i>

Продовження таблиці 16.1

1	2
Неозначені займенники вказують на неозначену (невідому) особу, предмет, ознаку, кількість. Вони утворюються від питальних додаванням часток <i>казна-, хтозна-, будь-, небудь, аби-, де-, -сь</i>	<i>дехто, децо, хто-небудь, що-небудь, якийсь, будь-чий, казна-хто, хтозна-чий, будь-який, скільки-небудь, абиякий, децо, хтось</i>
Заперечні займенники вказують на відсутність особи, предмета, ознак, кількості	<i>ніхто, ніщо, ніякий, нічий, ніскільки</i>

Увага! Якщо між часткою та неозначеним займенником є приєдник, то всі три слова пишуться окремо: *аби з ким, будь для кого, хтозна в чому.*

З часткою *ні* заперечні займенники пишуться разом. Проте якщо між часткою й займенником є прийменник, то всі три слова пишуться окремо: *ні до ко́го, ні для ко́го, ні в я́кому* та ін.

Завдання 2

Знайдіть у тексті займенники, визначте їхній розряд.

Здоров'я та продукти харчування

На сьогоднішній день у світі першочергове значення в попередженні розвитку багатьох хронічних захворювань і збільшенні тривалості життя населення має здорове, раціональне харчування. У зв'язку з цим перед фахівцями харчової промисловості стоїть важливе завдання: забезпечити захисну та оздоровчу функцію харчування в цілому. Кардинальним вирішенням проблеми може стати тільки широкомасштабне збагачення продуктів, що споживаються всіма верствами населення. Такими продуктами, зокрема, є борошняні кондитерські вироби, серед яких особливе місце займає продукція з пісочного тіста. Тому науковцями запропоновано використовувати в технологіях виробів з пісочного тіста напівфабрикат кістковий харчовий, який містить біоорганічні сполуки кальцію та фосфору в раціональному для засвоєння організмом співвідношенні.

Завдання 3

Визначте, у якому рядку займенники – неозначені.

1. Весь, цей.
2. Той, ніщо.
3. Хто-небудь, хтозна-що.
4. Сам, ваш.
5. Свій, дещо.

Завдання 4

Визначте, у якому рядку займенники – означальні.

1. Всякий, кожний.
2. Дехто, весь.
3. Дещо, твій.
4. Такий, ти.

5. Хто-не́будь, себе́.

Завдання 5

Визначте, у якому рядку займенники – присвійні.

1. Ніщо, весь.
2. Що, якийсь.
3. Який, вона.
4. Мій, твій.
5. Ваш, ти.

Завдання 6

Визначте, у якому рядку займенники – заперечні.

1. Ніскі́льки, вони́.
2. Ніхто́, ніщо́.
3. Хто, що.
4. Бу́дь-що, мій.
5. Кожний, ми.

Завдання 7

Визначте, у якому рядку займенники – вказівні.

1. Я, ти.
2. Їхній, ніякий.
3. Скільки, що.
4. Той, цей.
5. Ніщо́, наш.

Завдання 8

Визначте, у якому рядку займенники – особові.

1. Цей, всякий.
2. Їхній, нічий.
3. Який, воно́.
4. Я, ти.

Завдання 9

Виберіть рядок, у якому займенники належать до одного розряду?

1. Хто, що.
2. Себе́, я.
3. Весь, де́хто.
4. Він, ніякий.

5. Дехто, її.

Особові займенники

Особові займенники мають граматичні ознаки, як у іменника: постійний рід, змінювані ознаки відмінка і числа. Особові займенники добре запам'ятовуються за співвідношеннями з особами:

I особа: **я – ми**

II особа: **ти – ви**

III особа: **він, вона́, воно́ – вони́**

Таблиця 16.2

**Відмінювання
особових займенників I та II особи я, ми, ти, ви**

	Однина		Множина	
Н.	я	ти	ми	ви
Р.	мене́	тебе́	нас	вас
Д.	мені́	тобі́	нам	вам
З.	мене́	тебе́	нас	вас
О.	мною́	тобою́	нами́	вами́
М.	(на, у) мені́	(на, у) тобі́	(на, у) нас	(на, у) вас

Таблиця 16.3

**Відмінювання особових займенників III особи
він, вона, воно, вони**

	Однина			Множина
Н.	він	вона́	воно́	вони́
Р.	його, (до)	її, (до)	його, (до)	їх, (до) них

	<i>нього</i>	<i>неї</i>	<i>нього</i>	
Д.	<i>йому</i>	<i>їй</i>	<i>йому</i>	<i>їм</i>
З.	<i>його, (на)</i> <i>нього</i>	<i>її, (на)</i> <i>неї</i>	<i>його, (на)</i> <i>нього</i>	<i>їх, (на) них</i>
О.	<i>ним</i>	<i>нею</i>	<i>ним</i>	<i>німи</i>
М.	<i>(на, у) ньому,</i> <i>нім</i>	<i>(на, у)</i> <i>ній</i>	<i>(на, у)</i> <i>ньому, нім</i>	<i>(на, у) них</i>

Увага! Особливістю відмінювання займенників 3-ої особи є поява в них після прийменників у родовому та місцевому, а також в орудному відмінках початкового **н**: родовий – без *нього*; від *неї*; без *них*; місцевий – (на/у/по) *ньому/нім*; *ній*; по *них*; орудний – *ним*, з *ним*; *нею*, з *нею*; *німи*, з *німи*.

Завдання 10

Визначте, у якому рядку займенники в непрямих відмінках мають іншу основу, ніж у називному відмінку однини.

1. Кожний, жодний.
2. Мій, чий.
3. Той, абиякий.
4. Чийсь, декілька.
5. Я, він.

Зворотний займенник *себе*

Зворотний займенник *себе* замінює в реченні іменники-істоти й має граматичні ознаки іменника.

Таблиця 16.4

Відмінювання зворотного займенника *себе*

Н. –	Д. <i>собі</i>	О. <i>собою</i>
Р. <i>себе</i>	З. <i>себе</i>	М. (на, у) <i>собі</i>

Увага! Займенник *себене* має форми називного відмінка.

Завдання 11

Виберіть рядок, у якому займенники після прийменників (у непрямах відмінках) уживаються з приставним *н-*.

1. Твій, свій.
2. Ви, жодний.
3. Такий, сам.
4. Він, вона.
5. Чий, весь.

Присвійні займенники

Присвійні займенники мають граматичні ознаки, як у прикметника: змінюються за родами, числами й відмінками залежно від іменника.

Кожен особовий займенник має відповідний присвійний займенник:

I особа: *мій* – *наш*;

II особа: *твій* – *ваш*;

III особа: *його, її* – *їхній*;

до присвійних належить також займенник *свій*.

Таблиця 16.5

Відмінювання присвійного займенника I особи *мій*

	Чоловічий рід	Жіночий Рід	Середній рід	Множина
Н.	<i>мій</i>	<i>моя</i>	<i>моє</i>	<i>мої</i>
Р.	<i>мого</i>	<i>моєї</i>	<i>мого</i>	<i>моїх</i>
Д.	<i>моєму</i>	<i>моїй</i>	<i>моєму</i>	<i>моїм</i>
З.	<i>мій, мого</i>	<i>мою</i>	<i>моє</i>	<i>моїх, мої</i>
О.	<i>моїм</i>	<i>моєю</i>	<i>моїм</i>	<i>моїми</i>
М.	(на, у) <i>моїм,</i>	(на, у) <i>моїй</i>	(на, у) <i>моєму,</i>	(на, у) <i>моїх</i>

	<i>моєму</i>		<i>моїм</i>	
--	--------------	--	-------------	--

Таблиця 16.6

Відмінювання присвійного займенника I особинаш

	Чоловічий рід	Жіночий рід	Середній рід	Множина
Н.	<i>наш</i>	<i>наша</i>	<i>наше</i>	<i>наші</i>
Р.	<i>нашого</i>	<i>нашої</i>	<i>нашого</i>	<i>наших</i>
Д.	<i>нашому</i>	<i>нашій</i>	<i>нашому</i>	<i>нашим</i>
З.	<i>наш,</i> <i>нашого</i>	<i>нашу</i>	<i>наше</i>	<i>наші,</i> <i>наших</i>
О.	<i>нашим</i>	<i>нашою</i>	<i>нашим</i>	<i>нашими</i>
М.	(на, у) <i>нашому,</i> <i>нашим</i>	(на, у) <i>нашій</i>	(на, у) <i>нашому,</i> <i>нашим</i>	(на, у) <i>наших</i>

Увага! Належність займенника до третьої особи виражається за допомогою форм родового відмінка особових займенників *його, її, їх*.

Таблиця 16.7

Відмінювання присвійного займенника III особиїхній

	Чоловічий рід	Жіночий рід	Середній рід	Множина
Н.	<i>їхній</i>	<i>їхня</i>	<i>їхнє</i>	<i>їхні</i>
Р.	<i>їхнього</i>	<i>їхньої</i>	<i>їхнього</i>	<i>їхніх</i>
Д.	<i>їхньому</i>	<i>їхній</i>	<i>їхньому</i>	<i>їхнім</i>
З.	<i>їхній,</i> <i>їхнього</i>	<i>їхню</i>	<i>їхнє,</i> <i>їхнього</i>	<i>їхні, їхніх</i>
О.	<i>їхнім</i>	<i>їхньою</i>	<i>їхнім</i>	<i>їхніми</i>
М.	(на, у) <i>їхньому,</i> <i>їхнім</i>	(на, у) <i>їхній</i>	(на, у) <i>їхньому,</i> <i>їхнім</i>	(на, у) <i>їхніх</i>

Завдання 12

Виберіть рядок, у якому займенники змінюються за родами, числами, відмінками.

1. Ніхто, ти.
2. Цей, той.
3. Себе́, мій.
4. Ніщо, ваш.
5. Котрий, хтось.

Завдання 13

Прочитайте текст, зверніть увагу на слова, які ви вже знаєте. За допомогою словника або контексту визначте значення незнайомих слів та словосполучень.

Цінова політика та методи визначення ціни

Для виробників, які працюють на ринку, незалежно від форм власності питання про ціни має важливе значення. Вони знаходяться в тісному взаємозв'язку зі всіма перемінними маркетингу, визначають рентабельність підприємства, його життєдіяльність і фінансову стабільність. Від цін залежить досягнення економічних результатів. Правильна або помилкова цінова політика визначає довгострокову дію на всю діяльність підприємства.

Правильна методика визначення ціни, розумна цінова тактика, послідовна реалізація цінової стратегії є необхідними компонентами успішної діяльності кожного підприємства в умовах ринку.

Ціною називається така грошова сума, що пра́виться за товар.

Під ціновою політикою розуміють визначення рівня цін і можливих варіантів їхніх змін залежно від цілей і завдань, які вирішує підприємство в короткостроковому плані й перспективі.

У сучасних умовах розповсюдженим методом розробки загальної цінової політики є багатоетапний підхід до встановлення цін. Метод передбачає шість етапів, ко́жний із яких накладає обмеження на наступний. Отже, це такі етапи: визначення цільового ринку, аналіз визначення

торговельної маркі, аналіз інших елементів стратегії маркетингу, визначення загальної цінової політики, розробка цінової стратегії, встановлення конкретних цін.

Крім цього, необхідно визначити, що є три основних підходи до ціноутворення, кожний із яких може бути обраний підприємством. Це ціноутворення на підставі стимулювання збуту, отримання прибутків, чинних законів.

Завдання 14

Продовжте відповіді на запитання за текстом, використовуючи займенники.

1) Що таке ціна?

Це ...

2) Чому питання про ціни має важливе значення?

Вони знаходяться ...

3) Які показники залежать від цінової політики?

Від них залежить ...

4) Що є компонентом успішної діяльності підприємства?

Кожне підприємство ...

5) Що таке цінова політика?

Це ...

6) Назвіть шість етапів розробляння загальної цінової політики.

Це визначення ...

7) Які ви можете назвати підходи до ціноутворення?

Це ...

Завдання 15

Утворіть словосполучення: займенник+іменник.

Займенники: вони, його, всю, кожного, така, це, цього, кожний, їхніх.

Іменники: друзі, підручник, кімната, студент, посада, університет, залік, подарунки.

Завдання 16

Запишіть дієслівні сполучення. Поставте у потрібному відмінку зворотний займенник *себе*.

Привчати ... до порядку, заборонити ... витрачати марно час, вихваляти ... , придбати ... , знайти ... розвагу, відчути на ... , подарувати ... , сам ... товариш, запросити з ... друзів, допомогти ... , критикувати ... , пишатися

Завдання 17

Прочитайте діалоги. Зверніть увагу на використання займенників, які вказують на осіб.

– Доброго дня! Я – студент Турсун, майбутній економіст. А *Вихто*?

– Доброго дня! Я студентка Оксана, навчаюся на економічному факультеті. Бачу, з Вами друзі. *Хто вони*?

– *Вони* – теж студенти. *Це* – Марал, а *це* – Ахмед.

– Дуже приємно познайомитись. На все добре! Побачимося з *вами* в університеті.

Завдання 18

Замініть іменники займенниками за зразком: *Це економіст. Він працює.*

Довідка: текст, гроші, підприємство, каса, банк, викладацька, декан, будинок, гуртожиток, підручник, товар, гривня, долар, євро, місто, ринок, трамвай, автобус, годинник, кімната, кафе.

Завдання 19

Прочитайте словосполучення з присвійними займенниками, які виражають належність особи або предмета. Напишіть до них питання.

Мій зошит. *Моя* подруга. *Моє* ім'я. *Мої* зошити.

Твій товариш. *Твоя* кав'я. *Твоє* місце. *Твої* окуляри.

Свій будинок. *Своя* справа. *Своє* фото. *Свої* документи.

Його підприємство. *Його* гроші. *Його* ручка. *Його* олівець.

Її т овар. *Її* підручник. *Її* подруга. *Її* стіл.

Наш факультет. *Наша* допомога. *Наше* місто. *Наші* доповіді.

Ваш декан. *Ваша* викладацька. *Ваше* таксі. *Ваші* аудиторії.

Увага! Вивчіть слова й словосполучення

виробник	– producer
довгостроковий	– long-term
збут	– sale, selling
компонент	– component
конкретний	– particular, specific
короткостроковий	– short-term
обмеження	– restriction
перспектива	– perspective
реалізація	– implementation; selling
результат	– result
рентабельність	– profitability
торговельна марка	– trade mark
цінова політика	– pricing policy
цінова тактика	– pricing tactics
ціноутворення	– pricing, price setting

ЗАНЯТТЯ 17

Морфологічний матеріал: відмінювання вказівних, означальних, питальних, відносних займенників.

Тема для бесіди: *Гроші як товар.*

Вказівні займенники

Вказівні займенники поділяються на такі, які:

а) замінюють у реченні прикметники, вказуючи на предмет; мають **прикметникові** граматичні ознаки: *цей, той, такий;*

б) замінюють числівники, вказуючи на кількість; мають ознаки **кількісного числівника** (відмінок): *скільки*.

Таблиця 17.1

Відмінювання вказівного займенника *той* (отой)

	Ч.р.	Ж.р.	С.р.	Множина
Н.	<i>той</i>	<i>та</i>	<i>те</i>	<i>ті</i>
Р.	<i>того</i>	<i>тієї, тої</i>	<i>того</i>	<i>тих</i>
Д.	<i>тому</i>	<i>тій</i>	<i>тому</i>	<i>тим</i>
З.	<i>той, того</i>	<i>ту</i>	<i>те</i>	<i>ті, тих</i>
О.	<i>тим</i>	<i>тією</i>	<i>тим</i>	<i>тими</i>
М.	(на, у) <i>тому, тім</i>	(на, у) <i>тій</i>	(на, у) <i>тому, тім</i>	(на, у) <i>тих</i>

Таблиця 17.2

Відмінювання вказівного займенника *стільки*

Н. <i>стільки</i>	Д. <i>стільком</i>	О. <i>стількома</i>
Р. <i>стількох</i>	З. <i>стільки, стількох</i>	М. (на, у) <i>стількох</i>

Таблиця 17.3

Відмінювання вказівного займенника *цей* (оцей)

	Ч.р.	Ж.р.	С.р.	Множина
Н.	<i>цей</i>	<i>ця</i>	<i>це</i>	<i>ці</i>
Р.	<i>цього</i>	<i>цієї</i>	<i>цього</i>	<i>цих</i>
Д.	<i>цьому</i>	<i>цій</i>	<i>цьому</i>	<i>цим</i>
З.	<i>цей, цього</i>	<i>цю</i>	<i>це</i>	<i>ці, цих</i>
О.	<i>цим</i>	<i>цією</i>	<i>цим</i>	<i>цими</i>
М.	(на, у) <i>цьому, цім</i>	(на, у) <i>цій</i>	(на, у) <i>цьому, цім</i>	(на, у) <i>цих</i>

Таблиця 17.4

Відмінювання вказівного займенника *такий* (отакий)

	Ч.р.	Ж.р.	С.р.	Множина
Н.	<i>такий</i>	<i>така</i>	<i>таке</i>	<i>такі</i>
Р.	<i>такого</i>	<i>такої</i>	<i>такого</i>	<i>таких</i>
Д.	<i>такому</i>	<i>такій</i>	<i>такому</i>	<i>таким</i>
З.	<i>такий, такого</i>	<i>таку</i>	<i>таке</i>	<i>такі, таких</i>
О.	<i>таким</i>	<i>такою</i>	<i>таким</i>	<i>такими</i>
М.	(на, у) <i>такому, такім</i>	(на, у) <i>такій</i>	(на, у) <i>такому, такім</i>	(на, у) <i>таких</i>

Означальні займенники

Означальні займенники замінюють у реченні прикметники, мають граматичні ознаки, як у прикметника: *весь, всякий, кожний, інший, сам, самий*.

Таблиця 17.5

Відмінювання означального займенника *весь*

	Ч.р.	Ж.р.	С.р.	Множина
Н.	<i>весь</i>	<i>вся</i>	<i>все</i>	<i>всі</i>
Р.	<i>всього</i>	<i>всієї</i>	<i>всього</i>	<i>всіх</i>
Д.	<i>всьому</i>	<i>всій</i>	<i>всьому</i>	<i>всім</i>
З.	<i>весь, всього</i>	<i>всю</i>	<i>все</i>	<i>всі, всіх</i>
О.	<i>всім</i>	<i>всією</i>	<i>всім</i>	<i>всіма</i>
М.	(на, у) <i>всьому, всім</i>	(на, у) <i>всій</i>	(на, у) <i>всьому, всім</i>	(на, у) <i>всіх</i>

Таблиця 17.6

Відмінювання означального займенника *всякий*

	Ч.р.	Ж.р.	С.р.	Множина
Н.	<i>всякий</i>	<i>всяка</i>	<i>всяке</i>	<i>всякі</i>

Р.	<i>всього</i>	<i>всьої</i>	<i>всього</i>	<i>всьоих</i>
Д.	<i>всьою</i>	<i>всьої</i>	<i>всьою</i>	<i>всьоим</i>
З.	<i>всьоий,</i> <i>всьоого</i>	<i>всьоу</i>	<i>всьоє</i>	<i>всьої,</i> <i>всьоих</i>
О.	<i>всьоим</i>	<i>всьою</i>	<i>всьоим</i>	<i>всьоими</i>
М.	(на, у) <i>всьою, всьої</i> <i>кїм</i>	(на, у) <i>всьої</i>	(на, у) <i>всьою</i>	(на, у) <i>всьоих</i>

Увага! Займенники *сам, жодний, сáмий, ко́жний, і́нший* відмінюються так само, як і займенник *всьоий*.

Питальні та відносні займенники

Питальні займенники – це слова-питання:

- 1) до іменника (*хто? що?*): – **Хто ти? – Студент.**
- 2) до прикметника (*який? чий?*): – **Яку мову ти зараз вивчаєш? – Українську.**
- 3) до числівника (*скільки? котрий?*): – **Скільки у нас сьогодні пар? – Три.**

Відповідно вони замінюють ці частини мови й мають їхні граматичні ознаки.

Відносні займенники – це ті самі питальні займенники, але в іншій функції: вони вживаються у головній та підрядній частинах у складнопідрядному реченні.

Досить розповсюдженими є конструкції типу *все те, що ..., усі питання, які ...* тощо.

Наприклад: *Усі питання, які́ було зазначено на початку лекції, ми розглянули. Все те, що́ було сказано, заслуговує на увагу. Ось студент, який́ має доповісти першим. Я знаю, хто́ на іспиті отримає вищий бал.*

Таблиця 17.7

Відмінювання питальних та відносних займенників *хто, що, скільки*

Займенники			
Н.	<i>хто</i>	<i>що</i>	<i>скільки</i>

Р.	кого	чого	скільки
Д.	кому	чому	скільки
З.	кого	що	скільки, скільки
О.	ким	чим	скільки
М.	(на, у) кому, ким	(на, у) чому, чим	(на, у) скільки

Таблиця 17.8

**Відмінювання
питального та відносного займенника чий**

	Чоловічий рід	Жіночий рід	Середній рід	Множина
Н.	чий	чия	чیه	чії
Р.	чийого	чіїї	чийого	чіїх
Д.	чийому, чїєму	чїїї	чийому	чїїм
З.	чий, чийого	чїю	чїє	чїїх, чїїї
О.	чїїм	чїєю	чїїм	чїїми
М.	(на, у) чийому, чїєму, чїїм	(на, у) чїїї	(на, у) чийому, чїєму, чїїм	(на, у) чїїх

Увага! Займенники *який, котрий* відмінюються як прикметники твердої групи.

Завдання 1

Поставте питання до поданих нижче речень, використовуючи займенник *чий?* у потрібному роді, числі, відмінку:

Я пишаюся навчанням і доброю вдачею свого сина. Стигнуть яблука у нашому садку. Влітку прийшлося попрацювати на бабусиній садово-городній ділянці. Хочу познайомити вас зі своєю подругою. На моєму підвіконні ростуть чудові квіти.

Завдання 2

Прочитайте текст, зверніть увагу на слова, які ви вже знаєте. Визначте головну інформацію.

Гроші як товар

Гроші – це одне з найдавніших та найважливіших явищ у житті суспільства, яке відіграє провідну роль у господарській діяльності людини, тому вони завжди привертали до себе пильну увагу науковців. Уже в працях Платона й Аристотеля є цікаві висловлювання про гроші. Класична *політекономія* Заходу по суті виросла з дослідження *фундаментальних проблем* грошей, що були сформульовані в працях А. Сміта і Д. Рікардо. Багато уваги проблемам грошей приділяється у працях відомих економістів Заходу – К. Маркса, Дж. С. Міля, У. Джебонса, Л. Вальраса, А. Маршалла, Д. Кейнса, П. Самуельсона, М. Фрідмена та інших.

Гроші в їх найпростіших проявах виникли на ранніх ступенях розвитку окремих народів. Виникнення грошей було зумовлено труднощами *безпосереднього обміну продуктами праці*. На найнижчих ступенях економічного розвитку, коли *виробники* одержали перші *надлишки* своїх продуктів і хотіли їх *обміняти*, зробити це було досить складно: бажання двох суб'єктів щодо обміну *споживчими вартостями* товарів не збігалися (наприклад, власник овець хотів виміняти їх на *зерно*, але власникові зерна потрібна була *сокира*). Поступово учасники обміну впевнювалися в тому, що *серед продуктів*, котрі обмінюються, є *такий продукт, який найчастіше шукають*, тобто він має *найбільшу споживчу вартість*. Цей продукт завжди можна легко обміняти на необхідне на цей момент *благо*. У такій ролі *загального еквівалента* (або грошей) у різні часи в різних народів виступали *худоба, хутра, сіль, зерно, метали* та ін.

У процесі розвитку *товарного виробництва* виникають та функціонують гроші. Обмін надлишками продуктів виник уже в *первісному суспільстві* й був спочатку випадковим явищем.

Здатність *товару* обмінюватися у певних пропорціях на інший товар називається *міноюю вартістю*.

Товар безпосередньо є споживчою вартістю, проте не для свого *власника*, а для інших суб'єктів ринку. Для свого власника товар виступає вартістю, уречевленням його праці. Проте суспільного визнання ця вартість набуває тільки шляхом обміну на інші товари. В акті обміну реалізується споживча вартість товару й виявляється його мінова вартість.

Завдання 3

Дайте відповіді на питання за текстом завдання 2.

- 1) Назвіть науковців, які досліджували фундаментальні проблеми грошей.
- 2) Як ви зрозуміли, що зумовило виникнення грошей?
- 3) Які товари у давні часі виконували функцію грошей?
- 4) Що називається міноюю вартістю?
- 5) В якому суспільстві виник обмін надлишками продуктів?
- 6) Назвіть відомих економістів Заходу.

Завдання 4

Зверніть увагу на складні речення. Запишіть питальні та відносні займенники в потрібній формі.

1) Уже в працях Платона й Аристотеля є цікаві висловлювання, (який) стосуються грошей. 2) Студенти знали, (що) на третій парі буде проводитись залік. 3) Відомо, (хто) слід вважати основоположниками класичної політекономії. 4) Предметом контролю є фінансові операції, (котрий) пов'язані зі створенням і використанням фондів фінансових ресурсів. 5) Кредитори – суб'єкти фінансового ринку, (який) надають позичку у тимчасове користування під певний відсоток. 6) Казначейські зобов'язання (векселі) – це боргові зобов'язання, (який)

спрямовані тільки на покриття бюджетного дефіциту. 7) Скажіть, будь ласка, (котрий) зараз година? 8) (Скільки) економістів працює у вашому відділі? 9) (Який) мови ви вивчаєте? 10) (Що) називають грошовими фондами?

Завдання 5

Прочитайте речення. Випишіть виділені займенники, розподіліть їх на розряди, вкажіть відмінки.

1) Фінансовий менеджмент реалізує *свою* головну мету та завдання шляхом здійснення певних функцій: створення доходів (накопичення капіталу); здійснення витрат. 2) *Ця* розподільча діяльність потребує від фінансового менеджера інвестиційних рішень; *він* повинен залучати всі тимчасово вільні ресурси та направляти їх, авансувати в пріоритетні вкладення. 3) Фінансова політика – форма реалізації фінансової ідеології та фінансової стратегії підприємства в плані найбільш важливих аспектів фінансової діяльності на окремих етапах її здійснення. 4) Оцінка ефективності розробленої фінансової стратегії необхідна, *вона* є заключним етапом і проводиться за визначеними параметрами. 5) *Такий* аналіз беззбитковості є однією з найважливіших характеристик взаємозв'язку затрат, обсягу виробництва й прибутку. 6) До *них* (змінних затрат) входять: сировина та матеріали, комплектувальні; заробітна плата виробничих працівників; паливо й енергія на технологічні потреби та *інше*.

Завдання 6

Прочитайте речення, у яких займенники вказують на особу або предмет, що виступають об'єктами дії. Як називаються такі займенники?

1) Економіст виконав *це* завдання. – Яке завдання виконав економіст?

2) *Ця* робота дуже цікава. – *Яка* робота дуже цікава?

3) Ці студенти приїхали з Туркменістану. – Які студенти приїхали з Туркменістану?

4) Той товар розкупили дуже швидко. – Який товар розкупили дуже швидко?

5) Студенти придбали такі книги. – Які книги придбали студенти?

6) Така доповідь зацікавила присутніх. – Яка доповідь зацікавила присутніх?

Завдання 7

Продовжте речення. Використайте означальні займенники, поставивши їх у відповідному відмінку.

Слова для вставки: *весь, кожним, всією, всьому, кожного, всі.*

- 1) Студенти ... ввечір готувалися до заліку.
- 2) Завдання було виконане ... студентом.
- 3) За кавою зібралися ... родиною.
- 4) Хліб ... голова.
- 5) До ... виступу необхідно готуватися.
- 6) Необхідно виконати ... завдання.

Увага! Вивчіть слова й словосполучення

благо	– benefit, good
власник	– owner, proprietor
господарська діяльність	– economic activity
гроші	– money
класичний	– classic
мінова вартість	– exchange value
надлишок	– excess
обмін	– exchange
первісне суспільство	– primitive
продукти праці	– labor products
споживча вартість	– use value
суспільство	– society

товарне виробництво	– commodity production
фундаментальні проблеми	– fundamental problems
явище	– event

ЗАНЯТТЯ 18

Морфологічний матеріал: неозначені та заперечні займенники, синтаксична роль займенника.

Тема для бесіди: *Прибуток підприємства.*

Неозначені та заперечні займенники

Неозначені займенники утворюються за допомогою часток *де-, аби-, -сь* (пишуться разом) і *будь-, -небудь, хтозна-, казна-* (пишуться через дефіс): *хтось, щось, дехто, де́що, аби́хто, аби́що, будь-який, казна-який, хтозна-скільки* тощо.

Відмінювання неозначених займенників відбувається за тим самим зразком, що й займенників, від яких вони утворилися.

Неозначені займенники *якийсь, чийсь* у формі родового й місцевого відмінків множини перед часткою *-сь* мають вставний звук [о] – *яки́хось, чий́хось*.

Займенники *хтось, щось, чийсь* в орудному відмінку мають паралельні форми; *кимсь* – *кимось, чимсь* – *чимось, чиймсь* – *чиймось*.

Таблиця 18.1

Відмінювання неозначених займенників *дехто, аби́який, щось, хтозна-скільки*

Займенники				
Н.	<i>дехто</i>	<i>аби́який</i>	<i>щось</i>	<i>хтозна-скільки</i>
Р.	<i>де́кого</i>	<i>аби́якого, аби́ (до) якого</i>	<i>чогось</i>	<i>хтозна-скільки, хтозна (на)</i>

				<i>скільки</i>
Д.	<i>декому</i>	<i>абиякому</i>	<i>чомусь</i>	<i>хтозна-скільки</i>
З.	<i>декого</i>	<i>абиякого, абиякий</i>	<i>щось</i>	= Н. або Р.
О.	<i>деким</i>	<i>абияким</i>	<i>чимсь (чимось)</i>	<i>хтозна-скільки</i>
М.	<i>де (на) кому</i>	<i>аби (на) якому, аби (на) яким</i>	<i>(на)чомусь, чимсь</i>	<i>хтозна (на)скільки</i>

Увага! Заперечні займенники утворюються за допомогою префікса *ні-*: *ніхто, ніщо, ніякий, нічий, ніскільки*.

Заперечні й неозначені займенники в формах непрямих відмінків можуть роз'єднуватися й писатися окремо: *ні з ким, аби з ким, казна для кого*.

Синтаксичні конструкції з неозначеними й заперечними займенниками функціонують здебільшого в текстах розмовного стилю, зрідка – в офіційно-діловому та науковому. Насиченість текстів конструкціями з неозначеними й заперечними займенникамиможє призвести до деяких непорозумінь. Наприклад: *Хтось з кимось прийшов до когось і попросив у борг скількись грошей*.

Завдання 1

Розкрийте дужки, ставлячи займенники в потрібній формі:

(З, абихто) я на вулиці не знайомлюсь. Він живе (на, казна-який) поверсі. (На, хтозна-скільки) часу затягнеться моє відрядження.

Завдання 2

За допомогою яких префіксів утворюються неозначені займенники, що пишуться через дефіс?

1. Пра-, су-, без-.
2. За-, по-, пре-.

3. Казна-, хтозна-, будь-.
4. Пере-, зі-, за-.
5. Ви-, від-, до-.

Завдання 3

Визначте, у якому рядку займенники пишуться разом.

1. Ні/хто, хто/сь.
2. Ні/для/кого, хтозна/що́.
3. Ні /з/чим, будь/що.
4. Ні/чий, казна/хто́.
5. Ні/в/якому, хто/не́будь.

Завдання 4

Визначте, у якому рядку займенники вжито у формі місцевого відмінка.

1. (На, у) чийо́му, (по) всіх.
2. (На, у) ньо́му, (на, у) нас.
3. (На, у) скількох, (для) вас.
4. (Над) чим, (заради) них.
5. (На, у) моє́му, (на, у) собі́.

Синтаксична роль займенника

Речення, у якому є займенник, незрозуміле поза контекстом. Саме в цьому полягає специфіка займенника як частини мови: вказувати, не називаючи. Займенники вживаються для того, щоб уникнути повторення тих самих слів. Так, наприклад, замість того, щоб у кожному реченні вживати іменник “*Ната́лка*”, можна замінити його займенниками: *Ната́лка вступила до університету. Її подобається вивчати економіку. Її цікавить міжнародна економіка. Вона́ мріє стати хорóшим спеціалістом у цій галузі.*

Синтаксичну роль у реченні займенник виконує ту ж, що й іменник, прикметник, числівник. Займенник може б́ути:

а) підметом: *Ми вчимо́ся в одній групі. Ви вже скла́дали за́лік з української мови? Вони́ сто́ять на авто́бусній*

зупинці. Хтось під'їхав на маршрутному таксі. Ніхто не запізнився сьогодні на заняття. Казна-що тут відбувається;

б)означенням: *Чийсь конспект лежав на столі в аудиторії. Наші студенти перемогли на олімпіаді з іноземної мови. Кожна людина хоче бути здоровою. На книжковій полиці стоять мої підручники. Деякі рослини цвітуть восени. Практично будь-яку людину є за що поважати;*

в)додатком: *На Новий рік кожен бажає собі й іншим всього найкращого. Чекайму на тебе о сьомій годині;*

г)обставиною: *До мене сьогодні завітають гості. Дозвольте сісти біля Вас? Будь-що я маю бути завтра в Києві;*

д)іменною частиною складеного присудка: *Погода сьогодні якась незрозуміла. Усі ми – чийсь діти. Найоригінальнішим визнаний твій карнавальний костюм. Його почерк казна-який.*

Завдання 5

Прочитайте текст, зверніть увагу на слова, які ви вже знаєте. Випишіть виділені слова та словосполучення, перекладіть їх рідною мовою.

Прибуток підприємства

Отриманий підприємством *прибуток* може бути використаний для задоволення різноманітних потреб. По-перше, він спрямовується на просування фінансових ресурсів держави, фінансування бюджетних видатків через вилучення у підприємств частини прибутку в державний бюджет. По-друге, прибуток є джерелом формування фінансових ресурсів самих підприємств і використовується ними для забезпечення господарської діяльності.

Отже, отриманий підприємством прибуток є об'єктом *розподілу*. У розподілі прибутку можна виділити два етапи.

Перший етап – це розподіл загального прибутку. На цьому етапі учасниками розподілу є держава й

підприємство. У результаті розподілу кожний із учасників одержує свою *частку прибутку*. *Пропорція* розподілу прибутку між державою й підприємствами має важливе значення для забезпечення державних *потреб* і потреб підприємств. Це одне з принципових питань реалізації фінансової політики держави, від правильного вирішення якого залежить розвиток економіки в цілому.

Чинний порядок оподаткування прибутку ґрунтується на положеннях закону України „Про внесення змін до Закону України „Про оподаткування прибутку підприємств” від 24 грудня 2002 р.

Основну *ставку податку* встановлено в розмірі 25% до об'єкта оподаткування.

Другий етап – це розподіл і використання прибутку, що залишився в розпорядженні підприємств після здійснення *платежів* до бюджету. На цьому етапі можуть створюватися за рахунок прибутку *цільові фонди* для фінансування відповідних витрат.

Прибуток, що залишається після податків і платежів, (тобто *чистий прибуток*), надходить у повне розпорядження підприємства. Основні напрямки використання прибутку – це виробничо-технічний розвиток підприємства, *соціальний розвиток*, матеріальне заохочення, включаючи виплату *дивідендів* в *акціонерних товариствах*, інші витрати.

Завдання 6

Прочитайте текст, знайдіть точні відповіді на поставлені запитання.

- 1) Як використовується прибуток?
- 2) Чи є прибуток джерелом формування фінансових ресурсів самих підприємств?
- 3) Чи є отриманий підприємством прибуток об'єктом розподілу?
- 4) Які етапи можна виділити в розподілі прибутку?

- 5) Назвіть учасників першого етапу розподілу загального прибутку.
- 6) Назвіть закон, який регулює чинний порядок оподаткування прибутку.
- 7) Як називається прибуток, що залишається на підприємстві після податків і платежів?
- 8) Які основні напрямки використання прибутку ви знаєте?

Завдання 7

Прочитайте словосполучення, узгодьте займенники з іменниками.

Мій: друг, подруга, підручник, фото, платежі, фонди.

Свій: будинок, родина, зошити, записи, прибуток, дивіденди.

Той: ручка, місце, автобус, місто, розподіл, виплата.

Чийсь: словник, книга, звіт, студенти, частка, товариство.

Завдання 8

Від займенників *чий, хто, що, який, скільки* утворіть за допомогою префікса *ні-*заперечні займенники.

Завдання 9

Замініть ім'я *Марал* займенниками, щоб уникнути повторення.

Марал навчається в університеті. Марал має хороших друзів. Марал вивчає економічні дисципліни. Марал готується до модульної роботи. Марал читає додаткову літературу. Марал буде економістом.

Завдання 10

Прочитайте й запам'ятайте українські прислів'я та приказки, до складу яких входять займенники, випишіть їх за розрядами. Згадайте відповідники з рідної мови.

Вчі́ся сам, щоб інших навча́ти. *Хто* добре їсть, *той* добре працює. *Хто* живе своїм трудом, *тому* все йде в діло. *Хто* не вміє гарно відпочивати, *той* не може добре

працювати. *Яке* дере́во, *такий* і плід. *Яке* насіння, *такé* й

коріння. *Який* кухар, *такий* і борщ. *Що* не міле *самому*, не чини *нікому*. Мало *самому* знати: треба й *інших* спитати. Добре *все* вміти, але погано *все* *самому* робити. Блисне сонце й *унáше* віконеце. Не гострі зúби на *мій* хліб, бо подавишся. Не пхай *свого* пiска до чужої мiски. Не соли *нічиєї* рани, то й *твоєї* не будуть.

Увага! Вивчіть слова й словосполучення

акціонерне товариство	– joint-stock company
вилучення	– expropriation
виплата	– payment
дивіденди	– dividends
загальний прибуток	– total revenue
платежі	– payments
потреби підприємства	– needs of the enterprise
пропорція	– proportion, ratio
розподіл	– distribution, allocation
соціальний розвиток	– social development
ставка податку	– taxable rate
цільові фонди	– allocated funds
частка прибутку	– profit margin
чинний порядок	– current order
чистий прибуток	– net profit

ЗАНЯТТЯ 19

Морфологічний матеріал: дієслово, види дієслова й творення видових форм.

Тема для бесіди: *Українська народна кухня.*

Дієслово – частина мови, яка називає дію або стан предмета як процес і відповідає на питання **що робить предмет?, що з ним робиться?**: *літа́ти, ї́хав, ду́мати, чита́ти, керува́ти, обі́дали, раді́ти, росла́, ви́значте*. Значення часу є визначальною ознакою будь-якого дієслова. Дія може відбуватися в різний час, так що дієслова мають три часи: теперішній, минулий, майбутній. Дієслова поділяються на дві групи – дієвідміни.

Завдання 1

Прочитайте й напишіть дієслова, поставте до них питання.

Чита́ти, готува́ти, вчи́тися, ми́ти, сма́жити, пи́ти, соли́ти, змішувати́, кухова́рити, наріза́ти, подава́ти, прикраша́ти, виби́рати, сиді́ти, смія́тися, пекти́, сніда́ти, обі́дати, вечере́яти, ї́сти, годувати́, вари́ти, дода́ти, працюва́ти, відпочива́ти, ковта́ти, смакува́ти, люби́ти, нагрі́ти.

Завдання 2

Визначте, у якому рядку всі слова – дієслова.

1. Жити, працювати, сонце, шестеро.
2. Люби́ти, ві́рити, навча́тися, працюва́ти.
3. Краси́вий, дру́гий, швидко, бі́гти.
4. Сніг, ле́гко, де́сять, бра́ти, почу́ти.

Завдання 3

Замість крапок поставте особові займенники. Запишіть речення. Прочитайте.

1. ... ду́маємо. 2. ... слуха́єш. 3. ... спить. 4. ... викону́ють. 5. ... пита́є. 6. ... ї́ду. 7. ... танцю́є. 8. ... малю́ємо. 9. ... чита́ю. 10. ... вивча́ємо. 11. ... гово́рю. 12. ... відпові́дають. 13. ... сиди́ть. 14. ... сто́ять. 15. ... живу́.

Завдання 4

Допишіть речення. Замість крапок вставте дієслова: **летіти, вивча́ти, стоя́ти, спа́ти, купува́ти, рахува́ти, сніда́ти, готува́ти, вивча́ти, будува́ти, дума́ти, чита́ти**. Запишіть речення. Прочитайте.

1. Він ... 2. Ми ... 3. Я ... 4. Вони ... 5. Ми ...
6. Вона ... 7. Я ... 8. Вони ... 9. Ми ... 10. Вони ... 11.
Вона ... 12. Ми ...

Поняття процесу передбачає певні зміни, рух, дію, які відбуваються в часі. Під процесом розуміють різноманітні явища – конкретна фізична дія (*кухováрити, сма́жити, вари́ти, малюва́ти, писа́ти*), стан особи чи предмета (*і́сти, лежа́ти, спа́ти, сиді́ти, раді́ти*), переміщення (*налива́ти, ходи́ти, і́хати, бі́гти*), мовлення (*говори́ти, вимовля́ти*), вияв звукових явищ (*свисті́ти*), думку (*ми́слити*), вияв ознаки (*світлі́ти, теплі́ти*), ставлення (*поважа́ти, зневажа́ти, шанува́ти, люби́ти*), зміни (*ста́рїти, худну́ти*) тощо.

За значенням дієслова української мови поділяються на такі основні групи:

1) дієслова руху (пересування, переміщення): *і́хати, леті́ти, повзти́, вози́ти, носи́ти, прямува́ти*;

2) дієслова мислення: *дума́ти, ми́слити, мрі́яти, пам'ята́ти, аналізува́ти, уявля́ти, розмірковува́ти, характеризува́ти*;

3) дієслова мовлення: *говори́ти, мо́вити, каза́ти, чита́ти, крича́ти, співа́ти, оповіда́ти*;

4) дієслова волевиявлення: *дозволя́ти, на́казувати, змушувати*;

5) дієслова вияву почуттів: *дякува́ти, раді́ти, гніватися́, нена́видіти, люби́ти, зневажа́ти, терпі́ти, стражда́ти*;

6) дієслова вияву ознаки: *зелені́ти, добрі́шати, червоні́ти, дерев'яні́ти, п'яні́ти*;

7) дієслова сприйняття: *ба́чити, чу́ти, сприйма́ти, засво́ювати;*

8) дієслова стану: *сиді́ти, спа́ти, морозі́ти, температу́рити, трясти́;*

9) дієслова ставлення: *поважа́ти, преміюва́ти, глузува́ти;*

10) дієслова фази дії: *розпоча́ти, закінчи́ти, продовжува́ти, лишáти, припини́ти.*

Завдання 5

Виберіть із ряду запропонованих слів дієслово та допишіть речення. Зразок: **Я хочу.....виконува́ти** домашнє завда́ння. **Я хочу розпоча́ти** виконува́ти домашнє завда́ння.

Слова: *їхати, говорити, червоніти, ба́чити, морозі́ти, поважа́ти, розпоча́ти.*

1. Я *бу́ду*.....го́лосно.
2. *Треба*.....люде́й похи́лого віку.
3. Я *застуді́вся* і мене́ *поча́ло*.....
4. В окуляра́х я *почина́ю* краще.....
5. Від хвилюва́ння я *почина́ю*.....
6. Мені *потрі́бно* нега́йно.....до́дому.

Завдання 6

Складіть речення з запропонованими дієсловами за поданим зразком. Поставте до них питання. Зразок: **Моя краї́на дуже далеко́, му́шу (що робити?)леті́ти** до́дому літако́м.

Дієслова: *співа́ти, чита́ти, диві́тися, пла́вати, ката́тися, слухати, готува́ти, умива́тися, гра́тися, виконува́ти, леті́ти.*

Завдання 7

До поданих іменників доберіть дієслово. Складіть словосполучення. Поставте запитання до дієслова. Запишіть їх. Зразок: *Дитина (що робить?) плаче.*

Студенти..., викладач..., будіве́льник..., кві́ти..., со́нце..., дощ..., ві́тер..., лі́кар..., друзі..., по́тяг..., літа́к..., телефо́н..., артист....

Завдання 8

Складіть і запишіть речення з поданими словами.

Треба зробити, можна подивитися, слід вивчити, варто запам'ятати, потрібно придбати, повинен виконати, мав прийти.

Види дієслова й творення видових форм

Дієслова можуть означати дію завершену й незавершену. Залежно від цього їх поділяємо на дієслова доконаного й недоконаного виду.

Дієслова **доконаного виду** означають дію, яка завершилась у минулому або обов'язково відбудеться у майбутньому, тому дієслова даного виду не мають форм теперішнього часу, а можуть мати лише форму минулого й майбутнього часу. Дієслова доконаного виду можуть указувати на початок дії (*заспівати*), кінець дії (*прилетів*), тривалість дії (*подумати*), раптовість дії (*стукнути*), одноразовість дії (*кивнути*), багаторазовість (*попоходити*), результативність (*збудувати*) та відповідають на питання **що зробити?, що зробив?, що зроблю?**

Увага! Лише доконаний вид мають дієслова із префіксами **від-, за-, з-, на-, по-, про-, роз-, пере-, попо-**: *перепочити, заговорити, проговорити, попокричали, наговорити, знайти* й ін.

Дієслова **недоконаного виду** означають незавершену дію, тобто не вказують ні на початок, ні на кінець дії (*говорити, гуркочуть, летів, пишемо, сіяний, сидячи*), тому мають форму теперішнього, минулого й майбутнього часу. Можуть додатково вказувати на повторюваність дії (*примовляти, стукати, моргав, гукаєте*), протяжність дії (*іти, їхати, летіти, бігти, нести*), необмеженість дії

(*ходити, водити, бігати, літати*) та відповідають на питання **що робити?, що робив?, що роблю?, що буду робити?**

Увага!Лише недоконаний вид мають дієслова із префіксами **по-** зі значенням повторюваності дії: *поблискувати, погукувати, почиувати* та ін.; **під-** зі значенням дії, яка супроводжує основну дію: *підспівувати, підвивати, підтакувати*.

Форми одного виду утворюємо від форм іншого виду за допомогою різних способів (таблиця 19.1):

- 1) додаванням і відкиданням префіксів: *кликати – скликати, дбати – придбати*;
- 2) заміною, додаванням чи відкиданням суфіксів: *зміти – змивати, відужати – відужувати*;
- 3) чергуванням звуків у корені: *тка́ти – тчу́, допомага́ти – допомогти́*;
- 4) зміною наголосу: *зси́пати – зсипа́ти, вслуха́тися – вслухати́ся*;
- 5) зміною коренів: *бра́ти – взя́ти, лови́ти – унійма́ти*.

Таблиця 19.1

Творення видових форм дієслова за допомогою різних способів

Недоконаний вид Що робити?	Доконаний вид Що зробити?	Недоконаний вид Що робити?	Доконаний вид Що зробити?
<i>пита́ти</i>	<i>спита́ти</i>	<i>переклада́ти</i>	<i>перекла́сти</i>

<i>в'янути</i>	<i>зів'янути</i>	<i>звільняти</i>	<i>звільнити</i>
<i>малювати</i>	<i>намалювати</i>	<i>заробляти</i>	<i>заробити</i>
<i>читати</i>	<i>прочитати</i>	<i>стукати</i>	<i>стукнути</i>
<i>чутти</i>	<i>почутти</i>	<i>трусити</i>	<i>трусонутти</i>
<i>готувати</i>	<i>приготувати</i>	<i>впливати</i>	<i>вплинути</i>
<i>брати</i>	<i>забрати</i>	<i>лягати</i>	<i>лягти</i>
<i>рахувати</i>	<i>порахувати</i>	<i>носити</i>	<i>нести</i>
<i>снідати</i>	<i>поснідати</i>	<i>зберігати</i>	<i>зберегти</i>
<i>обідати</i>	<i>пообідати</i>	<i>скликати</i>	<i>скликати</i>
<i>вечеряти</i>	<i>повечеряти</i>	<i>виносити</i>	<i>виносити</i>
<i>їсти</i>	<i>поїсти</i>	<i>виходити</i>	<i>виходити</i>
<i>пити</i>	<i>випити</i>	<i>знати</i>	<i>дізнатися</i>

Двовидовими називають дієслова, від яких визначається контекстом. Здебільшого це слова на **-увати** з іншомовними основами: *асигнувати*, *модифікувати*, *кодифікувати*, *апелювати* й окремі давні незапозичені слова: *веліти*, *мовити*, *хрестити*, *вінчати*, *діяти*. Наприклад: Інструктор **велів** покликати собаку (докон. вид); Живи, як **велить** тобі совість (недок. вид).

Серед одновидових є дієслова тільки доконаного виду: *відпрацюватися*, *надуматися*, *повчитися* чи лише недоконаного виду: *гордувати*, *ледарювати*, *почитувати*. Основною причиною видової непарності є значення дієслів.

Завдання 9

Визначте, у якому рядку всі дієслова мають недоконаний вид.

1. Біжить, наздоганяє, відчув, слухала, попросить.
2. Зробив, летить, гратиме, тікає, навідався.
3. Читають, любив, тішила, знає, вчитиме.
4. Цікавиться, будують, дізнається, пробачила, хотіла.

Завдання 10

Утворіть доконаний вид. Напишіть і прочитайте дієслова доконаного й недоконаного видів.

Чита́ти, писа́ти, відпочива́ти, леті́ти, почина́ти, проща́ти, вези́ти, коха́ти, кидати́, бі́ти, сипа́ти, сто́яти, сніда́ти, готува́ти, їсти́, обіда́ти, вечє́ряти, відповіда́ти.

Завдання 11

Визначте, у якому рядку всі дієслова мають доконаний вид.

1. Оббі́ти, роз'юши́ла, ризикну́в, під'ї́хали, боввані́є.
2. Заверещать, ви́нянчили, пискнуть, віддамо́, розв'язуватимуть.
3. Пролле́ться, ви́скнете, задзвені́ть, зашумі́в, примири́лися.
4. Гойда́є, розлю́бить, прогрімíть, розвидня́ється, заколи́шуть.

Завдання 12

Визначте, у якому рядку всі дієслова є одновидовими.

1. Прий́ти, зустрі́чати, хоті́ти, затрима́ти, знай́ти.
2. Мес́ти, випра́ти, гуля́ти, гра́ти, сікíти.
3. Гордува́ти, переслі́дувати, потребува́ти, поважа́ти, стрепену́тися.
4. Посі́яти, ту́пати, копну́ти, гукáти, сиві́ти.

Завдання 13

Визначте, у якому рядку всі дієслова є двовидовими.

1. Стукну́ти, взува́тися, телефо́нувати, задумува́тися, зимува́ти.
2. Формува́ти, мурува́ти, споруджува́ти, мудрува́ти, відпочива́ти.
3. Сигналізува́ти, електрифікува́ти, телеграфува́ти, атакува́ти, гарантува́ти,
4. Планува́ти, відстоюва́ти, ремонтува́ти, агітува́ти, виконува́ти.

Завдання 14

Утворіть видові пари дієслів, укажіть на спосіб творення видових форм дієслова. Чи розрізняються обидві видові форми за значенням?

Сивіти, замика́ти, скида́ти, взяти, скла́сти, зачіпа́ти, псува́ти, міряти, склика́ти, виво́дити, сіда́ти, шука́ти, принести, вслуха́тися, мокнути, згортати, випекти, споруджувати, пійма́ти, заклика́ти, зігну́ти, вітерти.

Завдання 15

Подані дієслова випишіть у три колонки: дієслова доконаного виду; дієслова недоконаного виду; дієслова, вид яких визначається за змістом.

Атакува́ти, намага́тися, начита́тися, заблуди́тися, вартува́ти, жени́ти, температу́рити, хвилюва́тися, піклува́тися, волі́ти, опини́тися, зимува́ти, надиви́тися, реалізува́ти, стрепену́тися, ворогува́ти, спа́ти, трива́ти, нажи́тися.

Завдання 16

Прочитайте текст, випишіть дієслова, визначте їхній вид (доконаний – недоконаний).

Українська народна кухня

Українська народна кухня ввійшла до комплексу європейської системи харчування, почасти ввібравши в себе традиції кухні азійських народів. Адже народи не існують ізольовано, вони спілкуються, даруючи один одному кращі здобутки національних культур. Спільні географічно-кліматичні умови нерідко сприяють спільним кулінарним винаходам на спільних рослинних чи тваринних компонентах. Ми можемо знайти чимало аналогів українським стравам в італійській, німецькій, французькій кухнях: українські вареники – італійські равіолі, українська локшина – італійська па́ста (макарони), українські овочеві печені – французьке соте, різноманітні смаженіни зі свинини в українців і німців тощо. Багато спільного є в українській та польській кухнях, особливо на порубіжних територіях. Навіть на святковому столі бачимо однакові страви: святвечірні вушка з червоним борщем та ін. Ми, в свою чергу, подарували світові кулінарний шедевр – український борщ, який сьогодні вже

поширюється в багатьох країнах під різними назвами: російський борщ, борщ по-москівськи, навіть сибірський борщ.

У кожного з народів, незважаючи на певну схожість *страв*, віками створювався власний комплекс харчування, що ґрунтувався на традиційних *смаках*. Для української кухні важливими способами *термооброблення* продуктів є *варіння* й *тушкування*; серед найбільш характерних *продуктів* – овочево-борошняні й круп'яні. Середм'ясних продуктів українці охоче віддають перевагу *свинині*.

Разом із тим віками вироблялися й інші, крім смакових, елементи системи народного харчування: характерні продукти й способи їх оброблення, *страви та приправи* до них, способи приготування страв і типи *вогнищ* для цього, харчові *заборони*, *обмеження* й уподобання; правила поведінки під час приготування та споживання страв, застільний *етикет*, ритуальні й обрядові *трапези*, повір'я та уявлення, пов'язані з їжею.

Спираючись на віковий кулінарний досвід, сучасні *кухари* винаходять нові страви, що вирізняються вишуканістю смаків і форм, використовуючи, а не перекреслюючи *традиційні*. Наша кухня могла б успішно конкурувати з китайською чи італійською, які останніми роками завойовують світ.

Завдання 17

Складіть і запишіть речення. Використайте подані дієслова.

Дієслова: дивує, розвивається, розповідали, вивчають, вміє, надають, додають, споживають, займають, готують.

1. Українська народна кухня своїми кулінарними винаходами.
2. Європейська система харчування під впливом національних культур.
3. Ми про традиції кухні азійських народів.

4. Студенти національні культури таких держав, як Китай, Японія, Туреччина. 5. Українські вареники, локшину, овочеві печені, різноманітні смаженини готувати добра господиня. 6. Необхідними складовими борщу є овочі, які йому смаку й забарвлення. 7. За бажанням до святкової куті курагу та чорнослив. 8. Під час посту пісні страви: овочеві супи, варену рибу, борошняні вироби, фрукти. 9. Кутя й узвар ще зранку почесне місце на святвечірньому столі. 10. До Святої вечері дванадцять страв на честь дванадцяти апостолів чи місяців у році.

Завдання 18

Розкажіть про традиції Вашої національної кухні. Використайте зазначені дієслова, у разі потреби змініть їхню форму.

Дієслова: готувати, подавати, смажити, тушкувати, варити, заварити, морозити, розділити, сушити, порізати, подрібнити, посікти, проварити, залити окропом, збити, відокремити, просіяти, викласти, посипати, прикрасити, додати, виробити, заправити, скласти, натерти, полити.

Завдання 19

Визначте, до яких груп належать подані дієслова.

Довідка: дієслова руху, дієслова мислення, дієслова мовлення, дієслова стану, дієслова сприйняття, дієслова фази дії.

Ходить, збирає, знаходить, існує, спілкується, дарує, смажить, бачить, планує, розраховує, сприяє, обчислює, слухає, пропонує, запрошує, виконує, ремонтує, акумулює, зберігає, відповідає, пише, готує.

Завдання 20

Утворіть від недоконаної форми дієслів *купувати, шинкувати, смажити, тушкувати, готувати* дієслова доконаної форми, узгодивши їх з іменниками в

роді й числі (слова та словосполучення використайте із завдання «Вивчіть слова й словосполучення»).

Зразок: Варити – *зварити*. Зварив баклажани, зварила буряки, зварила гарбузи, зварили каші.

Завдання 21

Складіть прості речення з дієсловами стану *їсти, пити, снідати, обідати, вечеряти*.

Завдання 22

Дайте відповідь на запитання.

1) Які українські страви ви знаєте? 2) Чи відомі вам аналоги українським стравам в італійській, німецькій, французькій кухнях? 3) Що ви знаєте про способи приготування українських страв? 4) Яку страву можна назвати українським кулінарним шедевром? 5) Які святкові страви ви споживаєте на своїй батьківщині? 6) Які овочі використовують в українській кухні? 7) З яких круп українці готують різноманітні каші? 8) Яка національна страва є вашою улюбленою? 9) Чи готові ви створити власний кулінарний шедевр?

Увага! Вивчіть слова й словосполучення

баклажан	– egg-plant
буряк	– beetroot
гарбуз	– pumpkin
гриб	– mushroom
кабачок	– squash
капуста білокачанна	– cabbage
картопля	– potato
каша	– porridge
квасоля	– kidney bean
крупá вівсяна	– oat
крупá гречана	– buckwheat

крупа кукурудзяна	– maize grits
крупа ма́нна	– semolina
крупа перло́ва	– pearl barley
крупа пше́нічна	– wheat grits
крупа пшо́няна	– couscous
крупа ри́сова	– rice grits
крупа я́чна	– pot barley
мо́рква	– carrot
о́вочі	– vegetables
пе́рець	– pepper
помідо́р	– tomato

ЗАНЯТТЯ 20

Морфологічний матеріал: перехідні та неперехідні дієслова, стан дієслова, неозначена форма дієслова.

Тема для бесіди: *Характерістика основних інструментів фінансового ринку.*

Перехідні та неперехідні дієслова

В українській мові виділяються дієслова перехідні та неперехідні залежно від того, як вони виражають своє значення. Дієслова зазвичай означають дію, яка може переходити або не переходити на інший предмет, явище тощо. Це й зумовлює поділ дієслів на перехідні та неперехідні.

Перехідними називають дієслова, дія яких повністю переходить на об'єкт. Вони виражають спрямованість дії від суб'єкта до об'єкта: *чита́ти журнал, ши́ти сорочку, полива́ти овочі*. До цих дієслів переважно належать дієслова мовлення (*говори́ти, розповіда́ти, співа́ти, повідомля́ти*) та дієслова розумової діяльності й сприйняття (*ба́чити, сприйма́ти, відчува́ти*). Перехідні

дієслова потребують біля себе іменника у формі знахідного відмінка (*віта́ти (кого?) друзів, готува́ти (що?) обід, викона́ти (що?) завдання*) або родового, коли вживаються із заперечною часткою *не* (*не ба́чив (кого?) дівчини, не покла́ли (чого?) цу́кру*) або якщо дія переходить не на весь об'єкт, а тільки на його частину (*наси́п со́лі, придба́в цукру*).

Завдання 1

Додайте до поданих іменників у формі З. в. та Р. в. перехідні дієслова: **читати, співати, написати, фарбувати, готувати, виконати, не запросити, не посадити, придбати, зустріти, принести, купити.**

Зразок: читати (що?) книгу.

-(що?) пісню
-(що?) журнал
-(що?) лист
-(що?) паркан
-(чого?) борошна
-(що?) завдання
-(що?) дерево
-(що?) цукор
-(що?) вечерю
-(кого?) друга
-(кого?) викладача
-(чого?) солі
-(кого?) гостей.

Неперехідними називають дієслова, які означають дію, що не спрямована й не переходить на об'єкт (*і́хати на велосипéді, готува́тися до і́спиту*). До таких дієслів переважно належать дієслова із значенням стану (*горі́ти, спа́ти, смія́тися*), дієслова руху (*бі́гти, і́ти, леті́ти*), дієслова із значенням професійного заняття (*учителюва́ти, царюва́ти*) та дієслова звучання (*стукати, гриміти, гавкати*). Неперехідні дієслова:

- або не мають при собі залежної від них відмінкової форми: *він міцно спав, місяць сходить, зіркисяють, зустрілисявчасно*;
- або мають форми не знахідного відмінка (прямого об'єкта), а інших відмінків: *дякую (кому?) мамі; іду(з ким?) з сестрою; боюся (чого?) ліха*.

Специфічною ознакою неперехідності дієслова є наявність постфікса **–ся**: *змага́тися, піклува́тися*. Постфікс **–ся**, приєднуючись до перехідного дієслова, скасовує його перехідність: *вмива́ти-вмива́тися, рятува́ти-рятува́тися*.

Завдання 2

Додайте до поданих іменників неперехідні дієслова: *хвилюватися, спати, бігти, одружитися, дякувати, ходити, дивитися, готуватися, зустрічатися, працювати, їхати, спізнитися*.

Зразок: дякувати батькові.

- фільм
- за друга
- на заняття
- міцно
- по дорозі
- до школи
- до іспиту
- ввечері
- менеджером
- восени
- мамі
- автобусом

Окремі дієслова в конкретному тексті можуть бути то перехідними, якщо керують формою знахідного відмінка, прямим об'єктом (*він бачить дітей*), то неперехідними, якщо не матимуть прямого об'єкта (*він бачить*, тобто «не сліпий»); *він чує музику* і *він чує* («не глухий»).

Завдання 3

Подані словосполучення випишіть у дві колонки: з перехідними дієсловами; з неперехідними дієсловами.

Розглянути проект, нагородити спортсмена, класти асфальт, не посадити квіти, запросити декана, виконати завдання, придбати солі, малювати картину, змагатися між собою, одружитися влітку, Петро малює, діти співають, ходити пішки, працювати вночі, швидко йти, дивитися фільм, дзвінко сміятися, дякувати гостям.

Завдання 4

Складіть і запишіть речення з поданими дієсловами. Визначте перехідність/неперехідність дієслів. Які з наведених дієслів можуть бути і перехідними й неперехідними залежно від змісту?

Дієслова: дякувати, думати, насипати, шити, працювати, чекати, налити, не шити, бігти, любити, напитися, нарвати, рятувати, подорожувати, сміятися, купатися, сісти, знати, відкрити, ходити, купити, полетіти, готуватися, копати.

Зразок: Дякувати (неперех.) мамі за сніданок.

Андрій гарно малює (неперех.).

Андрій малює (перех.) картину.

Стан дієслова

Перехідні дієслова можуть по-різному передавати зв'язок між носієм дії й предметом, на який спрямована дія. Відповідно розрізняють два стани дієслова: **активний і пасивний** (у неперехідних дієсловах стан не визначається).

До **активного стану** належать дієслова, що означають дію, спрямовану від її носія, вираженого в реченні називним відмінком, на предмет, названий знахідним відмінком без прийменника: *(хто?) науковці вивчають (що?) питання, (хто?) робітники ремонтують (що?) будинок, (хто?) співак виконував (що?) пісню, (хто?) мама*

вмиває (кого?) дитину, (що?) вітер похилив (що?) дерево, (хто?) друг зустрів (кого?) друга. Сюди належать усі перехідні дієслова.

Завдання 5

Складіть речення з поданими словосполученнями і поставте питання від дієслова до іменника.Зразок: Сергій співає (що?) пісню.

Андрій читає, художник малює, робітники працюють, мати готує, батько ремонтує, студенти вивчають, викладач пояснює, діти слухають, друг запрошує, Сергій співає, я фотографую, друзі слухають, студенти пишуть.

Від дієслів активного стану утворюються дієслова пасивного стану за допомогою частки(постфікса)–**ся**. Наприклад:*Студенти виконують завдання (активний стан) – Завдання виконується студентами (пасивний стан).*

До **пасивного стану** належать дієслова, що означають дію, спрямовану на предмет, виражений у реченні називним відмінком, від її носія, названого орудним відмінком: *(що?) питання вивчається (ким?) науковцями, (що?) будинок ремонтується (ким?) робітниками, (що?) пісня виконувалася (ким?) співаком.*

Завдання 6

Складіть речення з поданими словосполученнями і поставте питання від дієслова до іменника.Зразок: Гуртожиток зачинається (ким?) черговим.

Ірина запрошується, дорога будується, книга пишеться, іноземна мова вивчається, смачна їжа готується, земля вкривається, завдання виконується, Андрій витирається, дитина грається, гуртожиток зачинається.

Завдання 7

Від поданих дієслів активного стану утворіть дієслова пасивного стану.Зразок: Виконують – виконується.

Завдання виконується (ким?) студентами.

Ремонтують

Запрошують

Вивчають

Готують

Лікують

Читають

Варять

Печуть

Смажать

Складають

Увага!Українська мова уникає пасивних конструкцій. Тому слід, де це можливо, надавати перевагу дієсловам активного стану над пасивними дієсловами. Адже природніше сказати: *комісія складає план*, ніж: *план складається комісією*; *вас запрошує декан*, ніж: *ви запрошуєтеся деканом*.

Завдання 8

Поставте питання від дієслова до іменника і визначте, в яких словосполученнях дієслова належать до активного стану, а в яких до пасивного стану. **Зразок:** *Робітники будують* (актив. стан) (що?) *дім*. *Правило вивчається* (пасивн. стан) (ким?) *студентами*.

Студенти вивчають українську мову, лікарі лікують хворих, мама одягає дитину, нова тема вивчається студентами, дім будується будівельниками, садівник поливає квіти, кухар готує їжу, книга читається студентами, подруга запрошує, Петро виконує.

Непарні за станом дієслова є одностановими. Одностанові дієслова бувають або тільки активні, або тільки пасивні.

До дієслів лише активного стану належать:

– неперехідні дієслова без *-ся* (*бігати, жити, спати, кричати, торгувати*): *ми бігаємо, батькі сплять, діти кричать, продавці торгують*;

– дієслова на **-ся** від неперехідних дієслів: *не спі́ється, не лежі́ється*;

– дієслова на **-ся**, які без **-ся** не вживаються: *пиша́тися, намага́тися, смія́тися*;

– дієслова на **-ся** від перехідних дієслів, які набувають іншого значення: *бі́ти – бі́тися, куса́ти-куса́тися*.

До дієслів лише пасивного стану належать:

-невелика група дієслів, дія яких зосереджена на самому суб'єкті: *сні́ється, сподо́баться, здава́ється та ін.*

Завдання 9

Складіть речення з поданими дієсловами і визначте, які з наведених дієслів належать до активного стану, а які до пасивного.

Зразок: Петро зустрічає (кого?) друга – актив. стан.

Вивчати, будувати, лікувати, торгувати, готувати, читати, писати, поливати, виконувати, одягати, складати, запрошувати, зустрічати, ремонтувати, слухати, наливати, пояснювати, малювати, танцювати, зачиняти.

Неозначена форма дієслова

Інфінітив (або неозначена форма дієслова) – початкова, незмінювана форма дієслова, яка, називаючи дію або стан, не вказує на час, особу, рід, число; відповідає на питання **що робити? що зробити?** і має інфінітивний суфікс **-ти (-ть)**. Усі дієслова в формі інфінітива мають такі граматичні категорії:

1) вид: доконаний (що зробити?) – (*доробі́ти, прочита́ти, заспіва́ти, попересува́ти, крикну́ти, сі́сти, ста́ти*) або недоконаний (що робити?) – (*танцюва́ти, літа́ти, всміха́тися, пока́шлювати, приспі́вувати*);

2) неперехідність (*бі́гати, пла́кати, стриба́ти*) або перехідність (*будува́ти, чита́ти, писа́ти*);

3) стан (мають тільки перехідні дієслова): активний (*знаходити, говорити*), пасивний (*будується, снітися, митися*).

У реченні інфінітив може виступати у функції будь-якого члена речення: підметом або його частиною: (що?) **Бажання вчитись** усе зростало; присудок: Я повинен (що зробити?) **повідомити**; обставиною: Прийшов (з якою метою?) **вибачитися**; додаток: Він мріяв (про що?) **отримати** п'ятірку на іспиті; означення: Стала наближатися година (яка?) **рушати** в дорогу.

Завдання 10

Прочитайте речення. Поставте запитання до виділених слів.

1. Мені треба **вчити** українську мову. 2. Тетяна любить **танцювати**. 3. Після занять я буду **виконувати** завдання. 4. Я хочу **їсти**. 5. У мене **болить** голова. 6. Де можна **купити** свіжі овочі? 7. Петро любить **готувати** вечерю. 8. Вам треба **працювати** над помилками. 9. Діти вийшли **грати** на дитячому майданчику. 10. Дорогу потрібно **ремонтувати**.

Завдання 11

Випишіть дієслова в неозначеній формі, поставте до них питання.

Вчив, робити, поливаєш, вчити, зробив, спиш, полити, танцював, готуєш, вчимо, радіти, будуємо, спати, читаємо, танцювати, готуємо, їхав, готувати, радієш, будував, їхати, будувати, читав, танцюємо, читати.

Завдання 12

Виберіть із ряду слів: *їхати, намалювати, читати, бачити, співати, зварити, лікувати, пояснювати, купити*, потрібне дієслово у неозначеній формі та допишіть речення.

Зразок: Мені в магазині потрібно овочі та фрукти. Мені у магазині потрібно *купити* овочі та фрукти.

1. Увечері буду.....цікаву книжку.
2. На обід хочукартоплю.
3. Викладач почав.....нову тему.
4. Хвору людину слід
5. Ігор любить голосно.....
6. В окулярах краще.....
7. На канікулах я буду.....додому.

Завдання 13

Від поданих нижче дієслів утворіть неозначену форму.

Зразок: буде – будувати.

беру – ...	граю – ...	печу – ...
б'ється – ...	ловлю – ...	готує – ...
танцює – ...	мріють –	сплять – ...
грай – ...	навчаються – ...	читаю – ...
даєш – ...	пишу – ...	вивчає – ...
смажу – ...	варю – ...	люблю – ...

Завдання 14

Знайдіть і выпишіть з наведених нижче слів дієслова вжиті у неозначеній формі (інфінітив). Складіть і запишіть речення з цими дієсловами.

Зошит, студенти, мати, красивий, один, він, чотири, зелений, посміхаюся, учитися, робити, писати, викладач, будівельник, мова, іноземний, приклад, лежу, спати, вчити, мріяти, десятий, воно, думати, рахувати, лікує, жовтий, університет, факультет, любити, іспит, складний, робота, бігти, стояти, економічний.

Завдання 15

Прочитайте текст, выпишіть дієслова виділені курсивом. Утворіть від них неозначену форму.

*Характеристика основних інструментів
фінансового ринку*

Об'єктами фінансового ринку є різні *інструменти ринку* (фінансові активи – *грошові кошти, цінні папери, позичкові угоди, валютні цінності*), в яких знаходять своє відображення тимчасово вільні кошти (фінансові ресурси) суб'єктів ринку фінансових послуг.

Здійснюючи операції на фінансовому ринку, його учасники *обирають* відповідні фінансові інструменти їх проведення.

Фінансові інструменти – це різноманітні фінансові документи, які *обертаються* на ринку, *мають* грошову вартість і за допомогою яких *здійснюються* операції на фінансовому ринку.

Товарами фінансового ринку, в першу чергу, є грошові кошти та цінні папери.

Фінансові інструменти, які *обертаються* на окремих сегментах фінансового ринку, *характеризуються* на сучасному етапі великою різноманітністю. Їх можна *класифікувати* за певними критеріями.

За окремими сегментами фінансового ринку *розрізняють* наступні інструменти, які їх *обслуговують*.

Інструменти грошового ринку та ринку позичкових капіталів. До них *належать* гроші, грошові сурогати, розрахункові документи, цінні папери, які *обертаються* на грошовому ринку та ринку позичкових капіталів.

Інструменти ринку цінних паперів – різноманітні цінні папери, що обертаються на цьому ринку (склад цінних паперів за їх видами, особливостями емісії та обігу *затверджується* відповідними нормативно-правовими актами).

Інструменти валютного ринку. До них належить іноземна валюта, розрахункові валютні документи, а також окремі види цінних паперів, які *обслуговують* цей ринок.

Інструменти страхового ринку – страхові послуги, які *пропонуються* на продаж (страхові продукти), а також

розрахункові документи та окремі види цінних паперів, які *обслуговують* цей ринок.

Інструменти ринку золота (срібла, платини) та дорогоцінного каміння. До них належать указані види цінних металів та каменів, які купуються з метою формування фінансових резервів, а також розрахункові документи й цінні папери, що обслуговують цей ринок.

До інструментів ринку нерухомості належать цінні папери та документи, що засвідчують право власності на той чи інший вид нерухомості.

Завдання 16

Дайте точні відповіді на запитання, використовуючи матеріали тексту професійного спрямування. Зверніть увагу на побудову питань.

- 1) Що є об'єктами фінансового ринку?
- 2) Що належить до інструментів ринку?
- 3) Що є товарами фінансового ринку?
- 4) Що належить до інструментів грошового ринку та ринку позичкових капіталів?
- 5) Що належить до інструментів ринку цінних паперів?
- 6) Що належить до інструментів валютного ринку?
- 7) Що являють собою інструменти страхового ринку?
- 8) Що належить до інструментів ринку золота (срібла, платини)?
- 9) Що належить до інструментів ринку нерухомості?

Завдання 17

Складіть прості речення з поданими дієслівно-іменними словосполученнями. Зразок: Прийняти рішення – Керівник прийняв рішення.

Здійснювати керівництво, користуватися повагою, придбати нерухомість, дати високу оцінку, впливати на рішення, заохочувати до роботи, підтримувати увагу, підготувати виступ, розуміти товариша, читати книгу,

здійснювати фінансові операції, мати вартість, засвідчити власність.

Завдання 18

Оберіть правильний варіант відповіді.

- 1) Я сьогодні вже цю книгу (дочитаю, зачитаю, начитаю).
- 2) Вона чай у чашки (розлила, вилила, налила).
- 3) Ми цей предмет (учимо, довчимо, перевчимо).
- 4) Нам цінні папери (додали, передали, здали).
- 5) Студент домашнє завдання (виконує, перевиконує, недовиконує).

Завдання 19

Перевірте, чи розумієте Ви, що означають похідні від дієслова *читати*?

- 1) *Почитати* скільки часу? – недовго, кілька хвилин.
- 2) *Прочитати* за скільки часу? – за день, за тиждень.
- 3) *Начитатися* чого? – детективів.
- 4) *Перечитати* що? – всю літературу.
- 5) *Перечитати* скільки разів? – двічі.
- 6) *Недочитати* що, до чого? – довідник, до кінця.
- 7) *Вичитати* з чого, звідки? – з підручника.
- 8) *Зачитуватися* ким, чим? – Шевченком, поемою.

Завдання 20

Допишіть замість крапок у відповідній формі дієслово *читати*. Зверніть увагу на рекомендації із завдання 5.

- 1) Мені подобається перед сном гумористичні оповідання.
- 2) Марал весь додатковий матеріал.
- 3) Коли ви встигли цих фантастичних творів?
- 4) За навчальний семестр студенти всю додаткову літературу.
- 5) Перед екзаменом студенти конспекти лекцій.
- 6) Моя подруга цей підручник до кінця.
- 7) З журналу «Економіка України» ми

..... цікаві факти. 8) Наші друзі творами Шевченка.

Увага! Вивчіть слова й словосполучення

валютні цінності	– currency valuables
грошова вартість	– cash value
грошові кошти	– monetary funds
золото	– gold
інструменти ринку	– market tools
нерухомість	– realty, real estate
платина	– platinum
продаж	– sale
розрахункові документи	– accounting documents
склад	– warehouse
срібло	– silver
страхові послуги	– insurance services
фінансові резерви	– financial reserves
цінні камені	– precious stone, jewel
цінні метали	– metal of value
цінні папери	– securities

ЗАНЯТТЯ 21

Морфологічний матеріал: число дієслів; теперішній та минулий час дієслів.

Тема для бесіди: *Система банківського регулювання.*

Число дієслів

Число дієслова несе інформацію про кількість діячів.

Однина вказує, що дія чи стан приписується:

- а) одному виконавцеві (особі, тварині чи предметові):(я) допомагаю, (автомобіль) їде, (жук) повзе, (сніг) тане;
- б) сукупності однорідних предметів: (студентство) відпочиває, (лістя) опадає;
- в) предметам, що не піддаються лічбі (речовинам, сферам діяльності, поняттям):(річка) тече, (дош) іде, (економіка) розвивається.

Множина вказує на те, що дію виконує більше, ніж одна особа:(діти) радіють, (ви) запитуєте, (ми) виконуємо.

Завдання 1

Прочитайте. Порівняйте пари дієслів. Поставте до них запитання? Чим вони відрізняються?

виконує	виконують
читає	читають
миє	миють
готує	готували
працює	працюємо
танцював	танцювали
говорить	говорили
учив	учили
думає	думали
люблю	люблять
даю	дають
беру	беруть
вечеряє	вечеряли
буде співати	будуть співати

Завдання 2

До поданих іменників доберіть дієслова. Складіть словосполучення. Поставте запитання до дієслова. Визначте число дієслів. Запишіть. Зразок:Студент (що робить?) вивчає – одинна.

Автомобіль , діти , будівельник ,
друзі , садівник , квіти , викладач
..... , батьки , сніг

Завдання 3

Визначте число дієслів. З поданими дієсловами складіть речення. Запишіть їх.

Вивчають, пише, лікує, танцював, снідає, варить, виконували, працюють, думає, будують, люблять, їде.

Завдання 4

Випишіть дієслова. Поставте до них запитання. Визначте число дієслів.

1. У серпні були сильні дощі. 2. До університету Петро їде автобусом. 3. Вчора ми вечеряли разом. 4. Додому повернулися пізно. 5. Після занять я йду до гуртожитку. 6. Ввечері Андрій виконував домашнє завдання. 7. Бібліотека працює з восьмої години ранку. 8. Студенти вивчають українську мову.

Час дієслова

Дія може відбуватися в різний час. Дієслова мають три часи: теперішній, минулий, майбутній.

Теперішній час

Теперішній час означає дію, що відбувається під час повідомлення про неї: *читаю, пишу, думаю, сидите, розмовляєте, сплять, готую, лікую, вивчаю*. У теперішньому часі вживаємо лише дієслова недоконаного виду.

Увага! Дієслова в теперішньому часі змінюються за особами й числами. Дієслова змінюються за двома типами: перша дієвідміна, друга дієвідміна.

Таблиця 21.1

Відмінювання дієслів I дієвідмини

Число	Особа	Закінчення	Дієслово
Однина	1-а – я	-у, -ю	<i>каж^у; зумі^ю</i>
	2-а – ти	-еш, -єш	<i>каж^{еш}; зумі^{єш}</i>
	3-я він/вона/воно	-є, -є	<i>каж^є; зумі^є</i>
Множина	1-а – ми	-емо, -ємо	<i>каж^{емо}; зумі^{ємо}</i>
	2-а – ви	-ете, -єте	<i>каж^{ете}; зумі^{єте}</i>
	3-я – вони	-уть, -ють	<i>каж^{уть}; зумі^{ють}</i>

Таблиця 21.2

Відмінювання дієслів II дієвідміни

Число	Особа	Закінчення	Дієслово
Однина	1-а – я	-у, -ю	<i>мовч^у; скле^ю</i>
	2-а – ти	-иш, -їш	<i>мовч^{иш}; скле^{їш}</i>
	3-я він/вона/воно	-ить, -їть	<i>мовч^{ить}; скле^{їть}</i>
Множина	1-а – ми	-имо, -їмо	<i>мовч^{имо}; скле^{їмо}</i>
	2-а – ви	-ите, -їте	<i>мовч^{ите}; скле^{їте}</i>
	3-я – вони	-ать, -ять	<i>мовч^{ать}; скле^{ять}</i>

Увага! Дієслово *бути* в теперішньому часі в усіх особах має форму *є*: *У Тетяни є брат Андрій.*

Завдання 5

Запишіть речення, поставте підкреслені дієслова у теперішньому часі.

1. Тетяна писати листа додому. 2. Петро читати цікаву книжку. 3. Ми готувати смачну вечерю. 4. Садівник поливати квіти. 5. Лікар лікувати хворого. 6. Викладач пояснювати нову тему. 7. У Мухамеда бути пес. 8. Дмитро хотіти бути будівельником. 9. Я виконувати домашнє завдання. 10. Андрій запрошувати повечеряти Тетяну.

Завдання 6

Провідмініуйте в теперішньому часі однини та множини такі дієслова: *малювати, ходити, мовчати, стояти, писати*.

Завдання 7

Визначте, у якому рядку всі дієслова вжиті у 1-й особі.

1. Ношу, люблю, читаю, пишу, готую.
2. Сиджу, зроблю, працюємо, живеє, поливають.
3. Сидить, бігатиме, лежить, робить, даю.

Завдання 8

Прочитайте слова. У якому рядку всі дієслова належать до I дієвідміни?

1. Чистити, дивлюся, готувати, будувати, смажити.
2. Веде, писати, працювати, живеє, малювати.
3. Ходити, стою, ремонтує, просити, мовчить.

Завдання 9

Прочитайте слова. У якому рядку всі дієслова належать до II дієвідміни?

1. Допомогати, плавати, слухати, розуміти, ходити.
2. Хвилюватися, гріти, мріяти, мовчать, ходити.
3. Дивитися, платити, шуміти, крикнути, біжить.

Минулий час

Минулий час означає дію, яка відбувалася або відбулася до повідомлення про неї: *чита́в, писа́в, слухала, готува́ла, їли, повечеря́ли*. Відповідно дієслова минулого часу можуть бути доконаного або недоконаного виду: *заспівáти, подумати* – док. вид; *говорі́ти, пи́шемо* – недок. вид. Дієслова в минулому часі змінюються за родами (чол. рід, серед. рід, жін. рід). Вони утворюються від основи інфінітива за допомогою суфіксів **-в-**(чол.р.), **-л-**(жін.р., сер.р., множина). Дієслова узгоджуються з іменниками в роді й числі, відповідають на питання: чол.р. – *що робив?*, жін.р. – *що робила?*, сер.р. – *що робило?*, множина – *що робили?*

Таблиця 21.3

Творення дієслів минулого часу

Інфінітив/рід	Готувати	Шинкувати
Чоловічий рід	<i>готува+в = готува́в</i>	<i>шинкува+в = шинкува́в</i>
Жіночий рід	<i>готува+ла = готува́ла</i>	<i>шинкува+ла = шинкува́ла</i>
Середній рід	<i>готува+ло = готува́ло</i>	<i>шинкува+ло = шинкува́ло</i>
Множина	<i>готува+ли = готува́ли</i>	<i>шинкува+ли = шинкува́ли</i>

Увага!Зверніть увагу на минулий час дієслова бути: він – *був*, вона – *була*, воно – *було*, вони – *були*. Форма дієслова *бути* в теперішньому часі (*є*) може не вживатися: Сьогодні (*є*) вихідний. Учора *був* вихідний.

Завдання 10

Прочитайте речення. Зверніть увагу на вживання дієслів у минулому часі.

Сьогодні іноземні студенти *вивчають* нову тему. *Що роблять* іноземні студенти сьогодні?

Учора іноземні студенти вивчали нову тему. *Що робили іноземні студенти вчора?*

Сьогодні Юля *готує*. *Що робить Юля сьогодні?*

Учора Юля *готувала*. *Що робила Юля вчора?*

Сьогодні друзі *йдуть* до кінотеатру. *Що роблять друзі сьогодні?*

Учора друзі *ходили* до кінотеатру. *Що робили друзі вчора?*

Завдання 11

Прочитайте слова. Поставте до них запитання. Випишіть дієслова минулого часу.

Читає, писав, танцюють, думають, працювали, готували, варили, досліджували, думає, квітне, гріє, їде, запам'ятали, зробили, підкреслили, вивчили, співають, говорять, летять, поливає, тане.

Завдання 12

Напишіть дієслова в минулому часі.

Бути, розуміти, вивчає, запитує, поливає, досліджує, працюють, думають, бігає, грають, закриває, наливають, співає, смажать, їде, летять, кричить, гріє, будує, рахують, любити, обідати.

Завдання 13

Дайте відповіді на запитання. Напишіть речення за зразком: *Що робив батько вчора? – Учора він відпочивав.*

Що робив товариш учора? Що робили студенти учора? Що робила мати вчора? Що робив лікар учора? Що робив будівельник учора? Що робила сестра вчора? Що робив садівник учора? Що робив Петро вчора?

Завдання 14

Користуючись таблицею 21.3, знайдіть дієслова минулого часу. Визначте їх рід, число. Впишіть ці дієслова до поданої нижче таблиці. Виділіть закінчення.

Однина			Множина
Чоловічий рід	Жіночий рід	Середній рід	
<i>говори-в</i>	<i>говори-ла</i>	<i>говори-ло</i>	<i>говори-ли</i>

Малює, спала, вивчає, вивчала, сміються, піднімає, кличе, додав, тече, читає, летять, їде, покликала, танцюють, малював, підняло, кликала, сміявся, думав, думає, текло, спить читала, додає, летіло, біжить, бігав, їхало, танцював, падає.

Завдання 15

Прочитайте текст, випишіть дієслова, виділені курсивом. Утворіть від них форми теперішнього часу.

Система банківського регулювання

Система банківського регулювання та нагляду *створена* з огляду на необхідність:

- 1) *забезпечити* державою стабільність грошового обігу;
- 2) *підтримати* довіру до банків з боку суспільства;
- 3) *гарантувати* державою збереження заощаджень суспільства, довірених банківській системі;
- 4) *запобігати* кризовим явищам в економіці з вини банків;
- 5) *стимулювати* цивілізовану конкуренцію в банківському секторі економіки;
- 6) *сприяти* зніженню банківських ризиків.

Банківський нагляд може бути двох видів – це прямий нагляд і більш ліберальний – захисне регулювання. На практиці *переважає* поєднання обох методів. Закордонна банківська теорія *використовує* термін «розумний банківський нагляд».

Регулювання банківської діяльності комерційних банків – це *створення* органами державної влади чи уповноваженими органами системи норм і правил здійснення цього виду діяльності.

Для регулювання діяльності комерційних банків Національний банк України *визначає* відповідні нормативи.

Центральний банк здійснює контроль за дотриманням банківського законодавства. У разі недотримання цього законодавства Центральний банк може:

- 1) *ставити* перед засновниками комерційного банку питання про здійснення заходів з фінансового оздоровлення банку, про організацію чи ліквідацію банку;
- 2) *застосовувати* санкції у вигляді стягнення грошового штрафу;
- 3) *підвищувати* норми обов'язкових резервів;
- 4) *призначити* тимчасову адміністрацію для управління банком;
- 5) *відкликати* ліцензію на здійснення банківських операцій.

Завдання 16

Випишіть з попереднього тексту дієслова, виділені курсивом. Утворіть від них форми минулого часу жіночого роду. Наприклад: *підвищувати* – *підвищувала*.

Завдання 17

Зверніть увагу на значення й місце дієслів у текстах бізнесови. Складіть на вибір речення, використовуючи приклади з довідки.

Довідка:

1) Текст укладається від третьої особи: *Ректорат звертається.....; Університет запрошує.....*

2) Від першої особи укладають заяви, автобіографії, накази, довідні та пояснювальні записки: *Прошу прийняти мене на посаду.....; Наказую.....*

3) Використовуються ділові фразеологізми: *Доводжу до Вашого відома, що.....; Відповідно до Вашого прохання.....; На Ваш запит повідомляємо про.....*

4) Можлива заміна активної форми дієслів на пасивну: *Ви не надіслали звіт про – Вами не надісланий звіт про...*

5) Уживаються конструкції з неозначеною формою дієслова: *надати допомогу, скласти подяку, запропонувати підтримку.*

Завдання 18

Прочитайте речення. Замініть предикати синонімічними конструкціями, використовуючи дієсловоявляє собою.

1) Гроші – це одне з найдавніших та важливіших явищ у житті суспільства. 2) Товар є споживчою вартістю. 3) Масштаб цін– цевагова кількість благородного металу, прийнятого за грошову одиницю. 4)СДР (*Special Drawing Rights*)– (спеціальні права запозичення) – це штучна валютна одиниця. 5) Євро є валютою.6) Вексель – це письмове боргове зобов'язання.7)Банкнота є простим векселем емісійного банку. 8)Чек – письмовий наказ банку власника поточного рахунку про виплату певній особі вказаної в ньому суми грошей.

Увага! Вивчіть слова й словосполучення

автобіографія	– autobiography
банківське законодавство	– banking legislation
банківське регулювання	– banking regulation
банківський нагляд	– banking supervision
використати	– to use
відкликати	– to recall, take aside
гарантувати	– to guarantee
діяльність	– activity
забезпечити	– to provide
заощадження	– savings
запобігти	– to prevent
застосовувати	– to apply, use
захисне регулювання	– protective regulation
заява	– application; announce
наказ	– order, commandment
підвищувати	– to increase
підтримати	– to support
сприяти	– to assist, cooperate

стимулювати – to inspire, stimulate
суспільство – society

ЗАНЯТТЯ 22

Морфологічний матеріал: майбутній час дієслів, форми майбутнього часу.

Тема для бесіди: *Економічні цикли.*

Майбутній час

Майбутній час означає дію, що відбуватиметься чи відбувається після повідомлення про неї: *прочитаю, приготую, поріжу, будемо смажити, рахуватимуть.* Відповідно дієслова майбутнього часу можуть означати одноразову, обмежену, з указівкою на завершеність дію й тому матимуть доконаний вид (*прийду, скажу, нагрію, прочитаю, обдумаю*), можуть означати тривалу, незавершену дію і відповідно мати недоконаний вид (*приходитиму, казатиму, прочитуватиму, нагріватиму, обдумуватиму*).

Завдання 1

Прочитайте слова. Поставте до них запитання. Випишіть дієслова майбутнього часу.

Читає, досліджуватиму, писав, танцюють, поїду, думають, працювали, говоритиму, готували, варили, вивчатиму, досліджували, думає, гріє, заспіваю, зігрію, їде, запам'ятали, запам'ятаю, зробили, підкреслили, зварю, вивчили, співають, говорять, буду танцювати, працюватиму, летять, поливає, писатиму, будемо їхати, зроблю.

Дієслова майбутнього часу мають три граматичні форми: просту, складну і складену.

Проста форма майбутнього часу дієслова

Проста форма майбутнього часу утворюється за допомогою інфінітива доконаного виду й особових закінчень.

**Модель творення
простої форми майбутнього часу дієслова**

Однина		Множина	
<i>я</i>	<i>інфінітив + у (ю)</i>	<i>ми</i>	<i>інфінітив + емо (имо)</i>
<i>ти</i>	<i>інфінітив + еш (иш)</i>	<i>ви</i>	<i>інфінітив + ете (ите)</i>
<i>він, вона, воно</i>	<i>інфінітив + е (ить)</i>	<i>вони</i>	<i>інфінітив + уть (ять)</i>

Таблиця 22.2

**Приклади творення
простої форми майбутнього часу дієслова**

Однина		Множина	
<i>я</i>	<i>скажу, зроблю</i>	<i>ми</i>	<i>скажемо, зробимо</i>
<i>ти</i>	<i>скажеш, зробиш</i>	<i>ви</i>	<i>скажете, зробите</i>
<i>він, вона, воно</i>	<i>скаже зробить</i>	<i>вони</i>	<i>скажуть зроблять</i>

Зверніть увагу на питання до простої форми дієслів майбутнього часу.

Таблиця 22.3

**Питання
до простої форми майбутнього часу дієслова**

Однина		Множина	
<i>я</i>	<i>Що я зроблю?</i>	<i>ми</i>	<i>Що ми зробимо?</i>
<i>ти</i>	<i>Що ти зробиш?</i>	<i>ви</i>	<i>Що ви зробите?</i>
<i>він, вона, воно</i>	<i>Що він (вона, воно) зробить?</i>	<i>вони</i>	<i>Що вони зроблять?</i>

Завдання 2

Прочитайте слова. Поставте до них запитання. Користуючись таблицями 22.1, 22.2. знайдіть дієслова майбутнього часу. Визначте їх число. Впишіть ці дієслова до поданої нижче таблиці. Виділіть закінчення. Зразок:

Однина	Множина
<i>напиш-е</i>	<i>прийд-уть</i>

Прочитаєш, малює, спала,зварять, вивчає, вивчала, писатимеш, сміються, піднімає, піднімуть, кличе, додав, тече, підніму, читає, летять, поїдуть, їде, покликкала, полечу, танцюють, малював, вивчу, покличе, підняло, кликала,підніму, кличуть, сміявся, думав, намалюють, піднімеш, говоритимеш.

Складна форма майбутнього часу

Складна форма майбутнього часу утворюється за допомогою інфінітива недоконаного виду й особових закінчень.

Таблиця 22.4

Спосіб творення складної форми майбутнього часу

Однина		Множина	
<i>я</i>	<i>інфінітив + му йтїму</i>	<i>ми</i>	<i>інфінітив + мемо йтїмемо</i>
<i>ти</i>	<i>інфінітив + меш йтїмеш</i>	<i>ви</i>	<i>інфінітив + мете йтїмете</i>
<i>він, вона, воно</i>	<i>інфінітив + ме йтїме</i>	<i>вони</i>	<i>інфінітив + муть йтїмуть</i>

Зверніть увагу на питання до складної форми дієслів майбутнього часу.

Питання до складної форми дієслів майбутнього часу

Однина		Множина	
<i>я</i>	<i>що я робитиму?</i>	<i>ми</i>	<i>що ми робитимемо?</i>
<i>ти</i>	<i>що ти робитимеш?</i>	<i>ви</i>	<i>що ви робитимете?</i>
<i>він, вона, воно</i>	<i>що він (вона, воно) робитиме?</i>	<i>вони</i>	<i>що вони робитимуть?</i>

Завдання 3

Прочитайте слова. Користуючись таблицями 22.4., 22.5, від поданих дієслів утворіть дієслова майбутнього часу складної форми в однині та у множині. Поставте до них запитання. Виділіть закінчення. Запишіть. Зразок: *Летить* – (що він робитиме?) *летітиме*, (що вони робитимуть?) *летітимуть*.

Готувати, працювати, вчити, поливати, лікувати, рахувати, ділити, вивчати, питати, думати, обідати, відпочивати, кричати, любити, писати, спати, стрибати, їхати, мріяти, пити.

Складена форма майбутнього часу

Складена форма майбутнього часу утворюється поєднанням особових форм дієслова *бути* з неозначеною формою дієслова недоконаного виду.

Спосіб творення складеної форми майбутнього часу

Однина		Множина	
<i>я</i>	<i>буду + інфінітив = буду готувати</i>	<i>ми</i>	<i>будемо + інфінітив = будемо готувати</i>
<i>ти</i>	<i>будеш + інфінітив = будеш готувати</i>	<i>ви</i>	<i>будете + інфінітив =будете готувати</i>
<i>він вона воно</i>	<i>буде + інфінітив = буде готувати</i>	<i>вони</i>	<i>будуть + інфінітив =будуть готувати</i>

Зверніть увагу на питання до складеної форми дієслів майбутнього часу.

**Питання
до складеної форми дієслів майбутнього часу**

Таблиця 22.7

Однина		Множина	
я	що я буду робити?	ми	що ми будемо робити?
ти	що ти будеш робити?	ви	що ви будете робити?
він, вона, воно	що він (вона, воно) буде робити?	вони	що вони будуть робити?

Завдання 4

Прочитайте слова. Користуючись таблицями 22.6, 22.7, від поданих дієслів утворіть дієслова майбутнього часу складеної форми в однині та у множині. Поставте до них запитання. Запишіть. Зразок: *їхати* – (що я буду робити?) *буду їхати*, (що вони будуть робити?) – *будуть їхати*.

Думати, мріяти, відпочивати, обідати, любити, танцювати, грати, лити, мити, фарбувати, смажити, виконувати, піднімати, кликати, вітати, шукати.

Завдання 5

Прочитайте слова. Поставте до дієслів запитання. З'ясуйте, у якому рядку дієслова лише майбутнього часу?

1. Читатимеш, заспіваю, буде малювати, лити, сумую.
2. Будеш вірити, налякає, принесемо, буду кричати, відпочинеш.
3. Будеш танцювати, ходжу, читала, текло, полечу.
4. Будуватиме, принеси, вибери, досліджую, буду грати.

Завдання 6

Напишіть відповіді на запитання. Знайдіть дієслово у реченні. Визначте, у якій формі майбутнього часу вжите дієслово. Прочитайте речення.

Що я зроблю? Що мама буде робити потім? Що друзі робитимуть завтра? Що ви робитимете у неділю? Що він робитиме вдень? Що ти зробиш зараз? Що ти будеш готувати на вечерю? Що ти робитимеш на канікулах?

Завдання 7

Подані дієслова поставте в 1-ій особі однини та множини майбутнього часу. Складіть речення з ними.

Думати, вивчати, мріяти, перекладати, складати, обідати, відпочивати, смажити.

Завдання 8

Подані дієслова поставте в 3-ій особі однини та множини майбутнього часу. Складіть речення з ними.

Їхати, грати, танцювати, мити, досліджувати, робити, фарбувати, вітати, ходити.

Завдання 9

Прочитайте текст, дієслова, виділені курсивом, запишіть у простій формі майбутнього часу.

Економічні цикли

Національна економіка, її суспільне виробництво в ринкових умовах має циклічний характер. Він *впливає* безпосередньо на величину основних макроекономічних показників. У різні періоди економіка *абонаро́щує* обсяги виробництва валового національного продукту, *абоскорочує* їх. Тобто відтворювальний процес можна *охарактеризувати* як економічний або діловий цикл.

Економічні школи по-різному *пояснюють* причину циклового розвитку. Англійський економіст Дж. Робертсон *нарахував* близько двохсот різних точок зору на причини та сутність циклічного розвитку економіки. Серед них можна *назвати*такі:

– кредитно-грошові теорії, які *пояснюють* причину циклів і кризових явищ у сфері кредиту та грошового обігу;

– психологічні теорії, згідно з якими ці причини пов'язані з недовірою підприємців до стійкого свого економічного положення, можливими прорахунками в економічній діяльності;

– інвестиційна теорія циклу, яка в якості причини циклічності та кризових явищ *вбачає* коливання розмірів капітальних вкладень.

Зараз поширеного визнання *набули* дві теорії циклічного розвитку економіки та кризових явищ. Це *стосується* теорії недоспоживання населення та теорії диспропорційності.

Серед циклів, які найбільше *здійснюють* вплив на національну економіку, *розрізняють* короткострокові, середньострокові, довгострокові. Взаємозв'язок між циклами *виявляється* в їх динаміці.

Отже, розглянуті моделі та причини, які *розкривають* економічні цикли, є загальновідомими в макроекономічній теорії. Можливість регулювання економічними процесами, циклами *дозволить* зменшити прояви макроекономічної нестабільності й особливо болючих проблем ринкової економіки, якими є безробіття та інфляція.

Завдання 10

Дієслова з тексту завдання 9, виділені курсивом, запишіть у складеній формі майбутнього часу однини та множини.

Завдання 11

Прочитайте речення. Замініть виділені конструкції синонімічними. Трансформуйте речення. Використайте слова: *це, є, являти собою*.

1) Котирування валют – *це* встановлення курсів іноземних валют відповідно до чинного законодавства та існуючої практики. 2) Ціноюна валютному ринку

свалютний курс. 3) Валютні відносини *являють собою* сукупність економічних відносин, які виникають у процесі взаємного обміну результатами діяльності національних господарств і обслуговуються валютою. 4) Валюта – *це* вартість, грошова одиниця. 5) Деномінація – *це* обмін усіх старих знаків на нові у певній пропорції. 6) Грошові реформи – *це* повна або часткова перебудова грошової системи. 7) Антиінфляційна політика *являє собою* комплекс заходів з державного регулювання економіки, спрямованих на боротьбу з інфляцією.

Завдання 12

Прочитайте речення. Назвіть суб'єкт і предикат. Поставте питання до предикату.

- 1) Значення праць А. Сміта – дослідити економічні процеси та явища.
- 2) Мета економічної науки – пояснити основний принцип раціональної поведінки споживача.
- 3) Завдання мікроекономіки – дослідити корисність благ.
- 4) Завдання економічної науки – пояснити економічні відносини між людьми в процесі економічної діяльності.
- 5) Завдання наукових досліджень українського економіста П. Степанова – пояснити економічну природу капіталу, вартості прибутку.

Увага! Вивчіть слова й словосполучення

антиінфляційна політика	– anti-inflation policy
безробіття	– unemployment
вбачати	– to consider
впливати	– to influence
деномінація	– denomination
динаміка	– dynamics
діловий цикл	– business cycle
економічна модель	– economic model
економічні цикли	– economic cycles
економічні школи	– economic schools

капітальні вкладення	– capital investments
кризові явища	– crisis events
макроекономічні показники	– macroeconomic indices
нарощувати	– to intensify
скорочувати	– to shorten, reduce
теорія диспропорційності	– theory of disproportion
теорія недоспоживання	– underconsumption theory

ЗАНЯТТЯ 23

Морфологічний матеріал: вираження теперішньої, минулої та майбутньої дій за допомогою дієслів недоконаного та доконаного виду, способи дієслів.

Тема для бесіди: *Котирування валют.*

Вираження теперішньої, минулої та майбутньої дій за допомогою дієслів недоконаного й доконаного видів

Увага! Дієслова доконаного виду мають форми минулого й майбутнього часу, а дієслова недоконаного виду – форми теперішнього, минулого та майбутнього часів.

Таблиця 23.1

Творення форм теперішнього та минулого часу дієслів недоконаного та доконаного виду

Теперішній час		Минулий час	
Недоконаний вид	Док. вид	Недоконаний вид	Доконаний вид
<i>я читаю</i>	–	<i>він читав</i>	<i>він прочитав</i>
<i>ти читаєш</i>	–	<i>вона читала</i>	<i>вона прочитала</i>
<i>він (вона, воно) читає</i>	–	<i>воно читало</i>	<i>воно прочитало</i>
<i>ми читаємо</i>	–	<i>вони читали</i>	<i>вони прочитали</i>

<i>ви читаєте</i>	–		
<i>вони читають</i>	–		

Таблиця 23.2

Творення форм майбутнього часу дієслів недоконаного та доконаного виду

Недоконаний вид		Доконаний вид
Складна форма	Складена форма	Проста форма
<i>я чита́тиму</i>	<i>я буду́ читати</i>	<i>я прочитаю́</i>
<i>ти чита́тимеш</i>	<i>ти будеш́ читати</i>	<i>ти прочитаєш</i>
<i>він (вона, воно) чита́тиме</i>	<i>він (вона, воно) буде́ чита́ти</i>	<i>він (вона, воно) прочитає</i>
<i>ми чита́тимемо</i>	<i>ми будемо́ читати</i>	<i>ми прочитаєм(-о)</i>
<i>ви чита́тимете</i>	<i>ви будете́ читати</i>	<i>ви прочитаєте</i>
<i>вони чита́тимуть</i>	<i>вони будуть́ чита́ти</i>	<i>вони прочитають</i>

Завдання 1

Прочитайте речення. Поставте дієслово у майбутньому часі за зразком. **Зразок:** *Сьогодні ми (вчити) – Сьогодні ми вчитимемо.*

1. Удень Тетяня (варити). 2. Завтра іноземні студенти (читати). 3. Сьогодні батько (відпочити). 4. Завтра сестра (написати). 5. Завтра викладач (пояснити). 6. Мій товариш (зрозуміти) 7. Завтра подруга (запитати). 8. Увечері друзі (відпочинуть). 9. Уранці вони (поснідати) в кафе. 10. На канікулах ми (повторювати).

Завдання 2

Напишіть відповіді на запитання за зразком. **Визначте час і вид дієслів.** **Зразок:** *Що ми зробимо вранці? (повторювати). – Уранці ми повторюватимемо.*

1. Що викладач зробить завтра? (запитати). 2. Що мати робитиме увечері? (відпочити). 3. Що ви робитимете зараз? (готувати). 4. Що студенти робитимуть? (перекладати). 5. Що він робитиме на канікулах? (читати). 6. Що зроблять

- друзі? (вітати). 7. Що ми зробимо вранці? (повторювати).
8. Що ти зробиш увечері? (танцювати).

Завдання 3

Визначте дієвідміну поданих дієслів. Поставте дієслова в теперішньому, майбутньому та минулому часах. Складіть речення з цими дієсловами. Зразок: *танцювати* – І дієвідміна; мин. час – *танцював*; тепер. час – *танцюю*; майб. час – *танцюватиму* (*буду танцювати*). *Увечері я буду танцювати на дискотеці.*

Будувати, снідати, лікувати, рахувати, смажити, прибирати, писати, розмовляти, пам'ятати, вчити, перекладати, знати, любити, летіти.

Спосіб дієслова

Спосіб дієслова виражає відношення дії, процесу чи стану до реальності. Висловлювана дієсловом дія може бути реальним фактом, можливим за певної умови або тільки бажаним, необхідним. Відповідно до цього розрізняють три способи дієслів: дійсний, наказовий і умовний. У реченні способів форми дієслова виступають у ролі присудків (*Ми писали лист*).

Дійсний спосіб

Дійсний спосіб означає реальну дію, яка відбувалася (*будували*), відбувається (*будуємо*), або відбуватиметься (*побудуємо*).

Дієслову дійсного способу обов'язково має час: реальна дія може відбуватися в минулому часі (*писав, написав*), теперішньому часі (*пишу*) або майбутньому часі (*писатиму, буду писати, напишу*). Отже, від інших способів дійсний відрізняється тим, що має всі часові й особові форми.

Завдання 4

Прочитайте речення. Визначте спосіб, рід, число дієслова.

1. Учора я танцювала на дискотеці. 2. Завтра брат буде писати листа додому. 3. Сьогодні ми будемо вечеряти з подругою в кафе. 4. Викладач пояснює нову тему. 5. У дворі діти грають у футбол. 6. Мати приготувала смачний обід. 7. Батько читає новини у газеті. 8. Петро у бібліотеці взяв підручник з предмету «Макроекономіка». 9. Увечері садівник буде поливати квіти. 10. Моя сестра дуже добре співає. 11. Я буду вивчати українську мову. 12. На канікулах я їду додому.

Умовний спосіб

Умовний спосіб виражає дію, яка є можливою за певних умов або тільки бажану, уявну: *збудували б, закінчив би*. Форми умовного способу дієслів творяться від форм минулого часу за допомогою частки *би(б)*, яка пишеться окремо й у реченні може стояти після будь-якого повнозначного слова. Причому форма *би* вживається після приголосних, форма *б* – після голосних.

Таблиця 23.3

Творення умовного способу дієслова

	Однина	Множина
Ж. р.	<i>читала + б, писала + б, стояла + б</i>	<i>читали + б</i>
Ч. р.	<i>читав + би, писав + би, стояв + би</i>	<i>писали + б</i>
С. р.	<i>читало + б, писало + б, стояло + б</i>	<i>стояли + б</i>

Увага! Дієслова умовного способу не мають часу. Якщо в реченні підряд вжито кілька дієслів в умовному способі, то частку *би(б)* не обов'язково повторювати з кожним із них.

Завдання 5

Прочитайте дієслова. Визначте час, рід і спосіб дієслів.

Буду вчити, знав би, думала, сіло б, мріяв, пофарбуємо, вивчив би, поливала, перегортала, їхав, летіло, зігрів би,

співала б, читав би, варила, готував би, любила, зробило б, сіла, спав.

Завдання 6

З поданими дієсловами складіть речення, де дієслово було б у дійсному та умовному способі. Визначте час, рід, число і спосіб дієслів. **Зразок:** *запросити* – Вона запросила б друга на вечерю. – умовний спосіб, жін. рід, однина. *Вчора ми запросили друга на вечерю.* – дійсний спосіб, мин. час, множина.

Будувати, думати, читати, обідати, танцювати, відпочивати, працювати, готувати.

Наказовий спосіб

Наказовий спосіб дієслів виражає наказ, прохання, побажання діяти: *підготуйтесь до заняття, перегорніть сторінку, читайте* перше речення. Дія, названа дієсловом у наказовому способі, може відбуватися лише після повідомлення про неї, тому дієслово в наказовому способі часу не має. Дієслова наказового способу мають форми другої особи однини (*ти*), першої та другої особи множини (*ми, ви*), третьої особи однини (*він, вона, воно*) і множини (*вони*). Утворюються від основи дієслова теперішнього часу.

Таблиця 23.4

Творення наказового способу дієслова

Однина	
1-а особа	–
2-а особа	<i>сядь, зроби, пиши</i>
3-я особа	<i>хай пише, хай сяде, хай зробить</i>
Множина	
1-а особа	<i>знаймо, сядьмо, заплачмо, зробімо</i>
2-а особа	<i>знайте, сядьте, заплачте, зробіть (зробіте)</i>
3-я особа	<i>хай знають, хай сядуть, нехай зроблять</i>

Завдання 7

Прочитайте. Зверніть увагу на вживання дієслів наказового способу.

Друг співає. – Співай! (Співайте!)

Подруга співає. – Співай! (Співайте!)

Друзі співають. – Співайте!

Він (вона) перекладає. – Хай він (вона) перекладає!

Вони перекладають. – Хай вони перекладають!

Студент розповідає. – Розповідай! (Розповідайте!)

Студентка розповідає. – Розповідай! (Розповідайте!)

Він (вона) розповідає. – Хай він (вона) розповідає!

Вони розповідають. – Хай вони розповідають!

Завдання 8

З поданими дієсловами складіть речення, де дієслово було б у наказовому способі. Визначте особу й число дієслів.

Вчити, думати, поливати, фарбувати, рахувати, повторити, перекладати, спати, вечеряти, готувати, читати, писати, малювати.

Завдання 9

Прочитайте слова. З'ясуйте, у якому рядку дієслова лише наказового способу.

1. Знайте, стояв би, готувала, побудуємо.
2. Пиши, писав, побудував би, зварила.
3. Підготуйтеся, читайте, перегорніть, хай напишуть.
4. Напишіть, думала, співає, хай вивчать.

Завдання 10

З'ясуйте, у якому рядку дієслова лише умовного способу?

1. Сидів би, їхала, мріяв, хай знають.
2. Лікував, зварила б, вчила, спали.
3. Летіли, хай прийдуть, розповідайте, поливала.
4. Танцювала б, відпочив би, намалювали б, прийшла б.

Завдання 11

З'ясуйте, у якому рядку дієслова лише дійсного способу.

1. Співайте, переклав, подумали б, нехай зроблять.
2. Ходила, прийшов, побудували, виконав.
3. Сів, читали б, хай встануть, смажили.
4. Їхали, миють, порахував би, думайте.

Завдання 12

Від поданих дієслів утворіть дійсний, умовний і наказовий способи дієслів за зразком. Зразок: *читати – читала, читала б, хай вона читає!*

Думати, танцювати, будувати, рахувати, перегортати, грати, дивитися, гуляти, співати, вчити, керувати, повторювати, складати, стояти, снідати, смажити, пекти, пити, мити.

Завдання 13

Прочитайте дієслова. Визначте їх спосіб. Впишіть ці дієслова до поданої нижче таблиці.

Дійсний спосіб	Умовний спосіб	Наказовий спосіб

Читати, думайте, ходила б, підготуйтеся, лікувала, поливав, знали б, будуємо, знати, їхати, летіли б, зваріть, солити, налийте, писали б, миють, хай перекладають, вірити, визначте, купили б, перегорніть, гуляйте, снідала б, пекти, пили б, дивитися.

Завдання 14

З поданими дієсловами складіть словосполучення, щоб дієслово було в дійсному, умовному та наказовому способі. Прочитайте. Зразок: *вчити – Ми вчили нову тему – дійсний спосіб. Учили б нову тему – умовний спосіб. Вивчіть нову тему – наказовий спосіб.*

Думати, лікувати, будувати, поливати, готувати, обідати, варити, рахувати, купувати, малювати, любити.

Завдання 15

Прочитайте текст. Від дієслів, виділених курсивом, утворіть умовний спосіб множини.

Котирування валют

Різні валютні курси *використовуються* урядами країн, що *розвиваються*, як засіб отримання доходів. Доходи *виникають* під час продажу Центральним банком іноземної валюти імпортерам за ціною (курс продажу Центрального банку), що значно *перевищує* ціну, за якою він *купує* іноземну валюту в експортерів (курс купівлі Центрального банку). Чим вищий темп інфляції в країні, тим, як правило, нижчий курс її валюти.

Котирування валют полягає в тому, що *встановлюють* курс іноземних валют відповідно до чинного законодавства та існуючої практики. На міжнародному фінансовому ринку немає єдиного центру, який *займається* встановленням курсу валют. Але налагоджений зв'язок і розвинута система інформації *сприяють* вирівнюванню валютних курсів різних секторів цього ринку.

Валютні котирування *можуть бути*:

– *офіційними* й здійснюватися уповноваженими банками, державними органами, спеціальними підрозділами на валютних, фондових і товарних біржах;

– *ринковими* й здійснюватися великими компаніями та банками на неофіційному ринку.

Інформація про котирування *публікується* у спеціальних бюлетенях і таблицях. Дані про котирування іноземної валюти нерідко використовуються тільки як

довідкова величина, яка не обов'язково *співпадає* з курсом за конкретною угодою.

Існує два методи котирування іноземної валюти до національної: пряме та непряме котирування.

За *прямого котирування* ціна одиниці іноземної валюти *обчислюється* у національній валюті, за *непрямого котирування* – навпаки, ціна одиниці національної валюти *обчислюється* в певній кількості іноземної валюти.

Котирування буває твердим та номінальним. *Тверде котирування* зобов'язує того, хто його здійснює, виконувати угоду відповідно до нього.

Номінальне котирування є лише орієнтовним і не обов'язковим для учасників угоди.

Котирування іноземної валюти в національній валюті використовується банками переважно в операціях з торговельно-промисловою клієнтурою. В операціях на міжбанківському валютному ринку котирування здійснюється переважно щодо певної ринкової валюти (наприклад, до долара США, євро).

Завдання 16

Дайте точні відповіді на запитання, використовуючи матеріали тексту професійного спрямування. Зверніть увагу на побудову питань.

- 1) З якою метою використовуються різні валютні курси урядами країн?
- 2) Чи всі уряди країн використовують різні валютні курси?
- 3) Від чого залежить курс валюти?
- 4) Як ви розумієте, що таке котирування валют?
- 5) Які ви знаєте два методи котирування валют?
- 6) Сформулюйте визначення прямого котирування.
- 7) Сформулюйте визначення непрямого котирування.
- 8) Що таке тверде котирування?
- 9) Що таке номінальне котирування?

Завдання 17

Прочитайте дієслова. Утворіть від них майбутній час складної та складеної форми (перша особа однини). Зразок: *Купити* – куплю, буду купувати.

Вчити, писати, працювати, доповідати, записати, запросити, прочитати, розуміти, говорити, бачити, стояти, снідати, обідати, вечеряти, навчатися, виконати.

Завдання 18

Від дієслів утворіть наказовий спосіб другої та третьої особи однини. Вибірково складіть чотири речення. Зразок: *Працювати* – (ти) працюй, (він) хай працює.

Виходити, розв'язати, знайти, показати, розказати, купити, обміняти, принести, прийти, знати.

Завдання 19

Дайте стверджувальні відповіді на запитання. У відповідях використайте дієслово *писати* в потрібній формі. Зразок: *Ви писатимете реферат?* – Так, я писатиму реферат.

1) Студент *писав* листи? 2) Студент повністю *написав* новий текст? 3) Ви вже закінчили *писати* контрольну роботу? 4) Чи вами *написана* курсова робота? 5) Ви *будете писати* доповідь? 6) Марал *напише* модульну роботу? 7) Ваші друзі *будуть писати* дипломні роботи?

Завдання 20

Поставте питання до речень. У питаннях використайте дієслово *чекати* в потрібній формі. Зразок: *Ми чекали викладача.* – Ви чекали викладача?

1) Мої друзі *будуть чекати* доцента. 2) Вони *чекатимуть* зустрічі з лаборантом. 3) Вони *могли б почекати* одногрупників. 4) Всі *чекали* відповіді від керівника. 5) Їм *необхідно дочекатися* початку занять. 6) Ми *чекатимемо* запрошення на святковий вечір.

Завдання 21

Сформулюйте питання до слів та словосполучень з розділу «Увага! Вивчіть слова й словосполучення».

Завдання 22

Додайте подані слова з роділу «Увага! Вивчіть слова й словосполучення». Прочитайте та запишіть новоутворені речення.

- 1) Необхідно якнайшвидше *дiзнатися* про 2) *Розвиватися* бурхливими 3) *Отримати* від колег цікаву 4) *Ознайомитись* з основами діяльності 5) Студенти *одержали* завдання заповнити..... 6) Потрібно *провести* 7) Колеги *прочитали* необхідну 8) До нашої фірми *прибув*

Увага! Вивчіть слова й словосполучення

бюлетень	– bulletin
валютне котирування	– foreign exchange quotation
валютний курс	– rate of exchange
встановлення	– establishment
експортер	– exporter
інформація	– information
котирування валют	– quotation currency
міжнародний валютний ринок	– international exchange market
номінальне котирування	– nominal quotation
обчислення	– calculation
пряме котирування	– direct quotation
публікація	– publication
таблиця	– table form
тверде котирування	– firm quote
уповноважений	– assignee
учасник	– participant
центр	– center

ЗАНЯТТЯ 24

Дієприкметник

Морфологічний матеріал: дієприкметник (відмінювання, активний та пасивний стан, способи утворення, дієприкметниковий зворот).

Тема для бесіди: *Необхідність та сутність кредиту.*

Дієприкметник – дієслівна форма, що виражає ознаку предмета, пов'язану з дією або станом цього предмета: *вишитий рушник, намальована картина, освітлена вулиця, недочитана книга, любляча дружина, кохана дівчина, підготовлена відповідь*. Відповідає на питання **який? яка? яке? які?** Дієприкметник поєднує в собі дієслівні ознаки з прикметниковими.

Завдання 1

Прочитайте й напишіть дієприкметники, поставте до них питання.

Прочитана, написаний, виконані, подароване, прибраний, порізана, зроблений, відчинений, зварений, куплені, принесений, приготовлена, прибрані, порахований, надіслані, виконаний, одягнена, помитий, печена, прикрашене, поставлений.

Завдання 2

Визначте, у якому рядку всі слова – дієприкметники.

1. Стіл, зробити, красивий побудований.
2. Зелений, дерево, їхати, спати.
3. Виконаний, зроблений, написаний, подарований.
4. Олівець, червоний, лежить, прибраний.

До прикметникових ознак дієприкметників належать:

- 1) питання **який? яка? яке? які?**
- 2) відмінювання за родами, числами, відмінками;
- 3) закінчення такі, як у прикметників;
- 4) відмінювання дієприкметників як прикметників твердої групи;
- 5) синтаксичні функції такі, як у прикметників – роль узгодженого означення, іменної частини присудка.

Завдання 3

Прочитайте й напишіть дієприкметники, поставте до них питання. Визначте рід та число дієприкметників. Зразок: прочитаний – який?, чол. р., одна.

Побудована, зварений, прибране, куплена, подаровані, надіслане, вишитий, смажена, написані, виконане, печена, одягнена, відчинений.

Увага! Дієприкметники відмінюються як прикметники твердої групи.

Таблиця 24.1

Відмінювання дієприкметника

Відмінки	Чоловічий рід	Середній рід	Жіночий рід	Множина
Н.	<i>зварений</i>	<i>зварене</i>	<i>зварена</i>	<i>зварені</i>
Р.	<i>звареного</i>	<i>звареного</i>	<i>звареної</i>	<i>зварених</i>
Д.	<i>звареному</i>	<i>звареному</i>	<i>звареній</i>	<i>звареним</i>
З.	<i>зварений</i>	<i>зварене</i>	<i>зварену</i>	<i>зварені</i>

О.	<i>звареним</i>	<i>звареним</i>	<i>звареною</i>	<i>звареними</i>
М.	<i>на, у(в) звареному</i>	<i>на, у(в) звареному</i>	<i>на, у(в) звареній</i>	<i>на, у(в) зварених</i>

Завдання 4

Прочитайте й напишіть словосполучення. Поставте питання до дієприкметників. Визначте їх рід та число. Провідмініуйте виділені курсивом дієприкметники. Зразок: *прочитана книга* – книга (яка?) *прочитана* – ж.р., одна.

Н. – прочитана

Р. – прочитаної

Д. – прочитаній

З. – прочитану

О. – прочитаною

М. – на (у) прочитаній

Зварений обід, смажена риба, *виконане* завдання, *побудований* дім, політі квіти, написані слова, порізаний хліб, скопійований документ, подарована книга, відчинені вікна, випраний одяг, *надіслані* листи, прибрана кімната, помита підлога, вивчене завдання.

До дієслівних ознак дієприкметника належать:

1) названа дія: *вишитий* – *вишити*; *намальована* – *намалювати*;

2) дієслівний вид (доконаний або недоконаний): *загублена книжка* (від *загубити* – доконаний вид), *згасаючий вогонь* (від *згасати* – недоконаний вид);

3) стан: активні (від неперехідних дієслів) і пасивні (від перехідних дієслів) дієприкметники: *лежачий камінь* (*лежати* – неперехідне дієслово), *спиляне дерево* (*спиляти* – перехідне дієслово).

Завдання 5

Прочитайте й напишіть словосполучення. Поставте питання до дієприкметників. Визначте їх рід, число та

вид.Зразок:побудований дім – дім (який?) побудований – чол. р., одна, доконаний вид (від *побудувати* – дієслово доконаного виду).

Палаючий вогонь, відчинені двері, прибрана кімната, привезений додому, згасаючий день, терплячий хлопець, намальований увечері, вивчена тема, закінчене заняття, приготовлений обід, працюючий робітник, співаючий птах, випрасуваний одяг.

Завдання 6

Визначте, у якому рядку всі дієприкметники недоконаного виду.

- 1 Спіляне, згасаючий, замерзлий, закінчений.
2. Виконуючий, бажаючий, лежачий, стоячий.
- 3 Виконане, співаючий, прибраний, зварена.

Завдання 7

Визначте, у якому рядку всі дієприкметники доконаного виду.

1. Сумуючий, печений, сидячий, відірваний.
2. Зварений, смажена, политий, відчинене.
3. Засохлий, промоклий, виконуючий, прочитана.

Стан дієприкметника

Активний стан дієприкметника

Дієприкметники бувають активні й пасивні.

Активні дієприкметники називають ознаку предмета, зумовлену дією того самого предмета: *погасле вогнище, працюючий робітник, співаючий птах, виконуючий обов'язки.*

Таблиця 24.2

Творення дієприкметників активного стану

Дієслово (3 особа, множ.)	Суфікс	Який? Яка? Яке? Які?
<i>готу-ють</i>	-юч-	<i>готуючий (-а, -е, -і)</i>
<i>малю-ють</i>	-юч-	<i>малюючий(-а, -е, -і)</i>

Увага! Активні дієприкметники теперішнього часу вживаються нечасто й здебільшого замінюються описовими зворотами: *сидячий – той, що сидить; говорячий – той, що говорить, працюючий над завданням – той, що працює над завданням*. Наприклад: Студент, *працюючий над завданням*, запитує викладача. Частіше вживається описова конструкція: Студент, *який працює над завданням*, запитує викладача.– *Який студент запитує викладача? – Студент, який працює над завданням.*

Завдання 8

Прочитайте речення. Поставте питання до виділених частин речень.Зразок: Петро слухав товариша, *який розповідав про свою рідну країну*. Петро слухав товариша (якого?) – *який розповідав про свою рідну країну*.

Тетяна прийшла до своєї подружки, *яка живе на сьомому поверсі*. Вони сіли у таксі, *що зупинилося біля них*. Мені потрібно написати тему заняття крейдою, *що лежить поруч із тобою*. Вчора я зустрів дівчину, *яка працює разом зі мною*. Вранці я бачив студентів, *які навчаються на обліково-фінансовому факультеті*.

Активні дієприкметники доконаного й недоконаного виду

Активні дієприкметники недоконаного виду творяться від основи теперішнього часу неперехідних дієслів недоконаного виду за допомогою суфіксів *-уч-, -юч-* від дієслів I дієвідміни й *-ач-, -яч-* від дієслів II дієвідміни та прикметникових закінчень): *говорять – говорячий, сидять – сидячий, читають – читаючий*.

Таблиця 24.3

Творення активних дієприкметників недоконаного виду

Дієслово (I дієвідміна, III особа, множини, тепер. час)	Суфікс	Активний дієприкметник недоконаного виду
---	--------	--

<i>червонію(ть)</i>	-юч-	<i>червоніючий</i>
<i>квітну(ть)</i>	-уч-	<i>квітнучий</i>
Дієслово (II дієвідміна, III особа, множини, тепер. час)	Суфікс	Активний дієприкметник недоконаного виду
<i>леж(а)ть)</i>	-ач-	<i>лежачий</i>
<i>терп(л)я(ть)</i>	-яч-	<i>терплячий</i>

Активні дієприкметники доконаного виду творяться від основи інфінітива неперехідних дієслів доконаного виду за допомогою суфікса *-л-* та прикметникових закінчень): *пожовтіти – пожовтілий, опасти – опалий, посивіти – посивілий, досягнути – досяглий.*

Таблиця 24.4

Творення активних дієприкметників доконаного виду

Дієслово (неперех., док. виду)	Суфікс	Активний дієприкметник доконаного виду
<i>посині(ти)</i>	-л-	<i>посинілий</i>
<i>змерз(нути)</i>	-л-	<i>змерзлий</i>

Увага! У сучасній українській мові активні дієприкметники доконаного виду за допомогою суфіксів *-ш-*, *-вш-* не утворюються. Форми на зразок «*перемігший*», «*допоміший*», «*позеленівший*», «*бувший*» не вживаються; у таких випадках треба казати *який переміг, який допоміг, позеленілий, колишній.*

Завдання 9

Утворіть активні дієприкметники від поданих дієслів. Визначте спосіб творення.

Зразок: *квітнути – квітнучий* (суфікс *-уч-*).

Лікувати, активувати, зеленіти, посивіти, виконувати, працювати, лежати, любити, засохнути, промокнути, виконувати, керувати.

Завдання 10

Утворіть активні дієприкметники минулого часу від поданих дієслів. Визначте спосіб творення. Зразок: *посивіти – посивілий* (суфікс *-л-*).

Позеленіти, постаріти, зів'янути, скиснути, опасти, замерзнути, загоріти, збліднути.

Завдання 11

Прочитайте дієприкметники. Визначте їх вид. Впишіть їх до поданої нижче таблиці. Зразок:

Активні дієприкметники	
Доконаного виду	Недоконаного виду
<i>опалий</i>	<i>опадаючий</i>

Пожовтілий, лежачий, терплячий, працюючий, співаючий, виконуючий, змерзлий, квітнучий, читаючий, люблячий, опалий, достиглий, керуючий, засохлий, киплячий, біліючий, розповідаючий.

Пасивний стан дієприкметника

Пасивні дієприкметники називають ознаку особи чи предмета, зумовлену дією іншої особи чи предмета: *контрольована* ситуація – *недоконаний* вид; *застосований* метод, *поранений* птах – *доконаний* вид.

Пасивні дієприкметники утворюються:

а) минулого часу від основи інфінітива перехідних дієслів за допомогою суфікса **-н-** (якщо основа закінчується на **-а**): *надумати* – *надуманий*, *зрубати* – *зрубаний*;

б) утворюються пасивні дієприкметники за допомогою суфіксів **-ен-** (**-єн-**), якщо основа закінчується на приголосний та **-и-**, **-і**, (**-ї**): *привезти* – *привезений*;

в) від односкладних дієслівних основ пасивні дієприкметники утворюються здебільшого з суфіксом **-т-**:

бити – битий, мити – митий, дути – дутий, жати – жатий.

Таблиця 24.5

Творення пасивних дієприкметників минулого часу

Дієслово (інфінітив)	Зміни	Суфікс	Дієприкметник
1	2	3	4
намалюва-ти	ю/ьо	-н-	намальований (-а, -е, -і)
прибра-ти		-н-	прибраний (-а, -е, -і)

Продовження таблиці 24.5

1	2	3	4
поріза-ти		-н-	порізаний (-а, -е, -і)
засіва-ти	ва/я	-н-	засіяний (-а, -е, -і)
надісла-ти		-н-	надісланий (-а, -е, -і)
переказа-ти		-н-	переказаний (-а, -е, -і)
бажа-ти		-н-	бажаний (-а, -е, -і)
виміси-ти	си/ш	-н-	вимішаний (-а, -е, -і)
прибра-ти		-н-	прибраний (-а, -е, -і)
подарува-ти	у/о	-н-	подарований (-а, -е, -і)
придба-ти		-н-	придбаний (-а, -е, -і)
показа-ти		-н-	показаний (-а, -е, -і)
звари-ти	ти/-	-ен-	зварений (-а, -е, -і)
пек-ти	к/ч	-ен-	печений (-а, -е, -і)
почисти-ти	сти/щ	-ен-	почищений (-а, -е, -і)
постави-ти	ви/вл	-ен-	поставлений (-а, -е, -і)
повідоми-ти	ми/мл	-ен-	повідомлений (-а, -е, -і)
принес-ти		-ен-	принесений (-а, -е, -і)
приготува-ти	у/о	-ен-	приготовлений (-а, -е, -і)
викрути-ти	ти/ч	-ен-	викручений (-а, -е, -і)
привез-ти		-ен-	привезений (-а, -е, -і)
склада-ти		-ен-	складений (-а, -е, -і)
вивчи-ти		-ен-	вивчений (-а, -е, -і)
підсмажи-ти	и/е	-ен-	підсмажений (-а, -е, -і)

<i>привез-ти</i>		-ен-	<i>привезений (-а, -е, -і)</i>
<i>купи-ти</i>	<i>и/л</i>	-ен-	<i>куплений (-а, -е, -і)</i>
<i>зігрі-ти</i>		-т-	<i>зігрітий (-а, -е, -і)</i>
<i>нали-ти</i>		-т-	<i>налитий (-а, -е, -і)</i>
<i>зши-ти</i>		-т-	<i>зшитий (-а, -е, -і)</i>
<i>поми-ти</i>		-т-	<i>помитий (-а, -е, -і)</i>

Увага! У суфіксах пасивних дієприкметників пишеться тільки -е-, а не -и-: *підсиніти* – *підсинений*, *заплатити* – *заплатчений*, *закінчити* – *закінчений*, *погасити* – *погашений*.

Увага! Пасивні дієприкметники теперішнього часу на –**мий** вживаються дуже рідко в українській мові (*любимий, проходимий*). Українською мовою їх слід передавати так: *улюблений; той, що проходить; який можна пройти*.

Завдання 12

Утворіть пасивні дієприкметники від поданих дієслів. Визначте спосіб творення. Зразок: *купити* – *куплений* (суфікс -ен-).

Спиляти, обговорювати, розмалювати, збудувати, запрограмувати, бачити, заспокоїти, виростити, сказати, закінчити, перевірити, придбати, надіслати, виконати, зачинити, зварити, прочитати, подарувати, зігріти, одягнути.

Завдання 13

Виберіть рядок, у якому всі дієприкметники мають активний стан.

1. Радіючий, посинілий, бажаний, намальований.
2. Посолений, падаючий, забруднений, прибраний.
3. Співаючий, працюючий, посивілий, пожовтілий.

Завдання 14

Виберіть рядок, у якому всі дієприкметники пасивного стану.

1. Темніючий, квітучий, пройдений, зшитий.
2. Сумуючий, позеленілий, пожовклий, розмальований.

3. Зафарбований, записаний, прочитаний, зварений.

Завдання 15

Перепишіть речення, розкриваючи дужки. Поставте дієслово в дужках у потрібній формі. Визначте час, стан дієприкметників, рід, число й відмінок. Зразок: У шафі висить (зшити) кравцем шуба. – У шафі висить *зшита* кравцем шуба.

1. На столі лежала (прочитати) книга. 2. (Намалювати) Наталкою картини прикрашали кімнату. 3. Викладач попросив (виконати) завдання ще раз перевірити. 4. (Купити) Наталкою нова сукня дуже сподобалася подрузі. 5. Іспит з української мови був успішно (складати) усіма іноземними студентами. 6. Я не бачу (написати) на дошці слова. 7. (Налити) сік був дуже холодним. 8. Тато ремонтував (зламати) замок.

Завдання 16

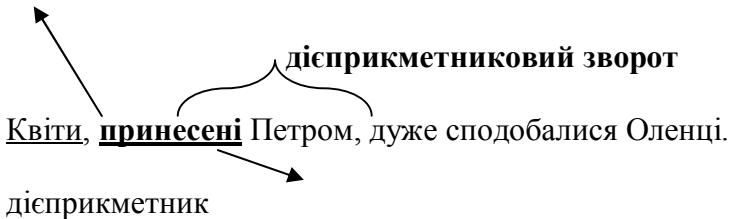
Утворіть від поданих дієслів пасивні дієприкметники. Складіть із ними речення. Зразок: записати – *Записані* в зошит нові слова потрібно вивчити.

Подарувати, зварити, принести, написати, підкреслювати, помити.

Дієприкметниковий зворот

Дієприкметник разом із залежними від нього словами називається дієприкметниковим зворотом: *Квіти, принесені Петром, дуже сподобалися Оленці.*

означуване слово

означуване слово

Принесені Петром квіти дуже сподобалися Оленці

дієприкметник

Завдання 17

Прочитайте. Поставте запитання до слів і запишіть речення за зразком. Зразок: *Картини, намальовані художником. – (Що?) картини, (які?) намальовані (ким?) художником.*

Книга, прочитана товаришем; овочі, куплені подругою; лист, написаний братом; іграшки, розкидані дітьми; текст, вивчений напам'ять; хліб, випечений уранці; дім, збудований будівельниками; посуд, вимитий сестрою.

Завдання 18

Прочитайте та запишіть речення. Знайдіть та підкресліть у реченні дієприкметниковий зворот і поставте, де потрібно, кому. Зразок: *Книжка подарована Андрієм на день народження дуже сподобалась Оленці. – Книжка, подарована Андрієм на день народження, дуже сподобалась Оленці.*

1. На столі лежить помитий посуд. 2. Сувеніри привезені мною з відпочинку поставлені на видне місце. 3. Овочі та фрукти куплені на базарі лежали в сумці. 4. Виконане Петром контрольне завдання лежить на столі. 5. Хлопчик збирав розкидані по кімнаті іграшки. 6. Сукня вибрана моєю подругою була дуже красива. 7. Лист написаний братом я отримаю через тиждень. 8. Оксана куштувала страви зварені подругою. 9. Викладач слухав текст перекладений студентами.

Завдання 19

Прочитайте текст. Слова, виділені курсивом, перекладіть рідною мовою. Перевірте себе за словником.

Необхідність та сутність кредиту

Кредит спочатку мав ознаки випадкового явища, зумовленого особливими взаємовідносинами між *товаровиробниками*: коли *продавцю* потрібно було продавати товар, а в *покупця*не було грошей, щоб його купити. Отже, виникала потреба у передаванні продавцем покупцеві товару на *виплату*, тобто в кредит. У цьому полягає причина необхідності в кредиті.

Для одержання кредиту потрібно, щоб той, хто його надає, *довіряв* тому, хто хоче ним *скористатися*. Термін «кредит», що походить від латинського «*credere*», означає «*вірю*». Коли ж однієї довіри *недостатньо*, оскільки існує великий ризик щодо своєчасного та повного *повернення кредиту*, необхідні певні *гарантії* того, хто має відповідні кошти, або *страхової компанії*.

З розвитком товарного виробництва, особливо коли воно набуває загального характеру, кредит стає обов'язковим *атрибутом* господарювання. Кредит допомагає уникнути кризових явищ, *здійснювати* виробництво товарів та *обмін* ними. Отже, без кредиту нормальне *функціонування* товарного виробництва взагалі неможливе.

Економічною передумовою існування кредиту є *отримання* регулярних доходів тими, хто хоче ним *скористатися*.

Необхідність кредиту зумовлена кругообігом основного та оборотного капіталів *господарюючих* суб'єктів різних форм *власності*. У ході обороту в одних суб'єктів *утворюються* тимчасово вільні кошти, а в інших *виникає* потреба в них, тобто виникає необхідність *залучення* до господарського обороту додаткових коштів для нормального *функціонування* підприємства. Це *протиріччя* й вирішується за допомогою кредиту.

Таким чином, кредит – це *суспільні економічні відносини* між *різними суб'єктами* (юридичними та фізичними особами, державами) з приводу *перерозподілу вартості* у

процесі передавання один одному в тимчасове користування вільних грошових коштів (або матеріальних засобів) на умовах зворотності, платності та добровільності.

Завдання 20

Дайте точні відповіді на запитання та запишіть їх, використовуючи матеріали тексту *професійного спрямування*. Зверніть увагу на головну думку тексту.

- 1) Поясніть значення терміна *кредит*.
- 2) Як ви думаєте, що означає передавання продавцем покупцеві товару на виплату?
- 3) Чи є довіра необхідною умовою одержання кредиту для учасників угоди?
- 4) Чому без кредиту неможливе нормальне функціонування товарного виробництва?
- 5) Сформулюйте, як зрозуміли поняття *зворотність*, *платність*, *добровільність*?
- 6) Чим зумовлюється необхідність кредиту?

Завдання 21

1. Знайдіть у тексті завдання 19 дієслова, утворіть від них, якщо можливо, дієприкметники. Визначте суфікси, за допомогою яких вони утворені.

2. Знайдіть у тексті завдання 19 дієприкметниковий зворот. Чи можлива його заміна синонімічною конструкцією зі сполучником *який*?

3. Якщо можливо, трансформуйте та запишіть речення.

Завдання 22

Утворіть пасивні дієприкметники від поданих дієслів. Визначте спосіб творення. Зразок: *бажати* – *бажаний* (суфікс *-ан-*).

Прочитати, застосувати, пояснити, кредитувати, продавати, довіряти, перекладати, виділяти, перевірити, купити, сплатити, повертати, розвивати, здійснювати, виробляти, обмінювати, отримувати, залучити.

Завдання 23

Утворіть від поданих дієслів активні дієприкметники, поєднайте їх з іменниками, складіть речення. Зразок: квітувати – квітучий сад. Я бачив квітучий сад.

Дієслова: кипіти, працювати, згасати, стихати, позеленіти, зростати, функціонувати, господарювати. Іменники: казан, робітник, день, розмови, трави, прибутки, підприємства, суб'єкт.

Завдання 24

Запишіть дієслова, від яких утворені подані іменники.

Залучення, покупець, обмін, витрати, відношення, дозвіл, передавання, існування, повернення, користування.

Завдання 25

Утворіть словосполучення з поданими дієприкметниками. Поставте питання до дієприкметників, визначте їхні рід та число. Складіть шість речень із утвореними словосполученнями. Зразок: Бажаний гість – гість (який?) бажаний – ч. р., одина. До мене прийшов бажаний гість.

Дієприкметники: подарований, придбаний, намальований, куплений, принесений, складений, вивчений, одержаний, зварений, прибраний, надісланий, помитий, запропонований.

Іменники: книга, автомобіль, картина, авто, подарунок, товар, закони, знання, страви, ліжко, повідомлення, вікно, кредит.

Увага! Вивчіть слова й словосполучення

атрибут – attribute

вільні грошові кошти – available cash

гарантії	– guarantees
добровільність	– voluntariness
залучення	– attraction
зворотність	– reversibility
обмін	– exchange
оборотний капітал	– current assets
платність	– serviceability
повернення	– return
покупець	– buyer
перерозподіл вартості	– reallocation of costs
продавець	– salesman
протиріччя	– contradictions
суспільні економічні	– public economic
відносини	relations
тимчасове користування	– temporary use
товарне виробництво	– commodity production
товаровиробник	– commodity producer

ЗАНЯТТЯ 25

Дієприслівник

Морфологічний матеріал: дієприслівник (ознаки, доконаний та недоконаний вид, способи утворення, дієприслівниковий зворот, безособові дієслівні форми на -но, -то).

Тема для бесіди: *Гарантійні послуги комерційних банків.*

Дієприслівник – незмінна дієслівна форма, яка, пояснюючи головне дієслово у реченні, називає додаткову

дію. Дієприслівники утворюються від дієслів, мають характеристики дієслів та прислівників і відповідають на питання **що роблячи? що зробивши?**: добре відпочиваючи; сумно посміхаючись; перевіряючи завдання; добре подумавши.

Завдання 1

Прочитайте й напишіть дієприслівники, поставте до них питання.

Вітаючи, грюкнувши, говорячи, принісши, кажучи, просячи, прочитавши, стоячи, думаючи, задивившись, посміхнувшись, погулявши, перемигши, живучи, підбігши, розуміючи, сидячи, розповівши, сказавши, проходячи, співаючи, лежачи, подумавши.

Завдання 2

Прочитайте речення. Назвіть дієприслівники. Поставте до них питання.

1. Проходячи біля книгарні, я побачив свого друга.
2. Петро дивиться телевизор, сидячи на дивані.
3. Прослухавши лекцію, студенти поставили викладачеві кілька питань.
4. Зустрічаючись із подругою в неділю, ми йдемо в кіно.
5. Викладач пояснював нову тему, пишучи на дошці.
6. Слухаючи музику, Олена відпочиває.
7. Купуючи одяг, я завжди раджуся з подругою.
8. Поснідавши, Петро збирається до університету.
9. Прочитавши нову книгу, Дмитро розповів про неї друзям.
10. Принісши додому свіжі овочі, подруги почали готувати смачний салат.

Завдання 3

Визначте, у якому рядку всі слова – дієприслівники.

1. Аудиторія, поливати, весело, красивий, намалювавши.
2. Червоний, трава, виконаний, писати, читаючи.
3. Виконавши, танцюючи, працюючи, відпочивши, читаючи, надіславши.

До дієслівних ознак дієприслівника належать:

1) дієслівний вид (доконаний або недоконаний): *вмившись, принісши* – доконаний вид; *вмиваючись, приносячи* – недоконаний вид;

2) перехідність/неперехідність (здатність керувати залежними словами): *вітаючи* (кого?) товаришів, *підготувавши* (що?) відповідь – перехідні дієприслівники; *дякуючи* (кому?) мамі, *зустрівшись* (як?) вчасно – неперехідні дієприслівники.

3) стан (активний/пасивний) – дієприслівники завжди зберігають активний або пасивний стан відповідно до дієслова з якого утворилися: *взувати* – *взуваючись*; *листуватися* – *листуючись* – активний стан; *надіслати* – *надіславши*, *намалювати* – *намалювавши* – пасивний стан.

4) час (співвідноситься з часом дії основного дієслова): Прочитавши завдання вголос, викладач попросив виконати його в зошиті. – *Прочитавши* – минулий час; *Олена відпочиватиме, слухаючи музику.* – *Слухаючи* – майбутній час; *Петро, стоячи біля дошки, розповідає про рідну країну.* – *Стоячи* – теперішній час.

До прислівникових ознак дієприслівника належать:

1) незмінність;

2) синтаксична роль функції обставини: *Не вивчивши правило, не починайте виконувати завдання.*

Завдання 4

Прочитайте. Порівняйте. Якими частинами мови є ці слова? Складіть і запишіть речення з поданими словами за зразком. Зразок: *Виконують* – *виконуючі* – *виконуючи*. *Виконують* – дієслово. *Студенти виконують завдання в зошиті*. *Виконуючі* – дієприкметник. *Студенти, виконуючі переклад, дивилися в словник*. *Виконуючи* – дієприслівник. *Виконуючи домашнє завдання, Олена зробила декілька помилок*.

Працюючи – *працюють* – *працюючи*.

Танцюючі – *танцюючи* – *танцюють*.

Готують – *готуючі* – *готуючи*.

Вивчаючі – вивчають – вивчаючи.

Види дієприслівників

Залежно від виду вихідного дієслова розрізняємо дієприслівники недоконаного (*вітаючі, говорячі, кажучи, пишучи*) й доконаного (*намалювавши, принісши, прочитавши*) виду.

Дієприслівники недоконаного виду

Дієприслівники недоконаного виду позначають додаткову (другорядну) дію, що відбувається одночасно з основною дією, і відповідають на питання **що роблячи?** Вони утворюються від основи дієслів теперішнього часу недоконаного виду за допомогою суфіксів: **-учи-, (-ючи-)** для дієслів I дієвідміни: нес(уть) + учи – *несучи, працю(ють) + ючи – працюючи; -ачи-, (-ячи-) для дієслів II дієвідміни: леж(ать) + ачи – *лежачи, ход(ять) + ячи – ходячи.**

Таблиця 25.1

Творення дієприслівників недоконаного виду

Дієслово	Основа дієслова теперішнього часу	Суфікс	Дієприслівник недоконаного виду
<i>лежати</i>	<i>леж-ать</i>	<i>-ачи-</i>	<i>лежачи</i>
<i>говорити</i>	<i>говор-ять</i>	<i>-ячи-</i>	<i>говорячи</i>
<i>поливати</i>	<i>полива-ють</i>	<i>-ючи-</i>	<i>полюючи</i>
<i>жити</i>	<i>жив-уть</i>	<i>-учи-</i>	<i>живучи</i>

Завдання 5

Виберіть рядок, у якому всі дієприслівники мають доконаний вид.

1. Ламаючи, керуючи, запросивши, побачивши.

2. Бажаючи, їдучи, знаючи, радіючи.
3. Заливши, сміючись, взявши, віддаючи.

Завдання 6

Від поданих дієслів утворіть дієприслівники **недоконаного виду**. З виділеними словами складіть речення. Зразок: *Стояти – стоячи*. *Стоячи* біля дошки, студент розповідав текст.

Сидіти, *працювати*, думати, писати, *виконувати*, говорити, співати, танцювати, стояти, *лежати*, будувати, вітати, *готувати*, читати, ідуть, малювати, розповідати, ходити, *перекладати*.

Завдання 7

Прочитайте словосполучення. Складіть і напишіть з ними речення.

Готуючи обід, працюючи над завданням, перекладаючи текст, живучи поряд, вивчаючи українську мову, вітаючи викладачів, купуючи одяг, читаючи журнал, їдучи додому, говорячи з товаришем, пишучи лист, стоячи біля дошки, навчаючись на економічному факультеті.

Дієприслівники доконаного виду

Дієприслівники доконаного виду позначають додаткову (другорядну) дію, що відбулася чи відбудеться раніше від основної, і відповідає на питання **що зробивши?** Вони утворюються від основи інфінітива дієслів доконаного виду за допомогою суфіксів **-вши, -ши**: донес(ти) + ши – *донісши*, привез(ти) + ши – *привісши*; здола(ти) + вши – *здолавши*, побачи(ти) + вши – *побачивши*.

Таблиця 25.2

Творення дієприслівників доконаного виду

Дієслово	Основа інфінітива дієслів	Суфікс	Дієприслівник доконаного виду минулого часу
писати	писа-ти	-вши	писавши
сказати	сказа-ти	-вши	сказавши

перемогти	перемог-ти	-ши	перемі́гши
підбігти	підбіг-ти	-ши	підбі́гши

Увага! Дієприслівники утворюються також від дієслів, які закінчуються на *-ся (-сь)*: *задивляючись, посміхаючись* (недоконаний вид), *задивившись, посміхнувшись* (доконаний вид).

Завдання 8

Від поданих дієслів утворіть дієприслівники доконаного виду. З виділеними словами складіть речення. Зразок: *Поголюти – поголювши. Поголювши* в парку, Олена пішла додому.

Підбігти, подумати, сказати, побачити, перемогти, розповідати, *прочитати*, спитати, *почути*, принести, *намалювати*, написати, *зібрати*, виконати, *подивитися*.

Завдання 9

Виберіть рядок, у якому всі дієприслівники мають доконаний вид.

1. Зробивши, одягнувши, переламавши, постарівши.
2. Списавши, сумуючи, радіючи, повертаючись.
3. Сказавши, шукаючи, вийшовши, забуваючи.

Завдання 10

Прочитайте речення. Замість крапок використайте дієприслівники: *підготувавшись, запросивши, написавши, прочитавши, вибравши, склавши, відвідавши, привітавшись*.

1. до контрольної роботи, я написав її на відмінно.
2. іспит, я зателефонував батькам.
3. з друзями, Петро пішов до своєї аудиторії.
4. Студенти завдання, почали його виконувати.
5. найкращий рецепт, подруги приготували салат.
6. хворого товариша, Андрій пішов додому.
7. Петро пив каву, друзів приєднатися.
8. Тетяна почала прибирати кімнату, листа додому.

Завдання 11

Прочитайте слова. Утворіть від поданих слів дієприслівники доконаного або недоконаного виду. Складіть з ними речення.

Працювати, виконувати, бажати, писати, гуляти, підготувати.

Завдання 12

Прочитайте речення. Знайдіть дієприкметники та дієприслівники. Визначте стан, вид дієприкметників та вид дієприслівників. **Зразок:** *Не зважаючи на сильний дощ, усі студенти прийшли на заняття. Не зважаючи – (що роблячи?), дієприслівник, недок. вид.*

1. Таблиці, розроблені викладачами, дуже допомагають студентам. 2. Виконуючи завдання вдома, студентам потрібно бути дуже уважними. 3. Принесена мамою іграшка дуже сподобалася дитині. 4. Я не бачу написану на дошці вправу. 5. Склавши іспит з української мови, ми пішли у кав'ярню. 6. Співаючи улюблену пісню, Тетяна готувала вечерю. 7. У зошиті записано вивчений мною текст. 8. Дивлячись крізь вікно, я побачив свого друга. 9. Написавши листа додому, я почав виконувати домашнє завдання. 10. Прийшовши до крамниці, ми почали вибирати продукти для вечері.

Дієприслівниковий зворот

Дієприслівник разом із залежними від нього словами називається дієприслівниковим зворотом: *Студенти, виконавши завдання, пішли на перерву. Бажаючи стати фахівцем з економіки, Андрій вивчає економічні дисципліни.*

означуване слово

дієприслівниковий зворот

Студенти, **виконавши** завдання, пішли на перерву.

дієприслівник

Завдання 13

Прочитайте та запишіть речення. Знайдіть та підкресліть у реченні дієприкметниковий зворот і поставте, де потрібно, кому. Зразок: *Перекладаючи текст Тетяна користувалася словником.* – *Перекладаючи текст, Тетяна користувалася словником.*

1. Приїхавши з рідної країни Амір розповів про неї друзям. 2. Студенти вивчивши нову тему виконують завдання. 3. Вступивши до університету на Україні мені довелося переїхати до нової країни. 4. Привітавшись Петро сів на своє місце. 5. Зустрівши друзів ми запросили їх у клуб. 6. Стоячи біля розкладу я чекав свою сестру. 7. Ідучи додому я зайшов до книгарні. 8. Вивчивши й зрозумівши нову тему студенти добре виконають домашнє завдання. 9. Skorиставшись запрошенням подруги пішли на концерт. 10. Сашко відпочиватиме дивлячись телевізор.

Безособові дієслівні форми на -но, -то

Дієслівні форми на **-но, -то** називаються безособовими, бо ними виражається дія, яка вже виконана невідомою особою. Ці дієслівні форми незмінювані, відповідають на питання **що зроблено?** Творяться безособові форми на **-но, -то** від основи пасивних дієприкметників із суфіксами **-н-, -ен-, -т** – додаванням суфікса **-о**: зроблений – *зроблено*, розбитий – *розбито*, відкритий – *відкрито*, виконаний – *виконано*. У реченні виконують синтаксичну функцію присудка: *Останнє заняття закінчено*.

Таблиця 25.3

Творення безособових дієслівних форм на -но, -то

Дієслово	Пасивний дієприкметник із суфіксами -н-, -ен-, -т-	Суфікс -о	Безособова дієслівна форма на -но, -то
<i>сказати</i>	<i>сказа-н-ий</i>	<i>-о</i>	<i>сказано</i>
<i>принести</i>	<i>принес-ен-ий</i>	<i>-о</i>	<i>принесено</i>
<i>помити</i>	<i>поми-т-ий</i>	<i>-о</i>	<i>помито</i>

Завдання 14

Прочитайте слова. Знайдіть і випишіть безособові дієслівні форми на -но, -то. Поставте до них питання.

Їхати, квіти, зроблено, робити, зелений, два, вона, продумано, бігти, піднявши, літо, десять, вони, красивий, загублено, полито, червоніючи, вчитися, діти, любити, налито, вивчено, радіти, будівельник, економіст, чистий, я, весняний, виконано, перекласти, приготовано, батько.

Завдання 15

Прочитайте слова. Від поданих дієслів утворіть дієприкметник, а з дієприкметника – безособову дієслівну форму на -но, -то. Зразок: Налити – налитий – налито.

Прибирати, порізати, засіяти, переказати, виконати, додати, прибрати, придбати, показати, зварити, поставити, зварити, вивчити, поставити, повідомити, принести, приготувати, складати, підсмажити, зігріти.

Завдання 16

Виберіть рядок, у якому всі слова є безособовою дієслівною формою на –но, –то.

1. Квітучий, працювати, весна, зшито.
2. Позеленілий, красивий, зроблено, чотири.
3. Підсмажено, зафарбовано, записано, помито.

Завдання 17

Прочитайте слова. Поставте до них питання. Визначте частину мови й запишіть ці слова до поданої нижче таблиці.

Кіно, намальовано, поставлений, ми, старий, виконавши, співаючі, вісім, кімната, ловити, квітнучий,

летіти, чорний, принесений, зроблено, економіст, лежачи, викладач, холодний, пофарбовано, ти, двадцять, танцювати, купуючи, тринадцять, комп'ютер, викладач, пише, любити, смачний, веселий, прибрано, картина, кав'ярня, вони, готуючі, терплячий, подарований, змерзлий, погулявши, ходячи, посміхаючись, рушник, білий, сніг, відкрито, шістнадцять, Петро, любити, складено, іспит, сонячний, весняний, мова.

Іменник	<i>сестра, ...</i>
Прикметник	
Займенник	
Числівник	
Дієслово	
Дієприкметник	
Дієприслівник	
Безособова дієслівна форма на -но, -то	

Завдання 18

Прочитайте текст. Слова, виділені курсивом, перекладіть рідною мовою. Перевірте себе за словником.

Гарантійні послуги комерційних банків

Об'єктом гарантій можуть бути найрізноманітніші угоди, які пов'язані з розрахунковими, кредитними операціями, зобов'язаннями за контрактами, у тому числі зовнішньоекономічними.

У міжнародній практиці існують різні види гарантій.

За своїми організаційно-економічними формами гарантії можуть бути у вигляді авалю або гарантійного листа.

Аваль – це гарантія, згідно з якою особа-аваліст берє на себе відповідальність за сплату боргів (перш за все перед власником векселя). Ця згода оформлюється підписом аваліста на лицьовій (зворотній) стороні векселя або на

спеціальному *гарантійному листі*, який *прикріплюється* до векселя – *алонжі*. Найвність авалю *збільшує* надійність та привабливість векселя.

За способом виставлення гарантії *поділяються* на *прямі* (гарантія виставляється банком-платником) та *непрямі* (гарантія виставляється через третій банк).

Залежно від ступеня участі інших гарантів *розрізняють*:

– *прості гарантії*, які виставляють *організація-гаранти* за дорученням своїх клієнтів на користь його контрагента;

– *контр-гарантії* – *організація-гарант*, частіше банк, *звертається* до *банку-кореспондента* з проханням виставити контрагенту його клієнта гарантію та *гарантує* при цьому банку *компенсацію* необхідної грошової суми при настанні *гарантійного випадку*;

– *синдиковані гарантії* – *використовуються* у випадку великих сум гарантій, тобто коли одна організація-гарант не в змозі *сплатити* всю суму. У цьому випадку гаранті *укладають* угоду, відповідно до якої в гарантійному випадку кожна сторона *сплачує* свою частку *гарантійної суми*.

Також гарантії поділяють на платіжні та договірні.

Платіжні гарантії включають гарантування платежів за векселями, *акредитивами* та *інкасовими операціями*. Вони *широко використовуються* за умови здійснення розрахунків за комерційними кредитами.

До *договірних гарантій* належать *тендерні гарантії*, які *пов'язані* з організацією торгівлі; *митні гарантії* для сплати *експортно-імпортного мита*; гарантії, які необхідно *здійснити* згідно з певним контрактом, та інші.

Завдання 19

Серед слів, виділених курсивом, знайдіть дієслова професійного спрямування, утворіть від них дієприслівники.

Завдання 20

Прочитайте речення. Зверніть увагу на те, що дієприслівниковий зворот можна замінити підрядним реченням зі сполучниками *якщо, тому що, оскільки, коли*.

1) *Бажаючи одержати міцні знання*, студент сумлінно навчався в університеті. – *Оскільки* студент бажав одержати міцні знання, *він* сумлінно навчався в університеті. 2) *Привітавши ювіляра*, ми запросили його до нас на гостини. – *Коли* ми привітали ювіляра, *то* запросили його до нас на гостини. 3) *Закінчивши університет*, Марал буде фахівцем з питань зовнішньоекономічної діяльності. – *Якщо* Марал закінчить університет, *він* буде фахівцем з питань зовнішньоекономічної діяльності. 4) *Зустрівши колег*, ми запросили їх до театру. – *Оскільки* ми зустріли колег, *то* запросили їх до театру. 5) *Прагнучи стати в майбутньому економістом*, я вивчаю математику та логіку. – Я вивчаю математику та логіку, *тому що* прагну стати економістом. 6) *Виконуючи тестові завдання*, завжди необхідно бути зосередженим. – *Якщо* виконуєш тестові завдання, завжди необхідно бути зосередженим.

Завдання 21

Прочитайте речення, трансформуйте їх, замінивши дієприслівникові звороти підрядними реченнями.

1) *Надаючи умовну гарантію*, гарант сплачує за гарантійним випадком лише вразі виникнення певних умов. 2) *Укладаючи угоду про гарантії*, необхідно підписати необхідні папери. 3) Кредит, *об'єднуючи процеси акумуляції тимчасово вільних коштів, вкладення або їхнє розміщення*, є привабливим для клієнтів. 4) Кредит, *обслуговуючи більшу частину товарних потоків*, виступає як важливий засіб забезпечення фінансово-господарської діяльності суб'єктів економіки. 5) Кредит, *створивши сприятливі умови для підтримки*

малого бізнесу, виступає знаряддям проведення антиінфляційної політики держави. б) *Відіграючи значну роль в економіці держави*, кредит сприяє створенню умов для налагодження міжнародних зовнішньоекономічних зв'язків.

Завдання 22

Прочитайте діалоги та напишіть власні за зразком, використовуючи словосполучення підготувавшись до занять, зустрівши колегу, закінчивши завдання, бажаючи вивчити, попрацювавши в бібліотеці, прямуючи до університету.

- 1) – Емілю, які ти вивчаєш дисципліни в університеті?
– *Навчаючись в університеті*, я вивчаю математику, мікроекономіку, основи економічної теорії та інші.
- 2) – Махмуде, ким ти будеш працювати, коли закінчиш університет?
– *Закінчивши університет*, я буду працювати економістом.
- 3) – Чи вивчаєте ви статистику та історію економічних учень на економічному факультеті?
– *Навчаючись на економічному факультеті*, я вивчаю статистику та історію економічних учень.
- 4) – Ви придбали друзів, коли брали участь в економічній олімпіаді?
– *Беручи участь в економічній олімпіаді*, ми встигли придбати друзів.
- 5) – Ви бажаєте набути додаткові знання з навчальних дисциплін?
– *Бажаючи набути додаткові знання з навчальних дисциплін*, я систематично працюю в бібліотеці.

Завдання 23

Дайте відповіді на запитання, використовуючи безособові дієслівні форми на -но, -то.Зразок: – Вам *надали* гарантійні послуги?
– Так, нам *надано* гарантійні послуги.

- 1) – Ви *прочитали* гарантійний лист?
– Так, гарантійного листа

- 2) – Ви *одержали* прями гарантії?
 – Так, прями гарантії
- 3) – Вам *повідомили* про гарантійну суму?
 – Так, про гарантійну суму
- 4) – Ви *уклали* контракт?
 – Так, контракт
- 5) – Чи *підготували* митні гарантії?
 – Так, митні гарантії
- 6) – Чи *проведено* інкасові операції?
 – Так, інкасові операції

Увага! Вивчіть слова й словосполучення

аваль	– surety for a bill; aval
алонж	– prolong; alonge
борги	– debts
гарантійна сума	– retention money
гарантійний лист	– warranty letter
гарантійні послуги	– warranty services
договірні гарантії	– contractual guarantees
експортно-імпортне мито	– export-import customs duty
інкасові операції	– collecting business
контракт	– contract
контр-гарантії	– counter guarantees
митні гарантії	– customs guarantees
непрямі гарантії	– indirect guarantees
особа-аваліст	– guarantor
підпис	– signature
платіжні гарантії	– payment guarantees
прості гарантії	– ordinary guarantees
прямі гарантії	– direct guarantees
синдиковані гарантії	– syndicated guarantees
тендерні гарантії	– bid guarantee

ЗАНЯТТЯ 26

***Прислівник
Прийменник***

Морфологічний матеріал: прислівник: вищий і найвищий ступені порівняння прислівників; типи прийменників.

Тема для бесіди: *Кон'юнктурна теорія грошей українського економіста М.І.Туган-Барановського.*

Прислівник

Прислівник – незмінна повнозначна частина мови, що передає ознаку дії чи стану. Прислівники на позначення способу дії відповідають на питання **як? яким способом?** (*гάρно, погано, добре, вёсело, сумно, мiцно, спокiйно*).

Наприклад: Андрій *швидко* біжить. Прислівники на позначення часової ознаки дії відповідають на питання **коли? як довго? доки?** (*сьогодні, завтра, зараз, учора, вранці, давно, вдень, опівночі, рано-вранці*). Наприклад: Студенти будуть складати іспит *завтра*. Прислівники на позначення місця відповідають на питання **де? куди? звідки?** (*тут, там, знизу, навколо, вліво, вправо, сюди, усюди, згорі*). Наприклад: Тетяна мешкає *поруч*. Прислівники на позначення міри і ступеня відповідають на питання **як багато? скільки? наскільки?** (*мало, багато, двічі, дуже, трохи*). Наприклад: Петро йде *дуже* повільно.

Завдання 1

Прочитайте та порівняйте слова у другому та четвертому стовпчиках.

Питання		Питання	Прислівник
який?	<i>легкий</i>	як?	<i>легко</i>
який?	<i>повільний</i>	як?	<i>повільно</i>
котрий?	<i>перший</i>	як?	<i>по-перше</i>
що?	<i>вечір</i>	коли?	<i>увечері</i>
який?	<i>український</i>	як?	<i>по-українськи</i>
котрий?	<i>четвертий</i>	як?	<i>по-четверте</i>
який?	<i>правильний</i>	як?	<i>правильно</i>
що?	<i>ранок</i>	коли?	<i>вранці</i>
який?	<i>далекий</i>	як?	<i>далеко</i>

Завдання 2

Прочитайте та поставте питання до прислівників. Впишіть слова до таблиці.

Близько, щотижня, тихо, добре, зараз, тут, далеко, щомісяця, голосно, погано, потім, там, вдома, щороку, неправильно, дуже, сьогодні, ліворуч, учора, приємно, поруч, щовечора, правильно, прямо, повільно, уранці,

угорі, щодня, по-англійському, щоранку, удень, по-українському.

Як?	Коли?	Де?
<i>швидко</i>	<i>завтра</i>	<i>праворуч</i>

Завдання 3

Прочитайте речення. Напишіть питання до виділених слів.

1. *Завтра* вони підуть у театр. 2. *Зараз* студенти виконують завдання. 3. Автобус *швидко* їде. 4. Петро *тихо* сказав. 5. Олена читає *по-українському*. 6. Мій підручник лежить *там*. 7. Викладач пояснює *по-англійському*. 8. У студентів *учора* був вихідний. 9. Розклад висить *праворуч*. 10. Подруга сидить *ліворуч*.

Завдання 4

Прочитайте речення. Замість крапок використайте подані прислівники: *по-українському, швидко, вдома, ввечері, дуже приємно, неправильно, завтра, тихо, праворуч, голосно*.

1. Дитина плаче. 2. Петро прочитав текст 3. Студенти готувалися до іспиту 4. Машина їде 5. стоїть великий стіл. 6. Тетяна буде відпочивати. 7. Студентка читає завдання. 8. Андрій виконав домашнє завдання. 9. я їду додому. 10. Мені було отримати цей подарунок на день народження.

Завдання 5

Напишіть відповіді на запитання. Зразок: – Коли Ви снідали? – Я снідав *уранці*.

1. Коли Ви обідали? 2. Як студент відповів? 3. Як група виконала домашнє завдання? 4. Як Ви говорите? 5. Де висить дошка? 6. Де лежить Ваш зошит? 7. Як студенти пишуть? 8. Як студентка читає текст? 9. Як говорить викладач? 10. Де Ви відпочиваєте?

Вищий і найвищий ступені порівняння прислівників

Прислівники, які характеризують дію, що виявляється різною мірою й закінчуються на суфікси *-о*, *-е* (*гáрно, погáно, добре, вéсело, сумно, міцно, спокійно*), можуть мати форми вищого та найвищого ступенів порівняння. Кожен ступінь має просту форму (з одного слова) і складену форму (з двох слів). Ступені порівняння прислівників утворюються так само, як і ступені порівняння прикметників.

Таблиця 26.1

Творення вищого ступеня порівняння прислівників

Вищий ступінь		
Початкова форма	Проста форма: основа + суфікс <i>-іше, -ше</i>	Складена форма: <i>більш (менш)</i> +поч. форма
<i>весело</i>	<i>весел-іше</i>	<i>більш весело</i>
<i>міцно</i>	<i>міцн-іше</i>	<i>менш міцно</i>

Таблиця 26.2

Творення найвищого ступеня порівняння прислівників

Найвищий ступінь		
Початкова форма	Проста форма: префікс <i>най-</i> +основа +суфікс <i>-іше, -ше</i>	Складена форма: <i>найбільш (найменш)</i> + поч. форма
<i>весело</i>	<i>най-весел-іше</i>	<i>найбільш весело</i>
<i>міцно</i>	<i>най-міцн-іше</i>	<i>найменш міцно</i>

Завдання 6

Від поданих прислівників утворіть і напишіть просту і складену форму вищого ступеня порівняння прислівників. Зразок: *швидко – швидше – більш швидко*.

Спокійно, сумно, гарно, тихо, голосно, радісно, сумно, весело, добре, цікаво, тепло, смачно, холодно, легко, зручно, важко, довго, низько, чисто.

Завдання 7

Від поданих прислівників утворіть і напишіть просту й складену форму найвищого ступеня порівняння прислівників. **Зразок:** *легко – найлегше – найменш легко.*

Низько, гарно, цікаво, холодно, тихо, голосно, дорого, зручно, чисто, смачно, світло, близько, важко, тепло, високо, легко, глибоко, дешево, затишно.

Завдання 8

Прочитайте речення. Поставте виділений прислівник у потрібній формі. Запишіть речення. **Зразок:** *Андрій добіг до фініша (швидко), ніж Петро. – Андрій добіг до фініша швидше, ніж Петро.*

1. Петро написав завдання (високо). 2. Подруга вдягається (гарно) за мене. 3. У цьому супермаркеті товар (дешево), ніж у магазині біля дому. 4. Моя сестра готує (смачно), ніж я. 5. Сьогодні треба вдягтися (тепло), ніж учора. 6. Розповідь Олени про рідну країну була (цікаво). 7. Алі говорить по-українськи (добре) за Аміра.

Завдання 9

Від поданих прислівників утворіть форми вищого й найвищого ступенів порівняння прислівників, складіть з ними речення. **Зразок:** *Холодно. Сьогодні на вулиці холодніше.*

Швидко, смачно, добре, світло, довго, близько, цікаво.

Завдання 10

З'ясуйте, у якому рядку не від усіх прислівників можна утворити ступені порівняння.

1. Рішуче, багато, щойно.
2. Гарно, красиво, корисно.
3. Міцно, легко, швидко.
4. Глибоко, рано, швидко.

Завдання 11

З'ясуйте, у якому рядку до складу всіх словосполучень входять прислівники зі значенням часу дії.

1. Незабаром зазеленіла, здавна називатись, прийшла недавно, зробили утрьох.
2. Канікули щоліта, складали з давніх-давен, зробив учора, охороняти вдень.
3. Прийшов увечері, відбувається вдень, весело співати, гірко плакати.

Завдання 12

З'ясуйте, у якому рядку всі слова прислівники.

1. Красивий, п'ять, робити, квітучий, рано.
2. Зеленіючий, трава, він, міцно, весело.
3. Сумно, смачно, гостро, тепло, весело.
4. Голосно, будівельник, молодий, воно, красивіший.

Прийменник

Прийменник – службова частина мови, яка виражає залежність іменника, прикметника, числівника, займенника від інших слів у словосполученні або в реченні. Наприклад, у реченні: *Я та мій товариш готувалися до іспиту, який має відбутися завтра о дев'ятій годині ранку в 305 аудиторії.* Без слів *до, о, в* обійтися не можна: вони хоч і не мають самостійного значення, проте вказують на зв'язки між явищами дійсності. В українській мові використовується близько сотні прийменників.

Завдання 13

Прочитайте та перепишіть речення. Знайдіть та підкресліть прийменники. З'ясуйте їхнє значення.

1. Післязавтра ми складаємо іспит з української мови.
2. Через місяць у мене будуть канікули.
3. У мого товариша вчора був день народження.
4. Під час сесії я дуже хвилююся.
5. Я поїду додому на автобусі, а моя подруга на маршрутному таксі.
6. Ми домовилися

зустрітися біля парку. 7. Позавчора до мене приїжджала сестра. 8. В університеті багато поверхів. 9. Над розкладом висить оголошення. 10. Петро навчається краще за мене.

Завдання 14

Прочитайте речення. Замість крапок використайте подані прийменники: *із-за, серед, біля, з, у, для, проти, о, через, на*. Зразок: ...дошці викладач записав нову тему. – На дошці викладач записав нову тему.

1. гуртожитку побудували великий супермаркет.
2. На день народження друзі підготували мене сюрприз.
3. Перша пара починається восьмій годині.
4. тиждень приїдуть батьки.
5. товариша є потрібний мені підручник.
6. Хліб лежить столі.
7. будинку чудовий парк.
8. Я подругою відпочиваю.
9. моїх нових друзів багато іноземців.
10. хмар визирнуло сонце.

Завдання 15

Складіть і запишіть речення з поданими прийменниками: *серед, з, у, для, над, під, о, через, на, навколо*. Зразок: У мене багато друзів.

Прості, складні та складені прийменники

За будовою прийменники поділяються на прості, складні й складені.

До *простих* належать найдавніші за своїм походженням прийменники *без, від, по, в, до, для, за, на, над, о, під, про, у, через*.

Складні прийменники утворюються шляхом сполучення двох і більше прийменників: *із-за, з-за, з-під, понад, з-понад, попід, поза, повз, попри*.

До *складених* належать переважно прийменники іменникового й дієслівного походження: *відповідно до, залежно від, у зв'язку з, незважаючи на*.

Завдання 16

Серед поданих прийменників знайдіть прості, складні та складені. Впишіть прийменники до таблиці.

Після, на, з, у, в, незважаючи на, із-за, до, о, біля, з-за, у зв'язку з, за, серед, попри, з-під, через, над, залежно від, під, навколо, понад, відповідно до, про, від, напроти, проти, з метою, під час, поруч, згідно з.

Прості	Складні	Складені
<i>на</i>	<i>понад</i>	<i>відповідно до</i>

Похідні й непохідні прийменники

За походженням прийменники поділяються на *непохідні* – на, у, без, із, над, по та ін. і *похідні*, які утворюються від інших частин мови – *протягом, серед, навкруги, з метою* та ін.

Похідні прийменники можуть бути:

а) іменникового походження: *край, коло, кінець, в галузі, з метою, за винятком, в порядку, в плані, за допомогою, в силу, коштом, шляхом, протягом*, наприклад: *Я буду чекати тебе **коло** університету; **З метою** покращення знань з української мови заплановано додаткові заняття цієї суботи;*

б) дієслівного походження: *завдяки, починаючи з, незважаючи на*, наприклад: ***Незважаючи** напогіршення погодних умов, усі студенти прийшли на заняття вчасно;*

в) прислівникового походження: *вздовж, посеред, назустріч, позаду, спереду, близько, поперек, напередодні, навкруги, навколо, проти, відносно, впродовж*, наприклад: ***Назустріч** мені йде мій найкращий товариш; **Упродовж** тижня я дуже хворів.*

Завдання 17

Доповніть речення, добираючи з дужок потрібні слова або сполучення слів. Прочитайте та порівняйте. Зразок: Я їду на зустріч ... Я їду назустріч ... (з подругою; друзі).

1. Ми поселились утрьох Ми поселились у трьох ... (кімнатах; в одній кімнаті). 2. На горі Нагорі ... (росте ліс; над нами цілу ніч гримали двері). 3. Кожен це пояснював по своєму Кожен це пояснював по-своєму ... (розумінню; і ми ніяк не могли дійти згоди). 4. Хлопці повернули в бік Хлопці повернули вбік ... (із стежки; річки). 5. Я подався в глиб Я подався вглиб ... (лісу; і скоро вийшов на галявину).

Завдання 18

У якому рядку в усіх словосполученнях прийменник разом з іменником вказує на місце дії.

1. Покласти на парту, висіти над столом, розташуватись біля річки.
2. Взяти зі столу, росли посеред лісу, охнув від жаху.
3. Зупинитись близько лісу, жити під лісом, діяти згідно з законом.

Завдання 19

У якому рядку всі прийменники є непохідними?

1. У, до, за, при, під.
2. В, заради, з-поміж, посеред, край.
3. О, близько, з метою, протягом, назустріч.

Завдання 20

У якому рядку прийменник разом з іменниковою формою вказує на напрям дії?

1. Простяглась від неї, тяглася від сходу, спадала до Дніпра.
2. Росте при дорозі, йти до лісу, бігти з братом.

3. Розташуватись довкола лісу, сидить посеред стежки, бути поруч з братом.

Увага!

1. Разом пишуться прийменники, утворені від прислівників, іменників та прийменників: *унаслідок, довкола, уздовж, щодо, услід, посеред, поміж, понад, побіля, поруч, наперед, навколо.*

2. Через дефіс пишуться прийменники, утворені приєднанням до прийменників з (із) інших прийменників: *з-під, з-над, з-поза, з-серед, з-побіля, з-посеред.*

3. Окремо пишуться прийменники, утворені від прислівників та іменників з непохідними прийменниками: *з метою, за винятком, під час, згідно з, незалежно від, у зв'язку з, незважаючи на.*

Завдання 21

Визначте, у якому рядку всі прийменники пишуться разом.

1. Незалежно/від, на/перед, з/під.
2. По/між, згідно/з, під/час.
3. В/наслідок, до/вкола, в/зддовж

Завдання 22

Визначте, у якому рядку всі прийменники пишуться окремо.

1. З/посеред, по/над, з/метою.
2. У/зв'язку/з, незважаючи/на, згідно/з.
3. По/між, за/винятком, з/під.

Завдання 23

Визначте, у якому рядку всі прийменники пишуться через дефіс.

1. З/серед, з/побіля, з/посеред.
2. У/зддовж, що/до, з/над.
3. За/винятком, з/поза, до/вкола.

Завдання 24

Прочитайте текст. Серед виділених слів та словосполучень знайдіть і випишіть прислівники. Визначте, до яких груп вони належать за значенням, на які питання відповідають.

*Кон'юнктурна теорія грошей українського економіста
М.І.Туган-Барановського*

Наприкінці XIX – на початку XX століття *надзвичайно бурхливо* виникли дискусії навколо *кількісної теорії грошей*. У цих умовах очевидною була невідповідність старого *устрою грошового господарства*, який базувався на *золотій основі*, новим потребам суспільного життя. Виникла необхідність у перегляді сутності та принципів функціонування *грошового механізму, насамперед класичних постулатів* кількісної теорії. Одним із перших, хто усвідомив це і суттєво переглянув основні теорії грошей, у тому числі й кількісну теорію, був український економіст М.І.Туган-Барановський. *Найбільш повно* й аргументовано свої погляди з основних *монетарних проблем* він виклав у праці «Паперові гроші і метал», що була опублікована в 1916 р.

Уважно М.І.Туган-Барановський розглянув та проаналізував кількісну теорію грошей. *Спочатку* він розкрив недоліки її класичного варіанту, що був викладений у працях І. Фішера. М.І. Туган-Барановський визнав за правильну формулу «рівняння обміну», проте вважав, що І.Фішер нічого нового в кількісну теорію грошей взагалі не вніс, а лише «завершив роботу й дав точний і стислий вираз кількісної теорії в *математичній формі*».

Можна стверджувати, що критика класичної кількісної теорії не означала її повного заперечення. *Навпаки*, вона підштовхнула М.І.Туган-Барановського до діяльності над її вдосконаленням.

Безумовно, його ідеї створили умови для дослідження шляхів впливу грошей на економіку і *механізми* свідомого регулювання цього впливу. Цим він *вдало* закріпив основи так званої *теорії регульованих грошей*, яка підготувала

суспільну думку до відмови від повноцінних (золотих) грошей і заміни їх неповноцінними грошима, вартість яких буде планомірно підтримуватися державою і з якої сформувалася сучасна монетаристська теорія.

Розумно розірвавши вузьке коло прямолінійних, спрощених постулатів класичної кількісної теорії грошей, М.І.Туган-Барановський істотно розвинув її стосовно нових економічних умов. Проте свої погляди він назвав не кількісною, а *кон'юнктурною теорією грошей*, щоб умисне відмежуватися від надто спрощеного її варіанта.

Сутність кон'юнктурної теорії грошей М.І.Туган-Барановського полягає в тому, що загальний рівень цін він пов'язує *щонайперше* не з кількістю грошей, а із загальними умовами *товарно-грошового ринку*, або загальною кон'юнктурою товарного ринку. У фазі *економічного піднесення* загальний рівень цін зростає, і вартість грошей знижується. *Безперечно*, у фазі *економічного спаду* ціни знижуються, і вартість грошей зростає. Ці коливання цін і вартості грошей в економічному циклі здійснюються, на думку М.І.Туган-Барановського, *незалежно* від кількості грошей, тобто під впливом негрошових чинників.

Завдання 25

Дайте відповіді на запитання, використовуючи текст за професійним спрямуванням.

- 1) Хто є автором кон'юнктурної теорії грошей?
- 2) З приводу чого виникли дискусії серед економістів наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття?
- 3) Як називається праця з монетарних проблем М.І. Туган-Барановського?
- 4) З якої теорії сформувалась сучасна монетаристська теорія?

5) Під впливом чого, на думку М.І. Туган-Барановського, здійснюється коливання цін і вартості грошей?

6) З якими чинниками пов'язує М.І. Туган-Барановський загальний рівень цін?

Завдання 26

Складіть речення з похідними прийменниками на матеріалі тексту за професійним спрямуванням у завданні 24.

Довідка: у напрямі до, згідно з, залежно від, в галузі, відповідно до, з метою, незважаючи на, впродовж, завдяки, напередодні.

Завдання 27

Складіть і запишіть речення, використовуючи словосполучення з прийменниками.

Довідка: українець за походженням, туркмен за походженням, китаєць за походженням; згідно з даними досліджень, згідно з даними спостережень, згідно з даними обчислень; на адресу вченого, на адресу університету, на домашню адресу; на честь ювіляра, на честь науковця, на честь видатного економіста.

Увага! Вивчіть слова й словосполучення

грошове господарство	monetary economy
грошовий механізм	monetary mechanism
економічне піднесення	economic take-off
економічний спад	recession
золота основа	golden basis
кількісна теорія грошей	quantity theory of money
класичний постулат	classic postulate
коливання цін	price fluctuation
кон'юнктурна теорія грошей	conjunctural monetary theory
критика	criticism
математична форма	mathematical formula
металеві гроші	coined money

механізм	mechanism
монетаристська теорія	monetary theory
монетарні проблеми	monetary problems
науковий погляд	realism
негрошові чинники	non-pecuniary factors
паперові гроші	paper money
регулювання	Regulation
суспільна думка	public opinion
теорія регульованих грошей	theory of regulated money
товарно-грошовий ринок	commodity-money market
формула	Formula

ЗАНЯТТЯ 27

Сполучник Частка Вигук

Морфологічний матеріал: сполучник: типи, способи вживання; частка: вираження ставлення до висловлення; вигук: вираження почуттів, емоцій, волевиявлення.

Тема для бесіди: *Еволюція грошей.*

Сполучник

Сполучник – службова частина мови, що поєднує однорідні члени речення і частини складного речення.

Наприклад, у реченні: *На наступне заняття прочитайте текст і виконайте завдання 7 – сполучник* **і** з'єднує однорідні члени (присудки). *Сьогодні ми будемо повторювати минулу тему, бо не всі студенти правильно виконали домашнє завдання – сполучник* **бо** з'єднує прості речення в складне.

Завдання 1

Прочитайте та перепишіть речення. Знайдіть та підкресліть сполучники. З'ясуйте їхнє значення (для чого вони потрібні в реченні?).

1. У парку біля університету багато квітів і дерев. 2. В університеті ми вивчаємо російську мову та українську. 3. У мене з'явилося багато друзів не тільки в моїй групі, а й в інших групах. 4. На вулиці було сонячно, але дуже холодно. 5. Ми пішли до бібліотеки о шостій годині вечора, однак було вже зачинено. 6. Або у вівторок, або в четвер ми будемо писати контрольну роботу з математики. 7. Я вчуся на цьому факультеті, тому що мені подобаються економічні дисципліни. 8. Алі читав текст повільно, проте правильно. 9. Якби я вмів танцювати, то виступав би разом з вами. 10. Олена прийшла на консультацію для того, щоб з'ясувати декілька питань.

Завдання 2

Прочитайте речення. Замість крапок використайте подані сполучники: *і, та, для того щоб, але, якби, тому що, проте, а*. Зразок: *Андрій.....Петро запізнилися на заняття.* – Андрій і Петро запізнилися на заняття.

1. у мене було більше вільного часу, я записався би до спортивної секції. 2. Я мій брат їдемо на канікули до своєї країни. 3. написати курсову роботу, треба працювати у бібліотеці. 4. Сьогодні цілий день іде дощ, дуже тепло. 5. У середу в нас три пари: фізичне виховання, математика українська

мова. 6. Я отримав на іспиті з української мови відмінну оцінку, мій товариш – добре. 7. Алі розповідав текст правильно, дуже поспішав. 8. На заняттях мене не було тиждень, я хворів.

Завдання 3

Складіть і запишіть речення зісполучниками: *і, або, тому що, але, а, якби, для того щоб, бо*. Зразок: Після занять я піду до бібліотеки, а мій товариш поїде додому.

Прості, складні й складені сполучники

За будовою сполучники поділяються на прості, складні й складені.

До *простих* належать найдавніші за своїм походженням сполучники *і, а, та, але, бо, чи, хоч, як, що*.

Складні сполучники утворюються шляхом сполучення двох слів, що були займенниками, прислівниками, частками: (*щоб (що+б), якщо (як+що), ніби (ні+би), якби (як+би)*).

Складеними сполучниками називаються сполучення кількох слів, в яких повнозначні слова (займенники, прислівники, частки) уже втратили своє лексичне значення й виконують функцію сполучників: *тому що, через те що, для того щоб, незважаючи на те що, після того як та ін.*

Завдання 4

Серед поданих сполучників знайдіть прості, складні та складені. Впишіть сполучники до таблиці.

І, незважаючи на те що, як, щоб, чи, якщо, якби, але, тому що, ніби, бо, через те що, хоч, для того щоб, та, що, після того як, а.

Прості	Складні	Складені
<i>а</i>	<i>якби</i>	<i>тому що</i>

Способи вживання сполучників

За вживанням сполучники можуть бути одиничними, парними, повторюваними й неповторюваними.

Повторювані сполучники повторюються два або більше разів підряд при однорідних членах речення або реченнях (або – або, чи – чи, і – і, ні – ні, то – то, чи то – чи то, не то – не то): *Перед іспитом я багато готувався: і повторював теми, і виконував завдання, і вчив тексти.*

Парні сполучники вживаються двома частинами при двох різних однорідних членах речення або реченнях (не тільки – а (але) й, як – так і, хоч – але, хоч – та, не стільки – скільки, якщо – то, чим – тим): *Якщо ми добре будемо готуватися до занять протягом семестру, то іспит складемо на відмінно.*

Одиничні сполучники вживаються тільки між двома однорідними членами речення або між двома реченнями (і, та, а, але, або, чи, як, мов, проте, зате, однак): *Я та мій друг вирішили вступати до одного вузу, Я дуже поспішав на заняття, однак спізнився на 10 хвилин.*

Завдання 5

Складіть речення з поданими сполучниками за зразком. Визначте спосіб вживання сполучників. Зразок: *Якщо сьогодні буде погана погода, то доведеться летіти іншим рейсом. – якщо – то – парний сполучник.*

Сполучники: *то – то, проте, хоч – але, чим – тим, і – і, а, або – або, чи.*

За синтаксичною роллю в реченні сполучники поділяються на сурядні й підрядні.

Сурядні сполучники з'єднують між собою незалежні слова (однорідні члени речення) або незалежні одна від одної частини складного речення (сурядні речення): *Андрій і Петро навчаються в одному університеті; Цього тижня я їду додому, і мій товариш теж має такі плани.*

Сурядні сполучники поділяють на:

1) єднальні: одиничні – *і, (й), та, також*; повторювані: *і – і, ні – ні (ані-ані)*; парні: *не тільки – але й (не тільки – а й), як – так і: Не тільки на сьогодні прогнозують дощі, але й на завтра.*

2) протиставні: *а, але, та (у значенні але), проте, зате, однак, все ж: Я дуже хотіла придбати цю сукню, але грошей не вистачило.*

3) розділові: одиничні – *або, чи*; повторювані – *або – або, чи – чи, хоч – хоч, то – то, не то – не то, чи то – чи то: То сонце визирне, то знов захмарить небо.*

Завдання 6

Складіть речення з поданими сполучниками за зразком. Визначте, який тип сурядного сполучника вживається у реченні. Зразок: *Чи то в кімнаті стало холодно, чи то у мене підвищилася температура.*

Сполучники: *але, і, або, як – так і, проте, чи то – чи то, і – і, хоч – хоч.*

Сполучники підрядності з'єднують нерівноправні частини складнопідрядного речення: *Мене не було тиждень на заняттях, через те що я хворів.*

Підрядні сполучники діляться на:

1) порівняльні (*як, мов, наче, ніби*): *Я, як і моя мати, буду економістом;*

2) причинові (*тому що, через те що, бо, оскільки*): *Я не поїду сьогодні до друзів, бо мені треба готуватися до контрольної роботи;*

3) умовні (*якби, коли б, якщо*): *Коли б ви не пропускали заняття, то готуватися до іспиту було б легше;*

4) мети (*щоб, для того щоб*): *Щоб встигнути на літак, треба поїхати на таксі;*

5) допустові (*хоч, незважаючи на те що*): *Мій брат гарно танцює, незважаючи на те що ніколи цьому не навчався;*

б) часові (після того як, як тільки, поки): Поки в мене канікули, я можу поїхати додому;

7) наслідковий (так що): Дощ був дуже сильний, так що я одразу змок до нитки.

Завдання 7

Складіть речення з поданими сполучниками за зразком. Визначте, який тип підрядного сполучника вживається в реченні. **Зразок:** Сьогодні я піду до бібліотеки, оскільки мені треба написати реферат.

Сполучники: так що, наче, через те що, якби, для того щоб, хоч, як тільки, тому що, оскільки.

Завдання 8

Визначте, у якому рядку всі сполучники підрядні.

1. Як тільки, як, якщо, і.
2. Щоб, або, та, ні – ні.
3. Бо, тому що, оскільки, після того як.

Завдання 9

Визначте, у якому рядку всі сполучники сурядні.

1. Щоб, і, незважаючи на те що, хоч.
2. Однак, не тільки – але й, але, проте.
3. Для того щоб, після того як, і, чи.

Завдання 10

Визначте, у якому рядку всі сполучники складні.

1. Щоб, якщо, ніби, якби.
2. І, а, та, через те що.
3. Тому що, для того щоб, як, що.

Частка

Частки – незмінювані службові слова, які надають окремим словам, словосполученням або реченням

додаткових відтінків у значенні. Вживаються частки для відображення ставлення автора до висловленого. Наприклад, у реченні: Так, я був у Києві – частка так стверджувальна, підсилює значення події для автора.

За значенням частки поділяються на такі типи:

1) частки, що виражають додаткові смислові відтінки значень слів, словосполучень або речень:

а) вказівні: *ось, осьде, он, оце, ото*. Наприклад: Ось він іде.

б) означальні: *якраз, саме, власне, дійсно, майже*. Наприклад: Майже всі студенти виконали завдання правильно.

в) обмежувально-видільні: *тільки, лише, навіть*. Наприклад: Лише я знаю відповідь на це питання.

г) підсилювально-видільні: *аж, ж, же*. Наприклад: Я аж підскочив.

2) модальні частки, які вказують на ставлення до дійсності:

а) модально-вольові: *хай, нехай, би, б, ну, давай*. Наприклад: Давай підемо до кінотеатру сьогодні.

б) стверджувальні: *так, еге, атож, гаразд*. Наприклад: Так, я буду завтра вранці.

в) заперечні: *не, ні, ані*. Наприклад: Я не прочитав на сьогодні текст.

г) питальні: *хіба, невже, чи, ну*. Наприклад: Хіба ви не бачили новий розклад на дошці?

д) порівняльні: *мов, наче, ніби*. Наприклад: Краплі дощу блищать ніби коштовне каміння.

3) емоційно-експресивні: *що, що за, як, ну й, куди там, адже, де там*. Наприклад: Ну й що ви оце робите?

4) словотворчі й формотворчі частки: *-ся (-сь), -будь, -небудь, хтозна, -казна, -аби-, де-, -сь, ні-, ані-, був, була, було, бувало*. Наприклад: Слід частіше посміхатися.

Завдання 11

Прочитайте, перепишіть речення. Знайдіть і підкресліть частки. З'ясуйте їхні значення і функції в реченні.

1. Оце речення прочитайте ще раз. 2. Хай товариш допоможе розібратися тобі із цим завданням. 3. Гаразд, завтра зустрінемося. 4. Ні сьогодні, ні завтра ми не зможемо зустрітися. 5. Невже це не почекає до завтра? 6. Ну й чого ви запізнилися? 7. Саме зараз почнемо читати новий текст. 8. Тільки зараз я зрозумів свою помилку.

Завдання 12

Складіть і запишіть речення з поданими частками: *лише, так, аж, саме, майже, оце, невже, не, невже, куди там, еге*. Зразок: *Так, завтра я буду на першій лекції.*

Вигук

Вигук – незмінна частина мови, що служить для безпосереднього вияву почуттів, емоцій, різних волевиявлень людини, не називаючи їх. Вигуки не належать ні до самостійних, ні до службових частин мови.

Вигуки в мові виступають заміниками речень. Їхнє ж конкретне значення великою мірою залежить від контексту, ситуації. Наприклад, вигук *ох: Ох, як він говорив! Який був голос!* – висловлює захоплення; *Ох... як ти мене злякав!* – виражає переляк.

За значенням вигуки поділяються на емоційні, наказово-спонукальні, застигли форми спілкування та звуконаслідувальні слова.

1) *Емоційні* вигуки виражають почуття, настрої, переживання, стан людини, її ставлення до різних явищ дійсності:

а) задоволення, захоплення, веселий настрої, почуття бадьорості: *Ура! Ой! Ох! О! Ага! Ого!* Наприклад: *Ой, яка ж ти гарна.*

б) психічний стан, заклопотаність, переживання або негативне ставлення до фактів чи явищ буття: *Ай! А! Пхе! Ах! Ой! Ху! Тьху!* Наприклад: Ай! – *Я вдарився.*

в) вигуки, що позначають кінець, провал певної справи, страх: *Ай! А! Пхе! Ах! Ой! Ху! Тьху! Лишенько! Матінко моя!* Наприклад: Ой! Матінко моя! Допоможіть! – *хтось кричав.*

2) *Наказово-спонукальні* вигуки виражають наказ, спонукування, засіб впливу на поведінку тварин:

а) вигуки, що виражають оклики, звертання: *Гей! Ого-го! Алло! Агу! Караул! А-киш! Но! А-бир! Ачу! Тю-тю-тю-тю! Ціп-ціп-ціп! Цоб! Цобе!* Наприклад: Алло! *Я вас не чую!*

б) вигуки, що виражають прямий наказ або сигнал до початку чи закінчення певної дії: *Цить! Тс! Геть! Плі! Гайда! Марш! Ну! На! Натє!* Наприклад: Цить! *Досить розмовляти!*

3) *Застиглі формули спілкування* виражають привітання, пробачення, подяку, побажання тощо: *Добрідень! Здрастуйте! Здоровенькі були! Дякую! Прошу! На добраніч! На все добре! Моє шанування! Йй-богу!* Наприклад: Добрідень! *Я дуже радий вас бачити!*

4) До вигуків близько стоять *звуконаслідувальні слова*. З вигуками їх зближує характер звукового оформлення. Вони становлять умовне відтворення криків тварин, шумів, вибухів тощо: *гав-гав, кукуріку, бе-е-е, мяу-мяу, так-так-так, трах, бах.* Наприклад: Гав-гав! – *десь недалеко почулося.*

Завдання 13

Складіть і запишіть речення з поданими вигуками: *Ну!, На все добре!, Ай!, Ой!, Ого!, Ох!, Дякую!, Алло!, бах, Здрастуйте!* Зразок: Здрастуйте! Почнемо наше заняття.

Завдання 14

Перш ніж прочитати текст, згадайте значення термінологічних понять: гроші, грошовий еквівалент, товар, вартість, обіг, грошові знаки, грошова система, інфляція, банківська справа.

Еволюція грошей

Боротьба між сріблом і золотом за «грошовий трон» у товарному світі була довготривалою. Цей етап у розвитку грошей характеризувався паралельним функціонуванням золота та срібла у ролі грошей й називався *золото-срібним біметалізмом*. Закінчився він наприкінці XIX століття перемогою золота та встановленням *золотого монометалізму*.

На цій стадії розвитку грошей золото виконувало роль грошового еквівалента безпосередньо, але потім в обігу його стали замінювати *знаками вартості*. Спочатку це були монети, що стёрлися або були *фальсифіковані*, які не мали тієї вартості, що на них позначалася. Потім з'явилися *мідні та інші монети* і, нарешті, *паперові гроші*, що взагаліне мають власної, внутрішньої вартості (за винятком витрат на *друкування*), а лише представляють її в обігу. З витісненням реальних грошей із обігу й заміною їх грошовими знаками відбувається перехід від грошової до *знакової форми вартості*.

Її поява зумовлена тим, що у своїй еволюції гроші існують не тільки у вигляді *металевих* (мідних, срібних, золотих), а й *паперових* – знаків вартості, що замінили в обігу повноцінні металеві гроші.

У *Стародавньому Китаї* у VIII столітті нашої ери в обігу з'явилися *боргові розписки*, які обмінювалися на повноцінне золото. Саме їх можна вважати першими паперовими грошима.

У XIII столітті Китай завоював Чингізхан, який нічого не змінив у діючій грошовій системі. Його нащадки свято зберігали порядок, який був встановлений їх великим предком. Оскільки древні народи не знали законів грошового обігу, то на 1500 рік імперію чингізидів вразила

перша у світі інфляція, пов'язана з переповненням у каналах обігу паперових грошей.

В Європі перші паперові гроші з'явилися в Англії у XVII столітті. На те, щоб населення країни визнало їх повноцінним *платіжним засобом* замість золотих монет, знадобилося три так звані «паперові бунти» та майже століття часу.

Але функціонування паперових грошей та монет, як знаків вартості в обігу, на певному етапі стає гальмом для подальшого розвитку обміну. І на зміну знаковій вартості приходить *ідеальна форма вартості*. Вона є наступним етапом в еволюції грошей і пов'язана з появою в грошовому обігу *кредитних грошей* (*банкнота, вексель, чек*) та нових форм кредитних грошей – *депозитних та електронних грошей*. Причиною появи цих форм грошей є не тільки еволюція грошей, а й подальший розвиток банківської справи.

Завдання 15

Прочитайте текст за абзацами. За кожним із них дайте відповіді на запитання.

- 1) Чим закінчилася боротьба між сріблом і золотом за «грошовий трон» наприкінці XIX століття?
- 2) Якими знаками вартості в обігу замінювали золото?
- 3) Чим зумовлений перехід від грошової дознакової форми вартості?
- 4) Як ви зрозуміли, в якій країні з'явилися перші паперові гроші?
- 5) Де й коли відбулася перша у світі інфляція?
- 6) Коли з'явилися в Європі перші паперові гроші?
- 7) Що являють собою кредитні гроші та їхні нові форми?

Завдання 16

Прочитайте текст, знайдіть у ньому *сполучники* та поясніть їхнє вживання. Зверніть увагу на те, що сполучники у цих реченнях виражають відношення *з'ясувальні, причинові, протиставні та єднальні*.

Гроші еволюціонують й у наш час. Поступово в обігу розвинених країн світу зникають паперові гроші, а їх місце все більше займають електронні. Прикладом тут може служити електронна система грошових розрахунків, що отримала певний розвиток у країнах Заходу. За прогнозами американських економістів, до 2050 року в США майже не залишиться в обігу готівки. Ідеальна форма вартості є вищою формою, бо гроші як реальність зникнуть, а залишиться лише їхній ідеальний образ.

Які нові форми грошей з'являться незабаром – невідомо, але що це станеться – не викликає сумніву.

Завдання 17

Продовжте речення, використовуючи конструкції зі сполучниками, визначте їхню синтаксичну роль.

- 1) Гроші еволюціонують, (бо, тому що)..... .
- 2) Необхідно враховувати зміни, (що) відбулися в
- 3) Причиною появи депозитних та електронних грошей є не тільки еволюція грошей, (але й)..... .
- 4) На зміну знаковій вартості приходять ідеальна формавартості, (через те що)..... .
- 5) Етап золото-срібного біметалізму в розвитку грошей закінчився наприкінці ХІХ століття, (оскільки)..... ..

Завдання 18

Прочитайте речення. Визначте, яких додаткових відтінків у значенні надають їм частки.

1) *Саме* всі господарські агенти, які беруть гроші в борг або надають їх у позику, взаємодіють на ринках позикового капіталу. 2) *Власне* капітал – це чинник виробництва, застосування якого дозволяє підвищити ефективність людської праці. 3) *Дійсно*, споживач може заощаджувати частину свого поточного доходу. 4) *Так*, споживач може витратити в поточному році більше, ніж дозволяє його дохід, беручи гроші в позику або використовуючи кредит. 5) *Якраз* у короткостроковому

періоді фірма в умовах монополістичної конкуренції може отримувати економічний прибуток, зазнавати збитків або вирішувати проблему закриття.

Завдання 19

Дайте повну стверджувальну відповідь на запитання, використовуючи частку *так*. Зразок: – *Ви підготувались до заліку з мікроекономіки?* – *Так, ми підготувались до заліку з мікроекономіки.*

1) Ви прочитали текст про еволюцію грошей? 2) Чи може споживач заощаджувати частину свого поточного доходу? 3) Чи взаємодіють господарські агенти на ринках позикового капіталу? 4) Чи може споживач брати гроші в позику або одержувати кредит? 5) Чи еволюціонують гроші? 6) Чи будуть з часом з'являтися нові форми грошей?

Увага! Вивчіть слова й словосполучення

Англія	England
банкнота	Banknote
боргова розписка	bill of debt
вексель	bill of exchange
грошова форма вартості	money form of value
депозитні гроші	deposit money
друкування	Printing
електронні гроші	e-money
Європа	Europe
золотий монометалізм	single standard
золоті монети	Goldfinch
золото-срібний біметалізм	double standard
кредитні гроші	credit currency
мідні монети	copper coins
платіжний засіб	payment instrument
срібні монети	silver coins
Стародавній Китай	Ancient China

фальсифікація Sophistication
чек Cheque

ВИКОРИСТАНА ТА РЕКОМЕНДОВАНА

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексієнко, Л.А. Електронний підручник з української мови для дистанційного навчання (Морфологія) [Електронний ресурс]<Mova.info>/ Л. А. Алексієнко. – Режим доступу : дійсний на 20.05.2010.
2. Близнюк, О.П., Шевчук, І.Л. Гроші та кредит [Текст] :курс лекцій / О.П. Близнюк, І.Л. Шевчук. – Харків: ХДУХТ, 2009. – 250с.
3. Горпинич, В.О. Морфологія української мови [Текст]: підручник для студентів вищих навчальних закладів /В.О. Горпинич. – К.: Академія, 2004. – 336 с.
4. Збірник рецептур національних страв та кулінарних виробів: для підприємств громадського харчування та всіх форм власності[Текст]. – Харків: Фактор, 2002. – 752с.
5. Зубков, М.Г. Сучасний український правопис [Текст]: компл. довідник. / М.Г. Зубков. – 10-те вид., випр. й допов. – Х.: Співак Т.К., 2009. – 320 с.

6. Кулішов, В.В. Основи економічної теорії [Текст]: підр. для студ. вищ. навч. закл./ В.В. Кулішов. – Львів: Магнолія Плюс, 2005. – 516 с.
7. Українська мова для іноземних студентів [Текст] : навч. пос./ О.О. Лисенко та ін. – К.: Центр навч. літ., 2010. – 240 с.
8. Мацько, Л.І. Українська мова [Текст]: навчальний посібник/ Л. І. Мацько та ін. – Донецьк : БАО, 2003. – 480с.
9. Оспішев, В. І. Фінанси [Текст]/ В. І. Оспішев, Л.І. Лачкова, О. П.Близнюк. – К. : Знання, 2008. – 366с.
10. Романова, М.І., Устюгова Ж.В. Основи банківської справи[Текст]/ М. І. Романова, Ж. В. Устюгова. – К.: Центр навч. літ., 2007. – 168с.
11. Сучасний український правопис[Текст] : практичний довідник / укл. О.Г. Попко– Харків : Співак Т. К. 2009. – 192с.
12. Чистякова, А.Б. Українська мова для іноземців [Текст]: підручник для іноземних студентів вищих навчальних закладів/ А. Б.Чистякова,Л. І.Селіверстова,Т. М. Лагута. – Х.: Індустрія, 2008. – 384 с.
13. Ющук, І. П. Українська мова[Текст]/ І. П. Ющук. – К.: Либідь, 2004. – 640с.

Навчально-методичне видання

РУДЕНКО Світлана Миколаївна
САПОЖНІКОВА Лариса Яківна
БОРИСОВА Аліна Олексіївна
АРДЕЛЯН Марина Володимирівна

**УКРАЇНСЬКА
ДЛЯ ІНОЗЕМЦІВ**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

В авторській редакції

Підп. до друку .06.10. Формат 60 x 84 1/16. Папір офсет. Друк. офсет.
Обл.-вид. арк. 17,3. Ум. друк. арк. 19,4. Тираж прим. Зам. №

Видавець і виготовлювач
Харківський державний університет харчування та торгівлі
вул. Клочківська, 333, Харків, 61051
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2319 від 19.10. 2005 р.